

MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

SAJA KAHEKSATEISTKÜMNES NUMBER : MAI 2022

HIND 2€

9 772346 662013

#118 : RAHA

JUHTKIRI

RÄÄGIME RAHAST

Võtsin hiljuti kodulaenu. Ühtäkki oli mul panga ees kümneteks aastateks võetud kohustus. See otsus on toonud minu ellu uue ärevuskihi. Olen hakanud jälgima detailselt iga väljaminekut, piiranud seni igati normaalsena tundunud kulutusi, tundnud kerget jõnksatust, kui uudistest käib läbi mõiste „euribor“, ja tajunud, kuidas iga hinnatõusust pajatav pealkiri koondab taas pea kohale sealt viivuks hajunud murepilved. Osa neist reaktioonidest pole kuigivõrd ratsionaalsed, sest laenuandja on ju hinnanud minu senist finantsvõimekust piisavaks, et ka keerulise mates majandusoludes kõik intressid õigeks ajaks tasuda. Aga raha puhul lendab ratsionaalsus tihtilugu esimese asjana aknast välja ja meie käitumist hakkavad juhtima allhoovustena sellised tugevad emotsioonid nagu hirm, kadedus, häbi või süütunne.

Klassikaline majandusteadus pole suutnud hõlmata oma mudelites inimese kompleksset psühholoogiat. Osalt ehk ka seepärast, et individuaalsel tasandil nähakse ratsionaalsena sellist käitumist, mis toob kaasa maksimaalses ulatuses kasu. Universaalseks mõdikuks on võetud selliste hinnangute andmisel alati raha. Nüüd tulevad aga psühholoogid järjeapanu välja uuringutega, mis tõestavad risti vastupidist, s.t finantsilise heaolu poole püüdemine võib kõigi teiste mõdikute põhjal – depressioon, riskikäitumine, subjektiivne õnnetunne – olla hoopis kahjulik, nagu kirjutab selles numbris pikemalt **Grete Arro**. Tuleb välja, et ütlus „raha on hinge varas“ toetub igati usaldusväärsele andmestikule. Nende teadmiste pinnalt oleks omakasu huvides ratsionaalne hoopis maise mammona kokkukrabamisest lahti öelda.

Kasu hindamine muutub veel keerulisemaks, kui lisada võrrandisse ajahorisont ja liikuda individuaalselt tasandilt kollektiivsele. Pole kahtlustki, et viimaste kümnendite jooksul on Lääne ühiskonnad muutunud kollektiivselt jõukamaks. Oleme saanud järjest osavamaks maakera piiratud ressursside kaevandamisest, töötlemisest ja nendest uude tehnoloogia väljaarendamisest. Tulude-kulude optimeerimise tulemusena oleme loonud keerulised globaalsed tarneahelad, mille väljatöötamisel on võetud keskselt printsipiiks kasuminumbrite kasvatamine. Kasvama hakkavad need numbrid aga reeglina siis, kui ressursid leiavad maksimaalselt kasutust. Selline on olnud majanduseliidi kreedo. Kuniiks tulid ökoloogid ja kliimateadlased oma mudeltega, mis ei ennustanud pelgalt praeguse kasvupoe peatset lõppu, vaid inimkonna jaoks fataalsete tagajärgedega katastroofi. Kuna selline mõte polnud iseenesest aga piisavalt šokeeriv, on keskkonnateadlased üritanud kõneleada majandus- ja poliitilidiga juba pea 20 aastat keeles, millest nad aru saavad. Selleks universaalseks

keeleks on raha, lihtsalt arvutused on teised ja hõlmavad endas kasumi maksimumisele järgnevaid kulutusi elamisväärse keskkonna tagamiseks. Nagu kirjeldab selles lehes **Linda-Mari Väli**, pole uute valemite juurutamine endaga veel käitumispraktikates märgatavat muutust kaasa toonud.

Küll aga on muutumas inimeste finantskirjaoskus, nagu võib lugeda selle numbri fookusloost. Raamatupoodide menukute nimekirjast leiab pea iga kuu mõne rahatarkust õpetava teose, Tallinna börs on ärgeanud tänu väikeinvestorite huvile uuele elule, seltskondlikel koosviibimistel räägitakse elavalt oma portfelli mitmekesistamisest ning kinnisvaraturg on just seetõttu uutest korteritest tühjaks osetud. Võib-olla on just tärkav investorite klass selline, kes suudab vaadata tulukalkulatsioonides kaugemale oma ninaesist. Finantsvabadus, mille paljud neist on oma unistuseks seadnud, tähendab ju ideaalis kodanikke, kes saavad olla oma tegudes ja otsustes täiesti vabad. Nende kaela ei hõõru laenuede silmus, nende kinga ei pigista hinnatõus.

Just sellised inimesed võiksid mitmekesistada oma portfelli investeringutega ühiskonda. Umbes nii, nagu seda teevad täna Eesti IT-ettevõtjad, kes on pannud öla alla sellistele algatustele nagu SALK, Levila, kood/Jõhvi, Heateo haridusfond. Kui Jõhvi tehnoloogiakoolist sircub mõni vägev kodeerija, võib see olla loomulikult otseselt kasulik ka kooli algatajatele, kuid säärase projekti ROI (*return of investment*) pole kindlasti esitatav nii banaalse mudelina. Pigem kumab nendest projektidest läbi soov investeerida Eesti ühiskonna arengusse ja katse kaitsa seni käte võidetud rünnakute eest. Üldist hüve edendavate otsuste tegemiseks tuleb aga saada taas võitu keerulisest inimpühholoogiast, mis sisendab jõukamatele, et igaüks on oma õnne valaja. Kaastunne ja empaatia kipuvad jõukusega halvasti korreleeruma. Ehk ongi tõeline finantsvabadus hoopis see, kui raha ei varjuta enam meie inimsuhteid, otsuseid ja väärtushinnanguid?

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

Foto: Heikki Leis

Esikaane foto: Aleksander Tšapov

Müürileht on keskkonnasõbralik trükk, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

TOIMETUS

Aleksander Tšapov
Henri Kõiv
Mariliis Möttus
Maia Tammjärv
Sanna Kartau
Pille Sepp
Tanel Mütt

peatoimetaja
tegev- ja sotsiaaliatoimetaja
elustiili- ja muusikatoimetaja
kirjandus- ja teadustoimetaja
kultuuritoimetaja
keeletõimetaja
müügi- ja reklaamijuht

aleksander@muurileht.ee
henri@muurileht.ee
mariliis@muurileht.ee
maia@muurileht.ee
sanna@muurileht.ee
pille@muurileht.ee
tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus
Illustraatorid

Madis Katz
Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Ave Taavet, Jaan Paviulik, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Maris Tammer, Nadezda Andrejeva, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Janis Kokk, Ken Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

Fotograafid

KOLLEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT
TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM
TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee
Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn
Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht“.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palvalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetust jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiks, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: tellimine.ee/muurileht
Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värsket leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil tellimine@expresspost.ee.

SISUKORD

RAHA

RIIGIMALE
Süvalinnast sisulinnaks – *Carina Paju* [5]

SOTSIAALIA
Miks raha teeb õnnetuks? – *Grete Arro* [6–7]
Finantsvabadusest – *Aleksander Tšapov* [8–9]

KESKKOND
Ökosüsteemiteenustest –
Linda-Mari Väli [11–12]

KOOMIKS
Revolutsiooniline rott – *Romy Nõulik* [13]

HEDONIST
Rahaneuroosid – *Sanna Kartau* [14–15]

MUUSIKA
Helisev kriisirelett –
Mariliis Möttus [16–17]

LINNARUUM
Raha ruumist – *Elo Kiiwet* [18]

PÄEVAKAJA

KESKKOND
Keskkonnapagulastest – *Aet Annist* [20]

KULTUUR

KIRJANDUS
Vestlus Tariq Goddardi ja
Carl Neville'iga – *Berk Vaher* [22–23]
Luule rollist kriisiaegadel –
Jaak Tomberg ja Joosep Susi [24–25]

SKEENE
Uus eesti disain: Siim Karro [25]
Uus eesti biit: Siemens Nokia [30]
Tõukejõud: Britt Randma [30]

SUBKULTUUR
Tätoveerimiskultuur Eestis anno 2022 –
Johanna Taiger [26–28]

ARVUSTUSED
Lavastus „Melanhoolia“ – *Piret Karro* [29]
Uued plaadid [31]

KUNST
Veneetsia biennaalist –
Aleksander Tšapov [32–33]

Ma olen õnnelik
kui auto on jälle katki läinud

ma olen rõõmus
ja ei muretse enam kui trepp on majal vajunud ja maja näeb vana välja

püüan mõelda positiivselt

mu hambad on koledad aga ma ei muretse
kui näen et kole pole ju vaid mina
vaid ka riik

ise olen ka koledam kui lääneeurooplased

aga kole on ka riietepood kuhu lähen

koledad on odavad riided
ja koledad on hinnad

koledad on linnad ja poed ja teiste inimeste majad

kui näed et neid on veel kellel on koledad vanad hambad
ja koledad kodud ja lagunenuid trepid

siis on ka endal kergem
õnnelik kole inimene olla

Andrus Kasemaa

Andrus Kasemaa on luuletaja, mitmete teoste autor.

**

Rikkad sõidavad
uhkete autodega

mina vaatan pealt
ja olen kade

imetlen nende maju
aga elada
seal ei tahaks

rikaste majad
on sageli kõledad

mina aga olen harjunud
oma väikese majaga

head raamatut loen
siis olen õnnelik

ja tunnen end ka väga rikkana

vahel ma mõtlen et
lugemine on põgenemine
enda eest

ja eks selleski
ole tõtt

muidugi tahaks
olla rikas
ja elada ilusas majas

lepin sellega et olen vaene
vaeste vanemate laps

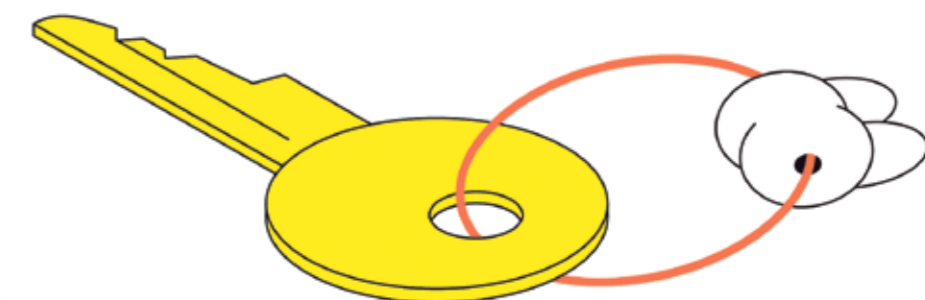
vana joodik läheb poest koju
igaihel on oma tee

ja ma saan isegi ju aru

et jalutada rikkaste majadest
mööda ja kadestada rikkaid

on minu tee
mida ma igapäev

käima pean

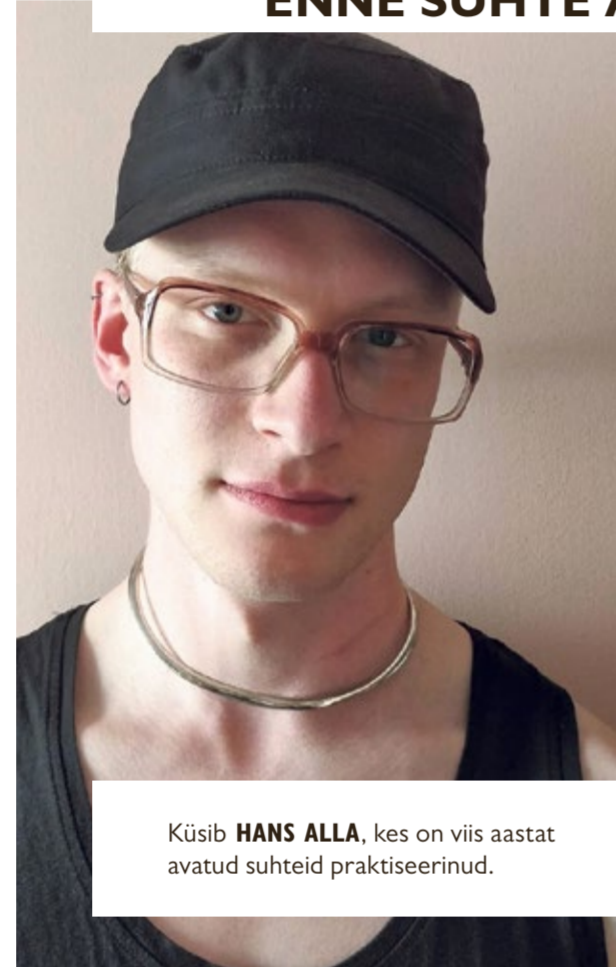
KADUVIK

EESTI NÜÜDISAEGSE KULTUURI-
PLAKATI KOLLEKTSIOON

2008–2015

Selle aasta jaanuaris selgus, et Ats Parve, eesti nüüdiskunstniku loodud kultuuriplakate kollektsioon oli EKA MET-fondist makulatuuri viidud. Kogusse, mille Parve oli fondi hoiele andnud, kuulus üle 4000 töö, sh nii väga väikeste ürituste reklaamimiseks kasutatud kui ka siinset kultuurimaastikku sügavalt raputanud ürituste plakateid. Võrreldavat kollektsiooni kellelgi teisel Eestis

ei olnud. „Sama palju kui kohalikust visuaalkultuurist, rääkis kollektsiooni kohalikust kultuurimaastikust ja seal tegutsevatest inimestest,” kirjeldas Parve ära visatud kogu. Kellegi otsest pahatahtlikkust siinkohal välja lugeda ei saa. Parve sõnul juhtus see mittenägemise, info kehva liikumise ja kogu kolimisega tekkinud segaduse tõttu. Puhka rahus!

KÜMMET KÜSIMUST
ENNE SUHTE AVAMIST

Küsi **HANS ALLA**, kes on viis aastat avatud suhteid praktiseerinud.

Foto: erakogu

1. Me ei eelda, et meil tohib olla vaid üksainus sõber. Miks kipume arvama nii armsamate kohta?
2. Kas armastus on tegevus või seisund, tahe või tunne?
3. Kas sinu armastus mõjub su kallimatele hästi?
4. Miks sa armastad? Mille nimel ja mille tõttu?
5. Äkki sa tahad lihtsalt rohkem seksi?
6. Kas sa oled valmis tundma laastavat armukadedust, millega pole teha muud kui lihtsalt kuidagi hakkama saada?
7. Mida sa tunneksid, kui su armsama selg kellegi kaunitari nõrke ihuga ühtides üha higisemaks ja kuumemaks muutuks?
8. Kas teiste inimeste vajadused on tähtsamad kui sinu omad? Äkki on vastupidi?
9. Kas täiskasvanud inimeste vaheline tingimusteta armastus on ilus, hea või üleüldse võimalik?
10. Mis vahe on sõbral ja armukesel ning mis juhtub selles Venni diagrammi punktis, kus nad kohtuvad?

LUGEJAKIRI

Kallis Müürilehe toimetust!

Aprillinumber pakkus alternatiivseid lähemisi õues tegutsemisele kolahoovidest Lasnamäe grilliplatsideni. Kuidas aga elada täisväärtuslikku õue-elu Tallinnas, 2023. aasta Euroopa roheline pealinnas (kui irooniline!), kui linnaplaneerimise kujundatakse hoopis autokeskset ja inimvaenulikkude linnaruumi? Opin praegu Belgias, kus väiksematel tänavatel on hoopis autode asi vaadata, kuidas nad rataste ja jalakäijate vahel läbi saavad. Tallinna linnapilt paneb mind aga mõistma Douglas Adamsi raamatust pärit tulnukat, kes valis endale nimeks Ford Prefect, arvates, et Maad valitsevaks eluvormiks on autod. Kuidas tuua Tallinn tagasi maa peale?

Murelikult
Laura Vilbiks

Kallis Laura!

Sa tahad teada, kuidas elada õue-elu hoolimata mootoriläbust. Meil on sulle kaks vastust. Esiteks: võta appi teised sarnaselt mõtlejad ja oma Belgias saadud kogemus ning paku eri olukordades välja visioone, kuidas võiks olla. Teiseks: leia paar lihtsat, aga silmatorkavat viisi, kuidas autokeskset liikumist šantažeerida. Ületa sebrat piinlikult aeglaselt, postita fotosid lollilt parkinud sõidukitest või mõtle välja midagi nutikamat.

Tervitades
toimetust

Ootame kõikidelt lugejatelt kommentaare, mõtteid, tagasisidet ja soovitusi. Saa asi südame pealt ära, kirjutades sellest meile aadressil lugejakiri@muurileht.ee või Instagramis (@muurileht).

AJAJOON:
BITIMÜNT

07.03.2022

Muusik Stig Rästa jagab Geeniuses oma krüptovaimustuseni jõudmise teekonda.

21.11.2021

Valuuta väärtus saavutab kõigi aegade kõrgeima taseme 56 278.52 €.

24.11.2021

Asutatakse Eesti Krüptoraha Liit, mis asub korraldama üritusi ja tegema koostööd riiklike institutsioonidega.

05.12.2018

Hiina Rahvapank keelab finantsinstitutsioonidel bitcoin'i kasutamise.

01.07.2011

Avatakse siiditee (Silk Road), anonüümne pimevõrgu turg, kus saab bitcoin'iga illegaalseid tooteid ja teenuseid müüa ja osta.

22.05.2010

Floridalane Laszlo Hanyecz teeb bitcoin'iga esimese makse, pakkudes kahe pitsa eest 10 000.

08.01.2009

Kaevandatakse esimene bitcoin, mille nimeks saab Genesis Block.

31.10.2008

Krüptograafia meililist jagatakse Satoshi Nakamoto (pseudonüüm) kirjutatud artiklit pealkirjaga „Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System”. Autor kritiseerib olemasolevat finantsüsteemi ja pakub välja bitcoin'i toimimismehhanismi.

RIIGIMALE
SÜVALINNAST SISULINNAKS
EHK KORRUPTSIOONIVABADUS
DEMOKRAATIA KAUDU

Eesmärgistatud, ausa ja korruptsioonivaba omavalitsuseni jõudmine on keeruline, kuid see on tehtav. Selleks on vaja tahet muutuda, sihikindlaid ja teadlikke juhte ning ebamugavat läbipaistvust.

Carina Paju

Korruptsiooni tõrjumiseks tuleb üldjuhul alustada mitu sammu kaugemalt. Mõtle korra: milline on sinu ideaalne kohalik omavalitsus? Minu kriteeriumid on järgmised. Esiteks tahan, et kasutataks vaid neid ressursse ja tehtaks neid tegevusi, mida on päriselt vaja. Rahakasutus peab olema põhjendatud, kuid siiski ka tulevikku vaatav ja innovatsiooni soosiv. Ehk soovin, et omavalitsus käitaks mõjusalt ja strateegiliselt.

See viib mind mu teise kriteeriumi juurde: eesmäärke tuleb seada koostöös ja lähtuvalt elanike vajadustest. Nende saavutamiseks tehtav olgu julge ja läbinisti kaasav. Rohkematki kui kaasav – osalev, koostöölooline.

See juhatab omakorda sisse mu kolmanda kriteeriumi: see, kuidas asju tehakse, on sama tähtis kui see, mida tehakse. Omavalitsus peab olema inimesele arusaadav, usaldusväärne, väärtuspõhine, inimlik ja aus.

Üks süvalinn, omadele kätte mängitud, omad eelistan, ressursse asjakohatult kasutatav linn ei vasta nendele kriteeriumidele. Süvalinnast usaldatud ja sisulise linnani jõudmine on ebamugav. Vahel ka päris igav ja tüütu.

Miks igav? Sest korruptsioonivastane tegevus ja laiemalt demokraatia on järjepidev töö, eri arvamuste klapitamine ja keskte otsimine. Näide: kui juba Paide Teatri suurepärasel varivolikogu aktsioonil oli ilma teatriliste vahelaladeta keeruline kolm ja pool tundi linnaelanikest varivolinike aruteludes kaasa mõelda, mida siis arvata paar päeva hiljem toimunud ja pea kolm korda kauem kestnud päris volikogu istungist? Kiired töövõidud ja poleemilised sõnavõtud on ju palju kõitvamad kui lõputu arutelu.

KUHU NELJAS VÕIM EI ULATU

Kuigi viitasin pealkirjas süvalinnaks tituleeritud Tallinnale, ei esine korruptsiooniprobleeme ju vaid pealinnas. Kõik omavalitsused peavad korruptsioonikolliga piike ristama. Korruptsioonil on aga üks tore nõrkus: mida rohkem on demokraatlikud õigused ja vabadused kaitstud, seda vähem saab korruptsioon vahada.

Üks sellistest korruptsiooni tõrjuvatest demokraatlikest alustaladest on meediavabadus. Paljud probleemid algavad sellest, et kõikjale ei jagu tähelepanelikke pilke. Ei ole just palju omavalitsusi, mille kohta jaksatakse või tahetakse teha niivõrd põhjalikku andmeanalüüsi, nagu võis leida Eesti Ekspressi ja Levila hiljuti tsest lugude sarjast „Süvalinn” Tallinna kohta.

Tõin teadlikult esimese probleemina välja avalikkuse surve. Kui pahatahtlik inimene, kellel on võimalus oma olukorda kuritarvitada, tajub, et risk vahele jääda on väike, on teenäoline, et ta ka teeb seda. Kui ta on kindel, et tegevust jälgitakse pidevalt ja vahele jäämise hind on võidetavast suurem, ei pruugi ta väärniti käituda.

Ajakirjandusliku pilgu pööramine ka kõige pisematele kohtadele on ääretult oluline, sest just nende kontekstis kuuleme, kuidas teenust ostetakse juba aastaid kindlalt pakkujalt. Vahel on ostja ja pakkuja veel ka omavahel seotud. Vabandus? Koht on nii väike,

et kedagi teist pole võtta. Praegu ei juleta selliste olukordadele kahjuks paljudes kohtades tähelepanu juhtida, sest kohaliku niiditõmbajaga tülli minnes pole teavitajal ega ajakirjanikul kuskile minna.

Kuritarvitamiste vaohoidmiseks tuleb jõuga läbipaistvust juurde tekitada. Teha normiks ja nõuda, et omavalitsuse andmed oleksid vaikimisi avalikud, asjakohased ja masinloetavad. See, kuidas otsuseid tehakse, peab olema avalikkuse jaoks läbipaistev ja kontrollitav.

KOOLITUSTEGA KORRUPTSIOONI
VASTU

Süüdistada saab vähest korruptsioonialast teadlikkust. On arusaadav, et parimas mõttes inimene tänavalt ehk volikogu liige ei pruugi ametiposti kõiki ohte teadvustada. Irooniline on aga see, et korruptsioonialastel koolitustel osalevad enamasti need, kes juba jagavad teemast üht-teist ja kelle moraalne kompass toimib, kuid need, kelleni oleks vaja jõuda, ei arva, et neil oleks teadmistest puudu.

Seetõttu leiabki nende soovitude seast, mille Korruptsioonivaba Eesti eelmistel kohalike omavalitsuste valimistel kandideerinutele kokku pani, koolituste kohustuslikkuse tegemise. Konkis on muidugi selles, et volikogu peab ise endale sellise reegli kehtestama, mis on väheste teadlikkuse tõttu keeruline ülesanne. Muna ja kana!

Toon väheste teadlikkuse kohta ühe paljuütleva näite. Vaatasime enne sügisei valimisi läbi kõik veebist kättesaadavad valimisluhad. 279 platvormist tekitasid muret need 55, kus polnud korruptsioonist ega läbipaistvusest juttu ühegi teema kontekstis, ning need 138, mille lubadused jäid loosunglikuks. Samamoodi nagu „oleme joo- bes juhtimise vastu” ei aita mainitud tegevust vähendada, pole ka loosung „võitleme korruptsiooni vastu” asjakohane.

Kindlasti ei tähenda pelgalt lubamine seda, et lubadused jõuavad koalitsioonileppesse ja need viiakse ellu. Valimisplatvormid peegeldavad siiski hästi seda, milline on kohalikul tasandil teadlikkus asjakohastest korruptsioonivastastest sammudest.

VIHJEANDMINE KAITSEB DEMOKRAATIA

Üks asi on väline surve ja avalikkuse kontroll, aga me teame, et organisatsioon on organism, mis niisama lihtsalt ei muutu. Tõeliselt sisuliseks muutumiseks on

tarvis juhtkonda, mis näitaks teed. Siinkohal on eriti olulised kaks aspekti: avatud uksed ja osalemine.

Tõin eespool näite väärkäitumise tunnustajatest, kellel pole sellest kuhugi teada. Kas teid huvitab, kui palju on Eestis neid, kes on korruptsioonist kuhugi teada andnud? 2016. aasta uuringu põhjal vaid 1%.¹ Aga kui palju on neid, kelle arvates on tarvis rikkumistest teavitajaid täiendavalt kaitsta? Justiitsministeeriumi tänavuse ohvriuringu põhjal 81%.² Meie eesmärk peaks olema neid kaht numbrit üksteisele lähemale viia. On oluline mõista, et vihjeandmine pole pealekaebamine, vaid demokraatliku riigi ning selle inimeste vara ja huvide kaitsmine. Inimesed paratamatult märkavad väärkäitumist, kuid praegu annavad sellest teada vähesed.

Seni, kuni me ei paku teavitajale seadusandlikku kaitset, peab ta usaldama oma juhti ja organisatsiooni. Ei ole ju sugugi ebatavalised olukorrad, kus vihjeandja isikut hakatakse paaniliselt välja selgitama ja temast proovitakse seejärel lahti saada. Ei ole kerge tekitada usaldust, et teavitust võetakse tõsiselt, teavitajat ei karistata ja juhtum lahendatakse. Siin peab olema juht see, kes näitab sõna ja teoga, et majas kehtib avatud uste poliitika ja probleemide tõstatamine on tänuväärne, mitte karistatav tegevus.

Kui eesmärgiks on seatud näiteks omavalitsuse allasutuste ja ühingute nõukogud depolitiseerida, saaksid

teenistajad kõige paremini teada anda, kui seda eesmärki ei täideta. Kui palju praegu omavalitsustes sellist praktikat lubatakse? Ei tea, kas üldse kuskil. Avatud kultuuri takistamisega pärsitakse aga ka arengut.

Juhi teine ülesanne lisaks asutuses avatud kultuuri kultiveerimisega tegelemisele on näidata, et koostööloolised demokraatlikud protsessid on võtmetähtsusega. Selleks et teha parimaid mõjusaid ja vajalikke otsuseid, on

tarvis lähtuda kasutajate ehk elanike soovidest ja vajadustest. Põhjus, miks seda korruptsiooniennetuse kontekstis välja tuua, on tegelikult lihtne. Kui pan-na ühele teljele korruptsioonivabadus ja teisele huvirühmade poliitikalukujundamise kaasatuse aste, on ülemise analüüsi põhjal tegu selge korrelatsiooniga. Mida rohkem on otsustusprotsessides eri pooli, seda vähem on võimalik ühel või teisel poolel olukorda kellegi erahuvide ära kasutada.

Mõlema mainitud punkti aluseks on aga kompromissitus seoses ebaausa või omakasupüüdliku käitumisega. Juhi ülesanne on jälgida, et plaane viiakse ellu ja seda tehakse läbipaistvalt.

Müürilehe ja DD Sihtasutuse koostöös on sündinud rubriik, mis toob kokku kaks sageli eraldi eksisteerivat teemat: poliitika ja strateegia. Iga lugu analüüsib mõnd poliitiliselt olulist küsimust strateegilisest vaatest, et pakkuda välja paremaid käike, mida on muidu raske märgata.

¹ Sööt, M.-L. 2017. Korruptsioon Eestis 2016.

² Ahven, A. Ohvriuringud 2010–2021.

Carina Paju on Korruptsioonivaba Eesti endine tegevjuht, kes töötab alates maikuust Avatud Valitsemise Partnerluse programmijuhina.

MEIE RELIIKVIA ON FINANTSVABADUS

Rantjee-elu ja passiivse sissetuleku paradisiivärvate taga on pikk järjekord ning sissepääsemine võiks olla juttude järgi igapäevases võimuses, kui vaid olla piisavalt arukas. See, et mõni järjekordne kavalpea su taskuid kergemaks ei teeks, jääb aga sinu enese vastutada.

Kirjutas **Aleksander Tsapov**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Paralleelselt 2020. aastal alanud pandeemiaga peeti Eestis maha ka üks teine suur võitlus, nimelt teise pensionisamba kinnihoidmise ja vabaklaskmise vahel. Peaaegu et vabadusvõitlusena raamistatud ühiskondliku debati käigus muudeti sammas vabatahtlikuks ja inimestele delegeeriti otsustusõigus, mida sambasse kogutud rahaga teha. 2022. aasta kevadeks on esitanud raha väljavõtmise ehk „noore pensionäri“ avalduse ümmarguselt 200 000 eestimaalast, esimese vooru väljamaksetena 2021. aasta septembris jõudis inimesteni üle miljardi euro, mis leidis siis rakendust vastavalt igapäevase rahatarkusele – olgu siis Tallinna

Mõni saab aru võlakirja mõistest, teine kannab esimese küsimise peale mingile suvalisele kelmile 10 000 eurot.

börsil investeerimist proovides või endale uusi kodumasinat ostes. Kuigi räägitakse, et Eesti leibkonnad on 75–80 protsendi ulatuses väga riskikartlikud ega ole valmis võtma mingisuguseid finantsriske, on ometigi ka suur hulk neid, kes ei mõista riski karta või siis ei adu, et ka mittesäästmine on potentsiaalne risk. Rahandusministeeriumi andmetel käitub vaid 58,8% elanikest kooskõlas baasrahataarkusega. Seetõttu lükati aastateks 2021–2030 käima riiklik rahatarkuse edendamise strateegia. Selle strateegia kohaselt on tuleviku rahatargad eestlased järjest nutikamad tarbijad, kes oskavad ujuda üha keerukamate, aga samas lihtsamini kättesaadavate finantstootete ja -teenuste kärestikus, lisaks sellele on lihtsad ja soodsad investeerimislahendused jõudnud massideni, soodustades pikaajalist mõtlemist.

Juba nimetatud pensiraha karuselille eelnesid muidugi tuhanded isiklikud vestlused, milles küllap igaüks on kas või korra osalenud – eri tasemel finantskirjateadusega inimesed andmas üksteisele soovitusi, kus seisavad vastamisi lühikesed ja pikad perspektiivid. Mul endalgi oli selline arutelu ühe pensionieelikust sugulasega. Teise sambaga seonduv vastuoluline signaalide kammajaa oli hakanud murendama ka tema muidu küllaltki konservatiivset rahalist asjaajamist ja ta lähimälu endale pesa teinud argument seoses rahareformiga, millega n-ö sõideti inimeste säästudest üle, oli omavahelises väitluses muidugi sitke vastane. Oleksin võinud muidugi ka öelda: „Kle, kandi papp välja, jah. Funderbeamis läheb

Sellist laadi ideed finantsvabadusest, kus tsillitakse Bali saarel sülearvutiga basseini ääres, võib pidada pigem rahamudijate ja võrkurundajate elustiiliblufiks.

kohe elektrirastate iduka rahastusvoor lahti. Pane pool klotsi sinna.“ Kujutan ette, kuidas inimene, keda isegi Gmaili uuendused endast välja ajavad, siseneb nüüdiseagessse investeerimismaailma. *It ain't gonna happen.*

ROHKEM TONKSU OMA TAALA EEST

Plaanimajanduses sirgunud vanematel põlvkondadel ja postsovetlikes üldhariduskoolides õppinud inimestel pole kaugeltki piisavat majandus- või rahandusalast haridust. Plaanimajandusest turumajandusse heidetuna kultiveerimine on üsna hiljutine trend ning rahatarkuse käsiraamatutest, konverentsidest või riiklikest finantskirjateaduse strateegiatest võis näiteks 20 aastat tagasi vaid unistada. Finantsinstrumentide maailmas orienteerumine, liitintressi arvutamine või pensionifondide erisuste põhjalikum tundmine on kõik vähemal või suuremal määral küsitavad. Mõni saab aru võlakirja mõistest, teine kannab esimese küsimise peale mingile suvalisele kelmile 10 000 eurot. (Ainuüksi telefonikelmustega peteti Eesti inimestelt aasta esimese kolme kuuga välja 400 000 eurot, hinnanguliselt on pangandus- või investeerimiskelmidega kokku puutunud koguni veerand elanikkonnast.) Alati saab muidugi ise juurde uurida ja üks seda turulünka on viimasel kümnend aastal ka edukalt täidetud. Seepärast saab rikkaks saamise kodumaine guru **Jaak Roosaare** reklaamida oma raamatut fraasiga „Teadmised rahast, mida Sulle koolis ei õpetatud“, **Ingvar Villido** pakkuva loengut „Külluse saavutamine. Raha“ ja **Merit Raju** müüa raamatut „Sõltumatu naine. 5 sammu rahalise vabaduseni“. Viimane sotsiaalmeedias levinud rahavabaduse haibi näide oli see, kuidas Saaremaa Mahemuna tegi endale 650 NFT-kana ja müüs need 100-eurose tükihinnaga Igniumi platvormil maha. Tegelikult oli südikal kanakasvatjal vaja kiiresti lisaraha, et oma ettevõtte pankrotist päästa, ja tänu digikanadele kaapista kokku 65 000 eurot.

Inimesed elavad sõltumata oma hariduslikust taustast ja kogemustest ühtviisi pideva signaalimüra keskkonnas, kus neid kutsutakse investeerima ühisrahastuse kaudu kodumaisele siidritootajasse või üürimajade ehitusse, astuma lugematute hoiu- ja laenuühistute liikmeks, omandama perspektiivikat maatükki, rentima lühiajaliselt oma vaba tuba või pere teist autot, meelitatakse võrkurundusse ja püramiidskeemidesse ja, last but not least, kutsutakse näiteks ostma noorte kunstnike töid, mille väärtus võiks ju ajas kasvada.

Sellist laadi võimalused vara kasvatamiseks peaksid teenima tulevikku, kus saavutatakse teatud vanuseks (olenevalt sellest, kui aegsasti on alustatud) finantsvabadus (sünnitakse nooreks pensionäriks), mis võimaldaks pitsitasa või ka üleöö kui mitte pidevast töötamisest lõplikult eemalduda, siis vähemalt muuta suhte tööga paindlikumaks ja inimese töö eelduslikult piiravatest köidiketest sõltumatumaks. Just sellele tuginedes on ka väga hea müüa finantsvabaduse ja selle õieks oleva passiivse sissetuleku ideed.

Finantsvabaduse ihaldusväärsuse diiselmootor on kahtlemata tunne, et see on kui alusvabadus, mille peal saab praktiseerida igasuguseid teisi vabadusi, nagu nn

kvaliteetaeg lähedastega, intensiivne pühendumine oma hobidele või nagu sedastab ennast pokkeriga vabassein mänginud finantsvabaduse apologet **Madis Müür**: „Omas tempos vaba graafikuga kulgemine on palju mõistlikum kui esmaspäevast reedeni üheksast viieni keskpärase sissetulekuga tiksutamine... Mina vastupidi läksin mäele või *wakepark*’i siis, kui enamusest veel tööl oli, ruumi maa ja ilm, piletit ka soodsamad. Nii saab palju parema tonksu oma taala eest!“ Kinnisvaralaenuudega tegeleva EstateGuru lehel võib aga lugeda: „Kujutle, et elad Vahemere ääres luksuslikus villas, veetes oma päevi basseini ääres veini rüübates, raamatuid lugedes ja enda hobidega tegeledes. Investeerides kinnisvara ühisrahastusse saad panna oma rahakoti enda eest tööle ning teenida igakuist passiivset sissetulekut.“¹ Näiteid sellistes retoorikast võiks tuua tuhandetes, aga üks need ole kõik kokkuvõttes sarnased. Kui ilusate kujutluspiltide juures jääb ratsionaalne matemaatika rakendamata, siis on lihtne sellele semireligioossele jutlusele anduda. Kuigi olen toinud algoritme finantsvabaduse mõistega üsna lühikesel aega, on kogu mu veeb ja sotsiaalmeedia täis krüptokauplemise reklaame, miljardäride inspireerivaid tsitaate ja lõputuid rahapaigutamise ettepanekuid. Minuga võetakse ühendust ka otseselt: „Peremees, näen, et teid huvitab krüpto, ma võin teid uksest sisse aidata.“

KOGUJAD, INVESTEERIJAD JA PROHVETID

Eestikeelses Facebookis on teiste hulgas kaks suurt kogukonda: 42 000 liikmega Kogumispäevik (viimase aastaga üle 8000 uue liikme) ja 53 000 liikmega Finantsvabaduse grupp (viimase aastaga üle 19 000 uue liikme). Gruppide on aga veel ja eri platvormidel Redditiist foorumite ja Discordini. Need võimaldavad maksuvaba jagatud kogemustele ja ettepanekutele, kuid vastutust selle eest, kuidas rämpsinfot kvaliteetsest eristada, kannab ikka sina ise. Esimene on mõeldud õpetama ja inspireerima, kuidas ajada oma igapäevaseid rahaasju nutikamalt ja säästlikumalt, selline konservatiivne kahe jalaga maa peal elamine. Teine on mõeldud inimestele, kel raha sügeleb käes ja kes soovivad näiteks jõuda investeerimisega finantsvabaduse ja passiivse sissetuleku tootatud maale.

Passiivse sissetuleku mõiste tähendab üldjoontes seda, et sissetuleva rahavoo jaoks ei pea tegema märkimisväärselt või üldse tööd – selleks võivad olla aktsiasse paigutatud kapitalilt teenitavad dividendid, kinnisvara või muu vahendi üürist laekuv tulu ja näiteks oma raha kasutada andmisest ehk laenamistest saadud intress. Variante on muidugi rohkem, näiteks krüptoturg, aga see on n-ö passiivse sissetuleku triumviraat. Muidugi on sõna „passiivne“ seal kergelt vastuoluline, kuivõrd mis tahes passiivse sissetuleku nullist ülesehitamine eeldab pikki fokuseeritud ja rahalist enesedistsipliini nõudvaid aastaid ehk eesmärki eneses, mille kõrval muud raiskavad naudingud peaksid tagaplaanile jääma. *Disziplin muss sein!*

Sellist laadi ideed finantsvabadusest, kus tsillitakse Bali saarel sülearvutiga basseini ääres, võib pidada pigem rahamudijate ja võrkurundajate elustiiliblufiks, mis võib olla ahvatlev 25-, aga mitte 60-aastasele. Eri platvormide, kontode ja turgude vahel hekseldamine nõuab lisaks finantskirjateadusele ka digitaalset kirjaoskust, mida vanemal põlvkonnal on tunduvalt vähem.

DISKOTEEGI UKSE TAGA

Kui aga finantsvabadus on nii ihaldusväärne, paljutootav ja õigete otsuste kokkulangemise korral ka saavutatav, siis miks oli 68 protsenti 15–74-aastastest Eestis inimestest 2021. aasta IV kvartalis tööga hõivatud ega mõnulenud selle asemel keskpäeval spaas? Eks põhjuseid ole küllaga. Paljude jaoks ongi töö kutsumus, eneseteostus ja varjupaik, millel nad ei kujuta oma elu ette; teised ei suuda ka parima tahtmise juures rabeleda välja madala või keskmise sissetuleku ja vältimatute kulude surnud spiraal; kolmandad sooviksid ehk valida noore pensionäri raja, aga on armunud oma autoliisingusse ja pidevasse reismisesse ning selle kõige kokkuvõtmamine abstraktse finantsvabaduse eesmärgil ei tundu põhjendatud; neljandad pole kunagi isegi mõelnud „vabanemisele“ kui sellisele, välja arvatud ehk iganädalast lotopiletit ostes; viimaks tulevad vastalised, kelle jaoks finantsvabadus ja miks mitte ka töö kui selline asuvad vabaduste hierarhia madalal astmel ja millegi sellise poole püüdemine ei ole midagi muud kui labane ning isegi suhtelises vaesuses elamine ei ole nende jaoks mõõdapääsmatult ebamugav. Hiljuti leidis iduettevõtja **Martin Rand** ühes intervjuus näiteks järgmist: „Finantsvabaduse liikumine on Eestis võib-olla muutunud natuke kinnisideeks. Arvatakse, et kui omada kuut korterit, siis saab muretult elu lõpuni tööl käimata ära elada. Aga oma kogemusest võin öelda, et tegelikult on inimesel ikkagi vajadus olla ühiskonnale kasulik. Selline rantjee elu ei ole tegelikult seesugune, nagu inimesed seda endale ette kujutavad.“²

Kui kunstnik või poplaulja suudab oma teoste müügist või autoritasudest ära elada, siis miks ta edasi töötab ja palmi all kaenlaalust ei süga või rahumeeli aiandusega ei tegele? Sest ta tahab olla osa millestki, omada jätkuvat eesmärki olemasoluks. Kui su hobi ja kirk pole

ühtlasi ka su varase pensionipõlve eeldus ehk oma olemasolevate varade kasvatamine ja ümberpaigutamine, siis ei pruugi lõplik tööst lahtiuhendatud finantsvabadus tähistada ka väärtuslikku absoluuti. See ei tähenda muidugi seda, et peaksid oma pensionisse, millal see ka ei saabu, kui üldse, ükskõikselt suhtuma. Täitsa loll ei tasu ka olla ja alati ei maksa ka oma sisemise Repinski esimest ettepanekut kuulata.

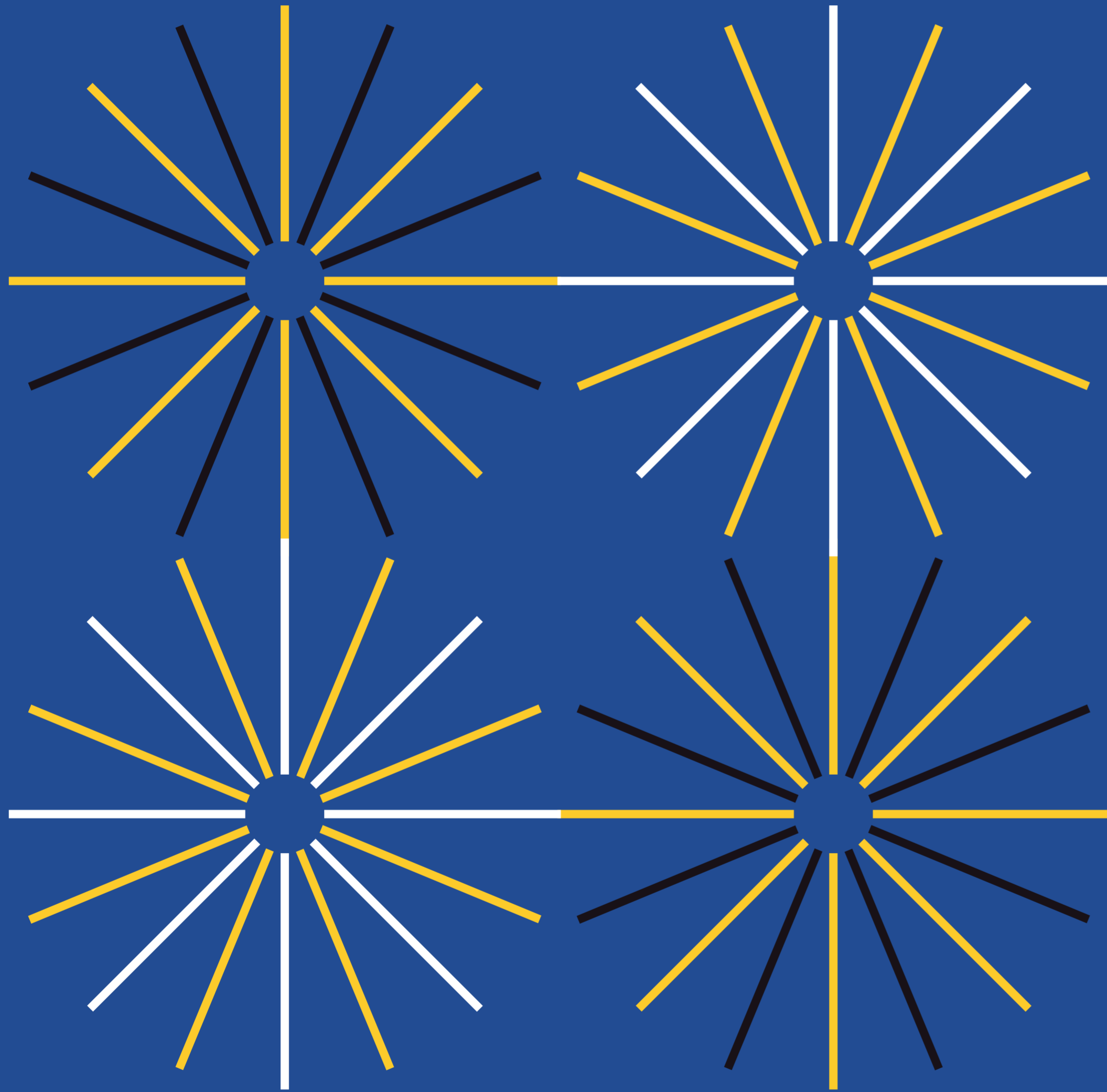
¹ Lill, A. 2019. Iseenda boss – kas unelmate elu või mandu-mine? – Äripäev, 14.02.

² Kuidas teenida passiivset sissetulekut investeerides kinnisvara ühisrahastusse? – Estateguru blogi, 12.06.2019.

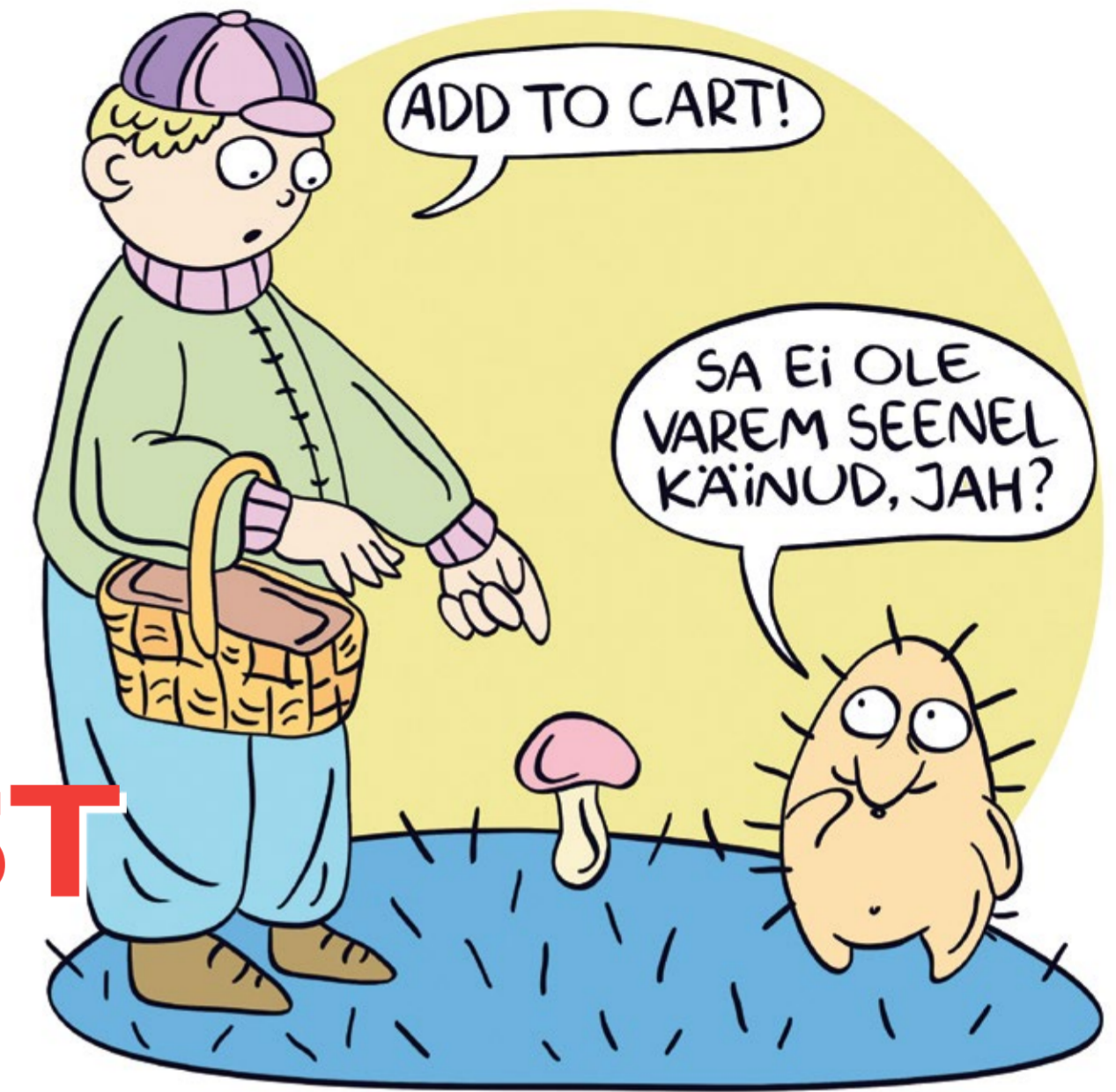
³ Puhm, C.-R. 2022. Miljonifirma müünud eestlane lõi neli päeva hiljem veel võimsama ettevõtte. – Postimees, 26.01.

Katusekontsert
MEIE EUROOPA
9. mai kell 20–23
Välisministeeriumi ees

nublu & Gameboy Tetris
Svjata Vatra ja
Rute Trochynskyi
Metsatöll

KUIDAS TÕLKIDA ELU VÄÄRTUST OMANDI-HIMULE?

Moodne tarbimisühiskond, mis on keskendunud kõikvõimalike hüvede ja ihade turundamisele, kasutab samal ajal oma eluvajaduste rahuldamiseks tasuta teenuseid, mille olemasolu justkui ei märgatagi. Tegemist on nn ökosüsteemi- ehk keskkonnateenustega.

Kirjutas Linda-Mari Väli, illustreeris Ave Taavet

Vastava mõistega proovitakse tähistada ja juurutada meie majandusmudelisse Maa biosfääri tavapärase toimimise produkte, nagu õhk, puhas vesi, normaalne kliima, haritava maa olemasolu kui selline ja muud loodushüved, milleta meie elu siin planeedil poleks võimalik. Mainitud „teenuste“ vältimatut vajadust mõistes põhineb ka teaduslik maailmapilt üksmeelsel arusaamal, et inimese kasutada olevad looduslikud ressursid pole lõputud ega kahjustamatud.

Teadlased on hoiatanud avalikkust ja inimkonda juba üle poole sajandi ümbritseva keskkonna tühjaks ammutamise katastroofiliste tagajärgede eest, aga ehkki inimene peab end äärmiselt intelligentseks olevuseks, on meie putukalikest linnakolooniast juhitud, tehnoloogiliselt ülivõimekas ja globaalselt ühendatud kooslus jõudnud ometi punkti, kus koos määratu mõjuga

Urbaniseerunud maailmas on saanud sellistest valikutest igapäevane reaalsus, kus nn heaoluühiskonna asukad võtavad iga oma toidukorra ja üldise elukorraldusega osa ränkadest kuritegudest keskkonna, väärkoheldud tööliste ja lugematu hulga teiste süütute kannatajate vastu. Paradoks seisneb selles, et igapäevane elurütm ja intensiivseks tarbimiseks kohandatud keskkond peaaegu ei võimaldagi enam elu süsteemist väljaspool – küti, korilase või mahemajandusliku põllumajandusüksuse asunikuna.

KÕNELEMINE MAJANDUSELIIDI KEELES

Inimese ja planeedi problemaatilist olukorda teadvustades seistakse seetõttu kommunikatsiooniprobleemi ees: kuidas selgitada maailma juhtivatele majanduslikele ja poliitilistele jõududele, et ökosüsteemi pakutavatel eluks vajalikel hüvedel on meile ka „turule paiskamata“ ja „kasumiks töötlemata“ kujul äärmiselt suur väärtus? Just sellisest kommunikatsioonipüüdest näib olevat

Looduskaitseõnnumi vajaliku sihtrühmani toimetamiseks üritatakse seda kohandada rahakeskse väärtussüsteemi raamide ja nõudmistega.

Linda-Mari Väli on ajakirjanik ja vabamõtleja.

kantud ökosüsteemiteenuste mõiste, mille eesmärk on rahakesksele ringkonnale vastuvõetaval viisil välja arvutada, kui palju üks või teine loodushüve puutub ja kahjustamata kujul „maksab“.

Kujutlegem kampa looduskaitsebioloogide, kes peavad selgitama homse päeva paratamatust kultuurile, kus ei mõõdeta aja kulgu mitte kuu ja päikese, vaid rahahumbrite liikumise järgi. Omavaheline arutelu võiks kõlada umbes nii: kuulge, kui me suudame rahanduspoliitilisele maailmakorrale tema enese terminites tõestada, et eluslooduse hävitamise korral tekitame

kahjustusi kõigi väärtuste peamisele mõõtühikule ehk omaenese rahakaukale, siis ollakse ehk altimad ökosüsteeme hoidma ja nende kahjustamist vältima? Teadlaste ülesandeks jääb seega näidata, kuidas keskkonnateenuste hävitamisega tekitatakse sedavõrd suurt majanduslikku kahju, et teenitavad tulud jäävad lõppkokkuvõttes rahaliste kuludele alla.

Ökosüsteemiteenuste „hinna“ väljaarvutamiseks võib näidata, kui palju läheb ühiskonnale maksma mingisuguse loodushüve puudumine. Või kui suurt kasu toob see, kui piirkonnas on olemas puhas joogivesi. Kui palju läheks maksma joogivee puhastamise ja/või piirkonda tarnimise teenus? Mis kasu toob see, kui maastik suudab looduslikul teel ülejutusi ära hoida? Või see, kui vete ja veestike puhastamisele ning nende puhtana hoidmisele kaasa aidates kasvab ka sealt saadav kalasaak? Aga kui suure protsendi võrra tõuseb kinnisvara hind looduslikul, inimesele esteetiliselt nauditavamal maastikul võrreldes tehiskeskkonna ja maanteedest ümbritsetud asupaikadega?

Looduskaitseõnnumi vajaliku sihtrühmani toimetamiseks üritatakse seda kohandada rahakeskse väärtussüsteemi raamide ja nõudmistega, justkui elu väärtust proovitaks tõlkida inimese omandihimule. Aga kas selline lähenemine on looduskaitse seisukohalt ka mingit vilja kandnud?

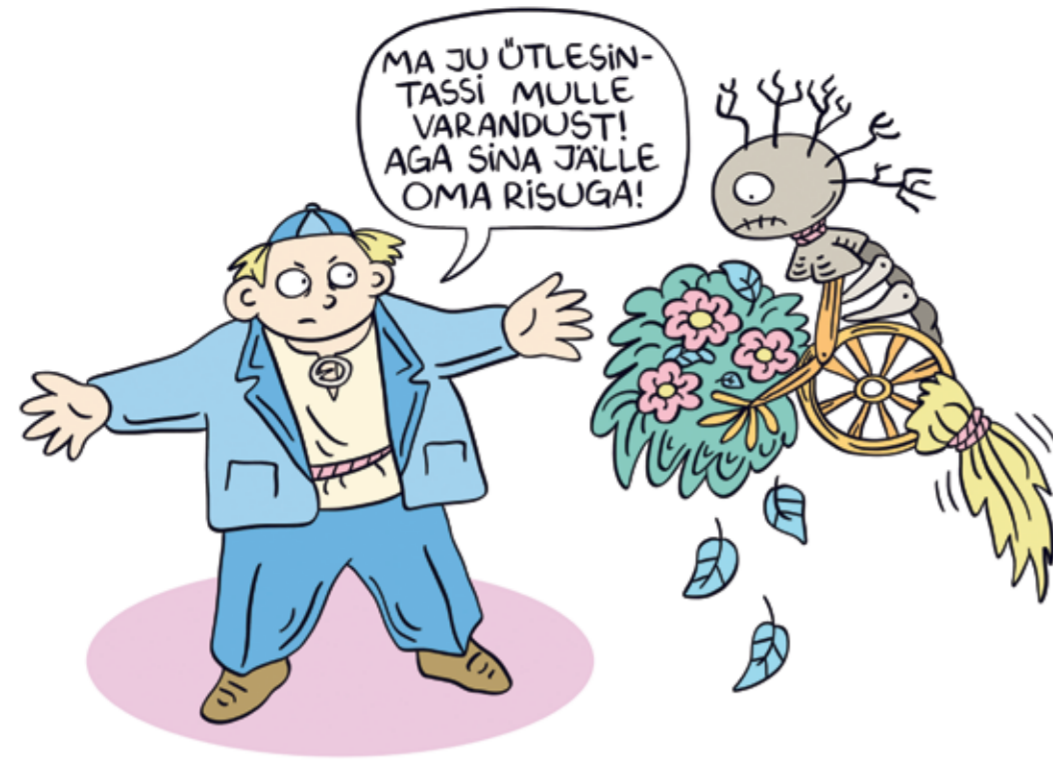
EESTI – PABERIL PAIPOISS, AGA TEGELIKKUSES?

Ökosüsteemiteenuste kontseptsioon on pärit juba moodunud sajandist, kuid suurema avalikkuse tähelepanu alla tõusis see 2005. aastal ÜRO avaldatud milleniumi ökosüsteemide hindamise aruandes. Kõnealusel dokumendis on sätestatud mitmed praeguses poliitilises leksikas kasutusel olevad mõisted ja jaotused, muu hulgas keskkonnateenuste peamised kategooriad.

< eelneb

Aruande järgi jagunevad need varustavateks teenusteks (provisioning services), sealhulgas toit, vesi, puit jne; reguleerivateks teenusteks (regulating services), mis mõjutavad kliimat, vee kvaliteeti ning varusid jms; elu toetavateks teenusteks (supporting services), nagu aineriing, hapnikku tekitav fotosüntees ja viljasaaki kasvatavat putuktoolmlemine; ja lõpuks veel kultuurilisteks teenusteks (cultural services), millega loodus pakub esteetilist naudingut, samuti puhkuse ja vaimse taastumise võimalusi.

Ka meil on tegeletud juba üle kümne aasta ökosüsteemiteenuste hindamisega. 2011. aastal võttis Eesti Euroopa Liidu liikmesriigina endale kohustuse ühineda ELi elurikkuse strateegiaga, mis on ühtlasi osa globaalsest elurikkuse strateegiast. Strateegia peamine poliitiline eesmärk on keskkonnaministeeriumi kinnitusele teadmiste parandamine ökosüsteemiteenuste kohta ning selliste teenuste hindamine ja kaardistamine. 2021. aasta seisuga on Euroopa Komisjon lugenud Eesti tegevused ökosüsteemide ja nende teenuste üleriigilise hindamise ja kaardistamise eesmärkide saavutamisel täielikult rakendunuks. Paraku ei tähenda see, et riik on suutnud hinnata edukalt oma ökosüsteemide seisundit ja väärtust, ega ka nende uute teadmistega arvestamist meie poliitilistes ja majanduslikes otsustes. Me teame, kui palju meie loodus „maksab“, aga me ei ole huvitatud selle teadmise tegelikust rakendamisest.

pole seni veel oma eesmärki saavutanud. Suurele osale äriühingonnast paistab ressursside kiire kasutusele võtmine ning eluks vajalik keskkonnateenuste mõtetamatu peeneks laskmine ikka veel „kasumlikum“ kui toimivate ökosüsteemide säilitamine ja kaitses.

Samal ajal ei saa ka süüdistada keskkonnateenuste kontseptsiooni kui sellist. Tegemist on igati arusaadava katsega reformida olemasolevat majandussüsteemi viisil, mis hoiab ühiskonda revolutsiooniliste vastasseisude eest, aga kaasab sellegipoolest meie poliitilis-ärilisse ruumi loodushüvede tähtsuse.

Kas peaksime asjale lihtsalt aega andma ja sellel „settida“ laskma, lootes lõpuks siiski parimat? Kuid ökosüsteemiteenuste kontseptsiooni on populariseeritud poliitilisel tasandil juba mitu aastakümnet. Ehkki siin-seal on näha väikeseid edusammukeid – näiteks ilmub mõnes teadusajakirjas artikkel selle kohta, millist rahalist kasu eri looma- ja taimeliigid metsaomanikule tuua võivad, või võetakse riikliku looduskaitse arengukava strateegiliseks eesmärgiks ökosüsteemiteenuste üleriigiline „hinnastamine“ ja selle kontseptsiooni „rakendamine“ –, jätkub poliitika tegelikkuses ikka vanade reeglite alusel.

Raha „tekitatakse“ loodusressursside tööstusliku kasutusele võtmise, aga mitte neil „seista laskmisega“. Praegusel majandussüsteemil on aga vaja tekitada just raha ja eriti veel „uut raha“, et kasvaks aasta jooksul toodetud valmisoodete ja -teenuste koguväärtus, lühidalt öeldes SKT.

Ehk peakski vaatlema ökosüsteemiteenuste hinnastamispoliitika vähest mõjukust pigem üldise poliitilise probleemina, millega pörkume kõikjal Euroopa Liidus, sealhulgas Eesti poliitikas. Näiliselt tunnustatakse nii kliimakuul ka üldist elurikkuse kriisi ja kirjeldatakse otsustavate sammude vajadust olukorra parandamiseks. Paraku ei teostu aga plaanitust midagi sellisel määral, mis oleks teadlaste hinnangul vajalik. Kaugele ulatav ettenägelikkus küll manitseb ja teeb ilusaid plaane, aga enamikul juhtudel jääb pinnale eeskätt lühiajalise kasu ning turvatunde tekitamise kiire ja praktiline võimalus.

Seepärast on ehk aeg mõelda, et ei piisa vaid looduskaitsejate headest kavatsustest ja ühise keele otsimise soovist. Jätksuutumatut majandussüsteemi ei saa parandada, kui äriühingond ja poliitilised otsustajad ka ise teatavat head tahet üles ei näita. Ökosüsteemiteenuste kontseptsiooniga ei proovita praegust majandusmudelit kui sellist ohustada, vaid pakkuda sellele jät-

Me teame, kui palju meie loodus „maksab“, aga me ei ole huvitatud selle teadmise tegelikust rakendamisest.

Kaugele ulatav ettenägelikkus küll manitseb ja teeb ilusaid plaane, aga enamikul juhtudel jääb pinnale eeskätt lühiajalise kasu ning turvatunde tekitamise kiire ja praktiline võimalus.

kusuutlikku raamistust. Selleks et taoline uudne lähenemine saaks võimaluse, on vaja üldist soovi kõnealuse mõiste meie majandusse ja maailmakorda juurutamiseks.

Paraku tähendaks selle kontseptsiooni kasutusele võtmine ka kiiresti saadavate suurte tulude kahenemist paljudes tööstusharudes, kus raha tekitatakse just loodusvarade kiire realiseerimisega, arvestamata nende lõplikust või biosfääri jäädavada kahjustamise võimalust. Seetõttu on keeruline juurutada üldsuses ka tõsiasja, et lühiajalised hiigelkasumid saavad tule-

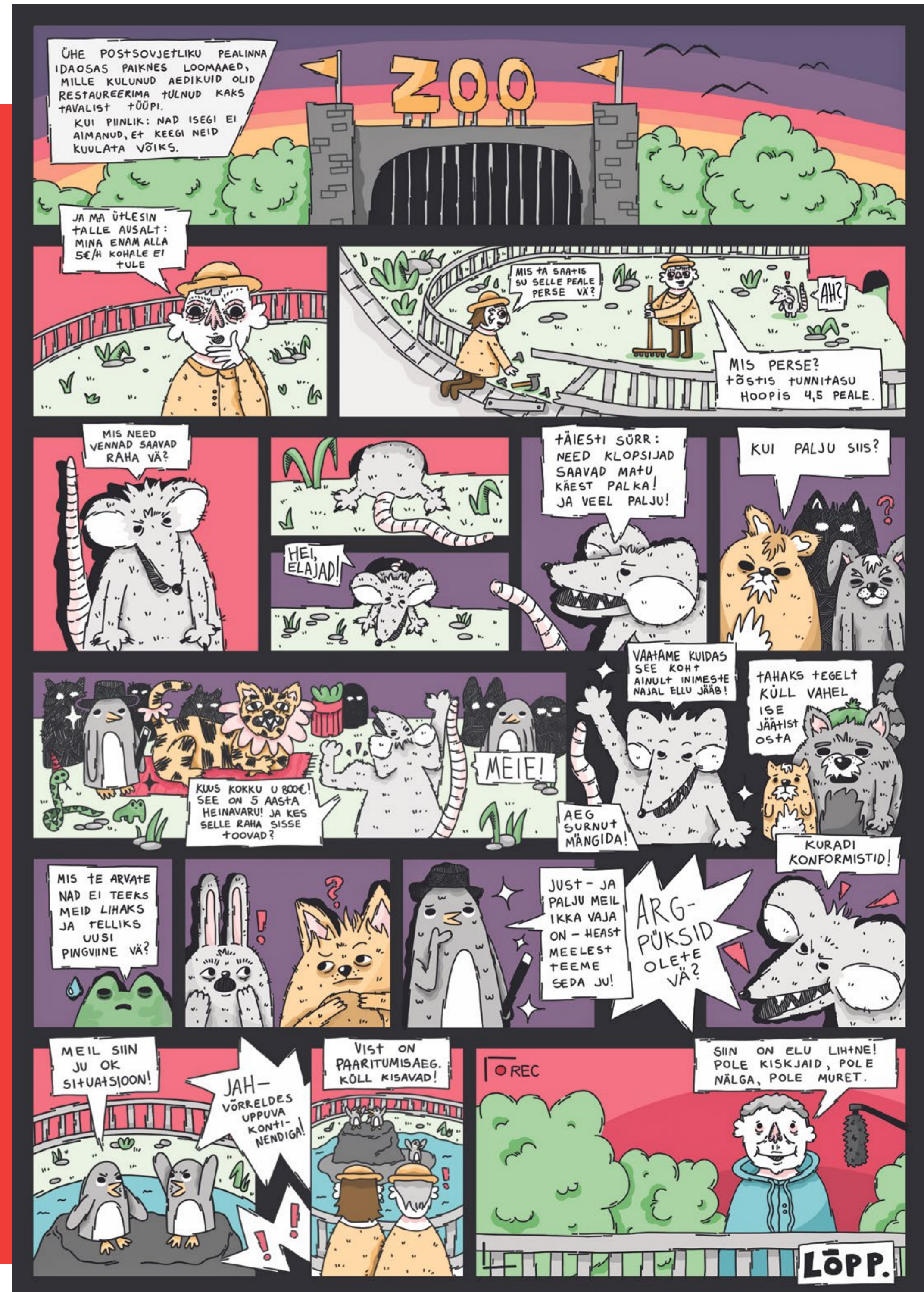
vikus küllaga kompenseeritud ökosüsteemiteenuste jätkuva toimimisega, mis pakub vajalikke tingimusi inimesele teadaoleva elu edasikestmiseks meie praegu veel sinirohelisel planeedil.

Nii et kuigi meil on olemas vajalikud mõisted ökoloogiliste „teenuste“ rahalise väärtuse kokkuarvuta-

miseks, tuleb alles välja mõelda, kuidas selgitada elu pikaajase püsijäämise vajadust lühiajalise rahulduse ja rikkuse kasvu ihalevale inimesele

Romy Nõulik (@Looja_) on Pallase meediatudeng, kunstnik ja tühja peaga klienditeenindaja.

TUHHIPERVERDID EHK MEIE MOONUTATUD SUHE RIKKUSEGA

Rikkusega seotud fantasmid kummitavad meid juba lapsepõlvest saati. Lotopileteid kraapides toimunud mõtisklused plaanide üle, mida miljonäriks saades tegema hakatakse, asenduvad arusaadava halvakspanuga ropu rikkuse ilmingute suhtes. Mida reedavad need rahaga seotud neuroosid meie endi kohta?

Kirjutas **Sanna Kartau**, illustreeris **Liisi Grünberg**

Ühes hiljuti kuulud taskuhäälingus otsis saatejuht lahendust Gabby probleemile, kelle krüptokukkur oli tühjaks tehtud. Nimelt Gabby, kes oli olnud juba lapsest saati metsik **Justin Bieberi** fänn, nägi 2021. aasta lõpus, et Bieber reklaamis oma itaallasest sõbra loodud NFT-kollektsiooni „inBetweeners“. Kollektsiooni NFT-kujutised, nagu võib aimata, on üsna banaalsed. Sadade dollarite eest sai soetada automaatselt genereeritud lihtsakoelisi joonistusi kaisukarudest, keda ehivad aksessuaarid, riideesemed, eri ilmed ja soengud. Mõnel on seljas helesinine jalkasärk ja kolba üll afro, teisel sarvraamidega prillid ja roheline mütsilotu. Gabby soetas endale kümnest tuhandest turule paisatud mõmmipildist kolm, kusjuures valida ta ise ei saanud, sest neid jaotati automaatselt. Need kolm pilti läksid talle maksma umbes 2500 eurot. Oma karusid vaadates märkas ta, et üks neist kannab üliharuldast vikerkaarreketti – see oli hea uudis, kuna see tõstab karu hindu järelturul.

Soetades midagi „inBetweenersi“ kollektsioonist, saab ostja liituda kogukonnaga Discordis. Veebikogukonna loomine on NFTde puhul üsna tavaline praktika. Discordi kanalites vesteldes jagas Gabby teiste „inBetweenersi“ omanikega muu hulgas vikerkaareketiga karu saamise õnne. Kes muu sellise sündmuse erilisusega haakuks? See keskkond oli ainus, kus ta end mõistetuna tundis.

Ühel päeval leidis Gabby oma Discordi postkastist kirja lingiga. Ta oli kuulnud, et vahel jagavad projekti bossid liikmetele tasuta NFTsid, ning lootis, et oligi saatus tahtl valituks osutunud. Ta avas lehe, ühendas oma virtuaalse rahakoti saidiga, sisestas salasõna, siis „seemnelause“ ehk ülipika tipttaseme salasõna, vajutas nuppu Edasi ning... Ekraan külmus. Siis hakkas jupsima. Ja ta kukkur oligi tühjaks tehtud.

Õnneks on virtuaalesemetega tehtavate tehingute logid avalikud. Paar päeva hiljem nägigi Gabby, et varas oli tema mõmmid maha müünud – rohkem kui 8000 euro eest. Ja nii helistas Gabby saatesse „Reply All“, et püüda nende toel enda NFTd kuidagi viisi tagasi saada.¹

Kogu lugu kõlab esialgu täiesti absurdsena. Miks peaks Bieber tahtma toetada kaisukarude NFTsid? Mida Gabby nende ostmisest saada tahtis? Ja mis kuradi põhjusel ta oma kõige väärtuslikumad andmed kurjategijale usaldas... Kui laseme aga absurdil mööduda, võime vaadelda selle situatsiooni eri elemente kui näiteid sellest, kuidas toimib meist paljude suhe rahaga.

PRÜGIKOTIMINIMALISM

Oma hitraamatu „Jaapani korrastrukunst: korrastrastmise elumuutev vägi“ sissejuhatuses kirjeldab **Marie Kondo**, kuidas tema kursusel osalenute areng on nii lakkamatu, et neil on mõne kuu pärast isegi veel vähem asju kui intensiivkursuse lõpus ning samal ajal on „nad ostnud uusi kardinaid ja mööbliesemeid. Neid

ümbritsevad ainult asjad, mida nad armastavad”². Kondo nüüdseks maailmakuulus meetod sai aga inspiratsiooni ühest teisest teosest. Kondo käis tollal keskkoolis ja võitles juba siis segadusega, katsetas organiseerimistehnikaid ja püüdis rämpsule lõplikult kriipsu peale tõmmata. Ühel päeval komistas ta **Nagisa Tatsumi** raamatu „Äraviskamise kunst“ otsa ning võttis samal päeval hulga prügikotte ja asus mõtteuid asju südant kõvaks tehes nendesse panema. Kokku sai ta üle kuue prügikotitäie ebavajalikku pahna.

Tõenäoliselt saaksid paljud meist oma asju sorteerides kokku mitme prügikoti jagu kraami. Meie suhe esemetega muutub aja jooksul. Esmane armumine asendub tühimusega, kui näiteks kauni disainiga pluss hakkab näitama välja oma tõelisel, topilist palet, kuid raha tõttu, mille sellele kulutasime, hoidume ehk hohesest äraviskamisest. Loodame, et armastus tuleb tagasi; et kui tingimused õigeks muutuvad, siis taasub ka suhe – täpselt nagu vihaprobleemidega mehe partner võib panustada tulevikule.

Kuid enamiku esemetega käivad meie suhted alla. Kõik liigub lagunemise suunas. Paljude asjade väärtus kahaneb iga kasutuskorraga, neist tüdinetakse, need kuluvad, kaovad ja lähevad katki. Kui tutika auto väärtus kukub salongist välja sõites kolinaga, siis rahatähtedega meie peos nii ei ole. Tänapäeval levivate põhimõtete kohaselt võib see õige ringikäimise korral hoopis paljuneda. Kõige õigem asi, räägitakse meile, mida rahaga teha, on selle juurde tootmine, selle otsa saamise välistamine, selle kasutamine viisil, mis tagab selle pideva jätkumise. *Spend money to make money*, nagu öeldakse. Just see, et raha on vahetusinstrumendina võrdlemisi stabiilne, teeb selle kasutamise nii mugavaks. Pidev inflatsioon tähendab aga seda, et puudushirmu leevendamiseks ei piisa enam kasvust, vaid üha kiireneva kasvuga kasvust.

Nii Gabby kui ka Kondo lugu võimaldab ühelt poolt mõtiskleda tarbimisühiskonna üle.

Samas tajun mõlemale mõeldes endas mingit ootamatut üleolekut, teatavat põlastust ja tülgastust. Ma kujutan ette NFT-miljonäreid ülbeid naeratusi, kui nad omavahel itsitavad, kui inimesed tõepoolest ostavad tuhandete eurode eest nende loodud pikseldatud karusid. Ma kujutan ette kõiki neid väärtuslikke, tõenäoliselt kauneid ja kasulikke esemeid, mille noor Kondo oma korrastrastusvajaduses prügikottidesse viskas, ja mõtlen, et milline raiskamine. Kuid ma ei olnud kummalgi juhul tegelikult ise juures ega tunne neid inimesi

isiklikult, mis tõstatab ühelt poolt küsimuse, et miks see mind (ja meid, eks?) üldse kõigutab. Teisalt on selge, et täidan iga tühja augu oma teadmistes nende situatsioonide kohta eelduste ja hinnangutega. Seetõttu annab iseenda reaktsiooni jälgimine mulle või-

Paljude asjade väärtus kahaneb iga kasutuskorraga, neist tüdinetakse, need kuluvad, kaovad ja lähevad katki, aga rahatähtedega meie peos nii ei ole.

maluse mõista paremini iseenda ja seeläbi inimeste suhet rahaga.

ÜLEESINDATUD RIKKUS

Raha kui esemete, s.t sentide, müntide ja paberraha, praktilisi kasutusviise on vähe ja enamik neist hõlmab eri pulbreid, aga emotsionaalne laetus on selle võrra intensiivsem. Raha sümboliseerib võimalusi. Hoides käes üht viiekümneeurost rahatähte, hoiame me käes kõiki selle raha eest ostetavaid kogemusi, olgu tegu kinnomineku, maapähklivõiga küpsiste või klarneti-tundidega. Enne selle kasutamist on teed meile valla, kuid rahatähte müüjale ulatades otsustame ühe võimaluse kasuks, mis välistab samas kõik teised. Vähe-malt seniks, kuni seda juurde tuleb.

Kui võrrelda kõrgema ja madalama sotsiaalmajandusliku staatusega (ingl *socioeconomic status*, SES) inimesi, siis näeme, et kõrgema SESiga inimene nõustub suurema tõenäosusega essentsialistlike arusaamadega klassist – see tähendab, et majanduslikud ja hariduslikud saavutused tulenevad olemuslikest erinevustest

Kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega inimesed tahavad jubedalt uskuda, et nendele osaks saanud õnn on õigustatud. Muidu rikuks kriipiv privilegeerituse tunne ju une ära.

Liisi Grünberg töötab illustraatori ja animaatarina, mõnikord joonistab koomikseid.

ja kõik saavad kord oma palga. Kultuuriliselt võtab see eri vorme. Näiteks kristlik arusaam pärast surma pörgusse või taevasse minekust ja idamaade religioonidele omane karma kuuluvad müütide hulka, mis seovad õiglase maailma teooria liigutava looga. Ja kõrge SESiga inimesed tahavad jubedalt uskuda, et nendele osaks saanud õnn on õigustatud. Muidu rikuks kriipiv privilegeerituse tunne ju une ära.

HÜPNOTISEERITUD

Rikkusel on aga huvitav võim hoolimata sellest, kas selle tunnistajaks olev inimene peab maailma õiglaseks või mitte. Silmatorkavad varakuse märgid, rahaga uhkeldamine, eputamine ja *flex*’imine tunduvad pead-pöörítavad ja lausa ropud. Hiljuti levisid fotod **Putini** armukesele ostetud Peterburi korterist ekstravagantsete kulddetailide, korrusekõrguste lühtrite ja barokk-juugend-rokokoomööbli sigrimigriga. Kogu kompoti

oleksid nii populaarsed? Kas Architectural Digesti videol Tahoe järve äärde ehitatud 75 miljoni dollarilisest villast oleks üle 11 miljoni vaatamise? Näeme muretusest kantud rikkust filmides ja elustiilipornot Netflixis. Rikkuse esteetikaid on mitmesuguseid – pillav kullakarvasus on vaid üks neist. Vähem temperamentne, väljapeetum, „vana raha“ tüüpi esteetika eksisteerib

Raha puudumist püütakse aga enamasti meeleehtlikult varjata. Vaesus on ebaesteetiline.

ropu *in-your-face*-raiskamise kõrval. Minimalistlikud siluetid, solliidsed arhitektuurivalikud ja pärlikeed. 21. sajandil sisenes mänguväljale ka Ränioru-rikkus: tume-

sinised T-särgid, kergelt päevitunud pale ja didaktilised säutsulõimed. Raha võimaldab soovi korral sobituda, soovi korral välja paista ja selle nägu muutub pidevalt. Raha puudumist püütakse aga enamasti meeleehtlikult varjata. Vaesus on ebaesteetiline.

TUHH ISENESES

Raha kasutusmugavus ja füüsilised omadused tähendavad, et võrreldes maalapi või kaunite Hiina vaasidega on raha endale hoidmine võrdlemisi lihtne, eriti vir-

tuaalraha ajastul. See kuulub alati kellelegi ning tajume kaitsmisväärtuse ja võõrandamatuna inimese õigust kasutada oma raha just nii, nagu ta seda õigeks peab. **Noam Yuran** kirjeldab seda mõtet raamatus „What Money Wants: An Economy of Desire“ nii: „Selles mõttes võibki käsitleda raha kui eraomandi haripunkti. See võimendab äärmusteni just seda välja-

jäetuse elementi, *mitte-sinu-oma*, mis on eraomandi puhul hädavajalik. Raha on omandi ekstreemne vorm just seetõttu, et selle ainus omadus ongi omandiline kuuluvus – väljaspool omandi konteksti puudub sel tähendus. Kuid omadust ei eraomandi ekstreemse vormina pole selles midagi, mis vastaks tõeliselt liitele „era-“ – see on eraobjektina täiesti tähendusetu.”⁶

Kohmaka teoreetilise mõtte illustreerimiseks kujuta ette, et kõnnid mööda inimtühja tänavat ja tuul puhub sinu suunas 50-eurose rahatähe. Selle omanikuta olek tundub sulle ühelt poolt täiesti uskumatu ning teisalt vaatad paremale ja vasakule ning teed preentsioonide puudumisel sellele absurdsele seisundile lõpu – ise omanikuks hakates.

Majandusteadlased mõtlevad rahast kui vahetust lihtsustavast vahendist (ingl *medium*). Seega, selgitab Yuran, ei tasu ära unustada meediauringutest pärit maksimumi: *medium* is the message ehk meedium ongi sõnum. Mis on raha kui meediumi sõnum? Kui vaatame üht rahatähte, siis teame, et see on käinud läbi sadadest kätest ja lubrikeeritud kümneid tehinguid, kuid spetsiifilist ajalugu meil ei ole – vast seetõttu, et me ei vaja seda, vastasel juhul oleks ehk loodud viis, kuidas selle silma peal hoida. Me ehk isegi väldime sellest mõtlemist – ühe vieraastase rahatähe lugu lõöks meil tõenäoliselt hinge kinni. Yuran ütlebki, et „[raha] sotsiaalne olemus seisneb just selle võimes oma minevikku kustutada”. Raha ebaisiklikkus ja samaaegne asendamatu kuulutavad sõnumit meie maailma kohta.

RAHA LÕHN, RAHA HAIS

Nii kurb kui see ka ei ole, kuulutatakse patoloogiliseks pigem just äärmuslik püüd raha vältida. Kuigi sellega seotud neuroose leidub küllaga ja need on levinud⁸, ei ole enamik inimesi rahateemades halvalt haiged. Aga ega me ka terviseist pakata. Olgu tegu Gabby, **Muski** või **Linnamäega**, meie kujutelm rikkusest on tõenäoliselt huvitavalt moonutatud. Sellele moonutusele otsustas otsa vaatamine ja soov aru saada, miks me seda vajame, paljastab meile küllap väärtuslikke tõesid meie endi kohta. See ei tähenda raha haiglast kokkukogumise õigustamist ega selle orjaks asumist, vaid võtab rahalt teatava võimu, lagundab selle tahet end taastoota.

¹ Foley, A. 2022. #185: The Rainbow Chain. – Reply All, 07.04.

² Kondo, M. 2015. Jaapani korrastrukunst: korrastrastamise elumuutev vägi, lk 15.

³ Kraus, M. W.; Keltner, D. 2013. Social class rank, essentialism, and punitive judgment. – Journal of Personality and Social Psychology, nr 105 (2), lk 247–261.

⁴ Fiske, S. T.; Cuddy, A. J.; Glick, P.; Xu, J. 2002. A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. – Journal of Personality and Social Psychology, nr 82, lk 878–902.

⁵ García-Sánchez, E.; Correia, I.; Pereira, C. R.; Willis, G. B.; Rodríguez-Bailón, R.; Vala, J. 2021. How Fair is Economic Inequality? Belief in a Just World and the Legitimation of Economic Disparities in 27 European Countries. – Personality and Social Psychology Bulletin, lk 1–14.

⁶ Yuran, N.; Hart, K. 2014. What Money Wants: An Economy of Desire, lk 76.

⁷ Ibid, lk 99.

⁸ Furnham, H. 2014. The New Psychology of Money, lk 183–201.

HELISEV KRIISIRULETT

Kuidas seista muusikaettevõtjana püsti ja liikuda edasi, kui üks jalg lonkab, sõda ja energiakriis järeavad juba teise kallal ning muud keelud (loe: alkoholiipiirang) pidurdavad betoonkingana tegutsemishoogu.

Kirjutas **Marielis Möttus**, illustreeris **Gert Rasmus Rannamets**

Märtsi viimasel päeval toimus Von Krahlis baaris teist korda Eesti muusikaturu fookuspäev, mis kandis sel aastal koondpealkirja „Raha ja rahu“ ning keskendus pandeemiast väljuva muusikaelu praegusele olukorrale ja tuleviku perspektiividele. Samanimelises avapaneeelis „Raha ja rahu – kui puudu on mõlemast“ jäid kõlama mõtted sellest, kuidas harjutada publikut jälle kodust välja tulema ja kultuuri tarbima ning kuidas kultuur ei mudi positiivselt ainult vaimu, vaid ka majandust. Kõigest mõni aeg tagasi COVIDi ahelatest vabanenud sektoril jagub trotsi võitlemiseks mitmele rindele, kuid kas selle olulisust mõistetakse ka väljaspool valdkonda?

LOOVUS – MAJANDUSE CHEERLEADER

Ilmselt nii mõnigi lugeja on tuttav majandus- ja ühiskonnateadlase **Richard Florida** loova klassi teooriaga,

Kolme teguri kriteeriumi kohaselt eelistavad loovad inimesed kohti, mis on mitmekesised, sallivad ja avatud uutele ideedele.

mis tõusis tähelepanu keskpunkti tema 2002. aastal ilmunud raamatuga „Loovklassi tõus“ („The Rise of the Creative Class“) ning mille keskne tees väidab, et majanduskasvu mootor peitub loovuses.¹ Nimelt argumenteerib Florida, et linnade konkurentsivõime ja majanduslik edu põhineb looval klassil ning mida rohkem sellesse klassi kuuluvaid inimesi linnas elab, seda

Tiimi, rahva, artistide ja kogu skeene vaimse tervise mõttes tasus siiski Sveta ukseid lahti hoida, arvab Madleen Teetsov-Faulkner.

enam tõstab see koha atraktiivsust ja mõju majandusele. Linnade konkurentsivõime ja edu sõltub aga 3T ehk kolme teguri kriteeriumist ehk selleks peavad saama kokku tehnoloogia, talent ja tolerantsus. Kolme teguri kriteeriumi kohaselt eelistavad loovad inimesed kohti, mis on mitmekesised, sallivad ja avatud uutele ideedele.² Kultuuriliselt rikkad kohad tõmbavad suurema tõenäosusega ligi erisuguste oskuste ja ideedepagasiga inimesi. Seal, kus on aga palju eri taustaga loovaid isikusi, on omakorda rohkem kõrgtehnoloogilisi ettevõtteid ja töökohti ning innovaatilisi ideid, mille tulemiks on suurem majanduskasv.^{2,3} Kui muusikaturu fookuspäeval viitas Florida teooriale Eesti Panga ökonomist ja presidendi majandusnõunik **Kaspar Oja**, kelle sõnul on võimalik Tallinnas juba näha, kuidas koos kultuuri- ja ööeluga on arenenud paralleelselt ka start-up-kogukond, siis äsja ilmunud Eesti loomemajanduse olukorra uuringust, mis kajastab aastaid 2015–2019, õnnestub lugeda juba konkreetsemad andmeid selle kohta, et kultuur

ja looming panustavad majandusse, hea elukeskkonna loomisesse ja piirkondade arengusse.⁴

KAOTUSTE JADA

Kui ühed numbrid sütitavad optimismi, siis teised tulevad jällegi meelde, et oleme veetnud viimased kolm aastat koroonakriisist. Seda, et numbritel on muusika-valdkonna mõju hindamisel tähtis roll ning teadmiste-põhine juhtimine on üks valdkonna taastumise ja edasiarenemise põhialuseid, teab ka Music Estonia, kes võttis **Virgo Sillamaa** ja **Henri Roosipõllu** abiga ette aeganõudva ülesande koguda kokku andmed Eesti ühiskonna kulutuste kohta muusikale aastatel 2018–2020. Muu hulgas selgus, et langust tarbimises võis märgata iseäranis kontserdikorralduse sektoris (kokku 2020. aastal ca –59% võrreldes 2019. aastaga), kuid langes ka salvestatud muusika kasutamine restoranides, kohvikutes, kauplustes ja mujal, mis peegeldub nii autoritasude languses (–17%), esitajatasudes (–27,8%) kui ka salvestatud muusika kasutamise mahus (–14,8%).⁵ Live Music Estonia juhi **Ingrid Stroomi** sõnul, kes oli ka selle projekti eestvedaja, saab nende andmete abiga edaspidi näidata, kuidas sektor kriisist taastub ja kui kaua see aega võtab. „Hinnangud ikkagi on, et 2019. aasta tasemele tagasi jõudmiseks kulub mitu aastat,“ selgitab Stroom.

Statistikaameti andmetel kaotas kultuur eelmisel aastal 115 miljonit eurot, muusikasektor sellest 60 miljonit. Piletilevi arvutuste tuletoodes oli piletimüügi rahaline maht 2019. aastal 36,5 miljonit, 2021. aastal aga 14 miljonit. 2020. aastal pani riik kultuuri- ja spordivaldkonnale teele vajaliku 25 miljoni suuruse abipaketi ning 2021. aastal lisaelarvest 42 miljonit⁶. Esimesest suunati muusikasektorile otsestelt 3,65 miljonit⁷. Eelmise aasta lõpuks olid ressursid otsas. Kohti sai hoida lahti kuni kl 23, kuid paljude ettevõtete, näiteks ööklubide ärimudelil kontekstis tähendas see kas täiesti kinni olemist või poole võimsusel töötamist. Suhu jääb mõru maitse, kuid nagu seletas paneelil õiguskantsler **Ülle Madise**, et kui avaliku arvamusel survele seatakse selliseid piiranguid, siis valitsusel, nii kurb kui see ka pole, ei ole ka juriidilist kohustust millegagi toetada. Pigem tasuks Madise sõnul teha kõik selleks, et avalik arvamus ei nõuaks näiteks klubidele piiranguid. Muidugi on vaja siinkohal arvestada, millega kaasneb kõrgem risk patsientide haiglasse jõudmiseks ning kus leebamad meetmed, nagu koroonapassid või hajutamine, ei aita.

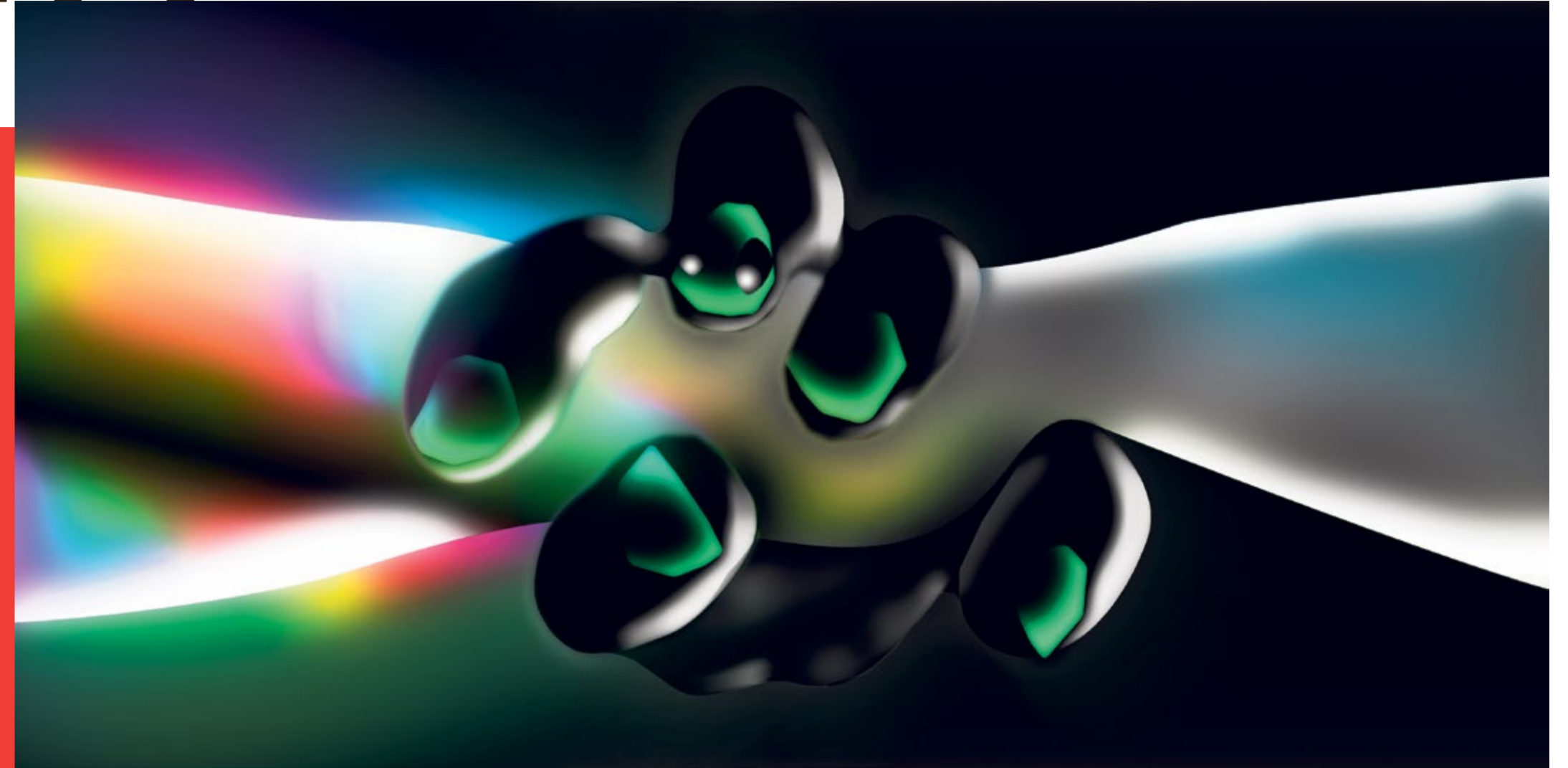
KIBE VABANEMINE

2019. aasta algus ja elu enne pandeemiat tundub justkui mingi müütiline kauge aeg, mille nostalgiat saab tunda siis, kui jälle suvele lähemale jõuame, kuid ikka

ripub õhus kujuteldav kirves, mis ootab iga hetk uuesti langemist. Lootus, et järgmine sügis enam nii pime ei tule, ei taha siiski kaduda. Ka korraldajad, kellega vestlen, on optimistlikud nagu alati, kuigi kirjeldavad, et viimastest piirangutest väljumine on olnud kõige kibedam.

Live Nation Eesti juht **Mart Eensalu** sõnabki, et ei saa olla promootor, kui sa pole optimist, kuid tõdeb mu küsimusele vastates, et tuleviku poole startitakse sõjalaolukorras. Kui ühelt poolt on Live Nation koolutanud välja suure hulga show'sid ja artistid tahavad esineda, sest kontserte on palju edasi lükatud, on koroonaajal tekkinud trend, et pileteid nii pikalt enam ette ei osteta, kuna kardetakse uute piirangute kehtestamist. Eensalu sõnul on raskem müüa just väiksemaid klubi- või teatri-show'sid, suuremate kontsertidega aga nii suuri probleeme pole. Ta lisab, et põntsutani ka sõja algus, millele järgnenud päeval kukkus piletimüük 50 protsenti. Kuigi praeguseks on olukord taastunud, on veel vara rääkida 2019. aasta tasemest ning ta ennustab, et ilmselt läheb tõeline elu käima alles järgmisel või ülejärgmisel aastal. Eensalu arvates saaks riigi tasandil aidata kultuuri kas või kontserdipiletite käibemaksu alandamisega. Ta selgitab, et Live Nationi suurimaks konkurendiks ei ole mõni teine kohalik promootor, vaid hoopis Helsingi, Stockholm, Riia ja Vilnius. „Meil peaks olema riigipoolne arusaam sellest, et meie konkurentsivõime on oluline. Kütuse- ja alkoholiaktsiisi puhul me ju mõistame, et see raha läheb Läti, kui me maksud liiga kõrgesse tõstame.“ Ta viitab, et samamoodi on lihtne kaotada kontserdipublikut. Näiteks Leedu langetas kriisist taastumise meetmena käibemaksu ajutiselt 21% pealt 9% peale. Meil sellest üheksaprotsendilise käibemaksust Eensalu sõnul rääkida ei taheta, kuid rahvusvahelise konkurentsi mõttes on see üks tähtsaimaid argumente: „Mitte ainult kultuuri kättesaadavuse, vaid ka majanduse toimimise seisukohalt.“

Sveta Baar oli üks vähestest klubidest, mis katsetas kellaajalise piirangu tuules ka püsivalt varem algavate pidude formaati ning korraldas ja võõrustas kontserte. Sveta omanik **Madleen Teetsov-Faulkner** räägib, et kuigi viimased kuud tegutseti miinuses, said nad aru, et tiimi, rahva, artistide ning kogu skeene vaimse tervise ja üleüldise motivatsiooni mõttes tasus siiski ukseid lahti hoida. „Meie seinte vahel oli palju ilu ja võlu, kogukonna kokkutulemist, aga rahaliselt oli kõik siiski kordades kehvem. Isegi kui rahvas tuleb varem kohale, siis see ikkagi piirab meelelut ja hoo saab sisse alles viimasel tunnil-paaril. Tundus küll, et kõik on väga äge, aga raamatupidamise tasandil asjad enam nii ägedad ei olnud,“ kommenteerib Madleen. Ta eeldab, et järgmisel paaril kuul plussimängu ilmselt ei näe, kuid on lootus, et suvekuud aitavad kaotatud aja tasa teha. „Osa meie tiimist on rohkem numbrites sees ja osa vähem. See on ka taotluslik, sest kui me kõik oleme mures ja depressioonis, ei aita see kedagi. Eks pead endale roosad või kollased prillid ette panema. Kurb on see, et aastatega tehtud kõva töö sai nullitud, aga oleme olnud Sveta Baaris alati pika visiooni-ga.“ Kuigi viimane toetuste laevuke läks Sveta Baarist mööda, nendib Madleen, et tegelikult kasvatab see ka omajagu positiivset: „Eks see oli kindlasti kõva põnts ja tundus veidi ebaõiglane, aga oli teada, et see

ressurss saab millagi otsa. Meie sektor on harjunud kuidagi omapäi hakkama saama ja mida raskemaks lähevad ajad, seda rohkem tekib trots, et me ikka sõuame sellest läbi. Üldse ei tahtnud alla anda.“

PIIRANGUD PÄRAST PIIRANGUID

Alla korraldajad tõesti ei kavatse anda, kuid tühi maja on tähendanud paljudele seda, et tuleb nuputada uusi võimalusi, kuidas vee peal püsida. Genialistide Klubi projektijuht **Villem Varik** tunnistab, et alguses sai kriisimeetmete ja Tartu linna toetuste abiga kenasti ära elatud hoolimata sellest, et kinnistu omanik neile näiteks üürihinnas mõõndus ei teinud. Praegu aga olukord nii roosiline pole. Tema sõnul said viimane kord riiklikku toetust taotleda ainult need, kelle käive oli kukkunud 75% või kes saavad juba igal aastal riiklikku dotatsiooni. Nii ongi Genialistide Klubi püstitiim pidanud oma tegevust ümber hindama. „Ma ei taha kõlada nagu häädaldaja, et mul on sada miljonit puudu ja riik andku raha, aga palju ressursi on kulunud selle peale, et programmi- ja haldusjuht ei saa oma tavapärast tööd teha, vaid peame igasuguseid uusi lahendusi välja nuputama,“ selgitab Varik. Näiteks loodavad nad kutsuda Keskonnainvesteeringute Keskuse toel ellu YouTube'i kanali, kus tehakse koostööd loodus-spetsialistidega, et tõsta keskkonnaalast teadlikkust. Genialistide Klubi programmijuht **Jaan Kroon** lisab, et sellegipoolest on inimeste soov kokku saada ja suhelda suur ning DJ-pidudele joosti kohe tormi: „Kontserditegevuse taastumine saab olema keeruline, aga me pingutame selle nimel.“

Ka klubi HALL asutaja **Elena Natale** sõnul on läinud palju auru sellele, et oleks lihtsalt võimalik oma tööd teha. Äsja said nad linnalt toetust programmi arendamiseks, mis vabastab omakorda raha, et paigaldada helitõkud ja parandada ventilatsiooni. Samuti ehitati kultuuriministeeriumilt saadud toetusgea klubisse helistudio, mis pakub kohalikele artistidele võimalust muusika produtseerimiseks, ning nende panuste eest on nad riigile ja linnale väga tänulikud. Samas nendib ta, et kui tavategevuse puhul peab sõltuma toetustest, ei ole see enam ettevõtlus, vaid juba midagi muud. Natale selgitab, et tagantjärele nad kriisitoetust ei oota, nüüd tahetakse jalule saa-

miseks lihtsalt piiranguteta enda asja ajada, viidates siinkohal eelkõige Tallinna öisele alkoholimüügi seadusele, millega toetatakse tema arvates pigem musta majandust. „Ma ei usu, et eestlased hakkavad vähem jooma, vaid see kõik toimub samal viisil, lihtsalt mustalt. Inimesi sunnitakse tegema otsuseid, mis ei ole ametlikud.“

Natale sõnul töötab HALL kõvasti selle nimel, et olla rahvusvaheline klubi, ja kui Eestis on ettevõtlus toimumud kogu aeg põhimõttel, et siin on lihtne tööd teha, siis näiteks alkoholiipiirangutega tüüritakse valdkonda üha rohkem provintsialismi poole ja mängitakse inimeste sisetulekutega ajal, kui valdkond kannatab niigi tööjõupuuduse käes. Natale toob näiteks, et äsja UNESCO muusikalinna tiitli saanud Tallinnas võiks öökultuuri panustada samamoodi nagu päevasesse või õhtusesse aega, näha pilti laiemalt ja vaadata tulevikku: „Elektrooniline tantsumuusika on Eestis heal tasemel, aga ilma selliste platvormideta nagu HALL ei jõua see rahvusvahelistele platvormidele. Eesti on selles suhtes kehvast olukorras, et meil on vähe rahvast ja seetõttu on vaja olla huvitav koht rahvusvahelisele publikule, ka öösel.“ Alkoholiipiirangute puhul võiks olla lahenduseks seaduse tühistamine, toetusd või litsentsid, mille korral keeld rakenduks vaid asutustele, millega on ka reaalselt probleeme. Nagu mainis aga Tallinna abilinnapea **Kaarel Oja** Von Krahlis toimunud paneelil, pole selles praegu veel kokkulepet saavutatud.

TERAVUSTE MAHALIHVIJA

Kui tulla tagasi alguses mainitud idee juurde, kuidas kultuur kui üks kriisist enim kannatanud valdkondi saab olla samal ajal ka võti kriisi üleelamiseks või jõud, mis paneb liikuma suuremad protsessid, siis seda tõestab ka käimasolev sõda. Madleen Teetsov-Faulkner meenutab, et kui sõja algfaasis tundus kõik kuidagi proportsioonist väljas ja mõttetu ning enda ürituste promomine veider, siis peagi jõuti arusaamani, et ka sõja taustal on vaja kohta, kus koguneda, ning valdkonnal on suur potentsiaal teha head ja kaasa aidata.

Ta tõdeb, et kuigi Ukrainat proovitakse abistada nii, kuidas suudetatakse, ei saa koroonakriisist tingitud kahjude tõttu päris kõike ära anda, sest vaja on tasuda üür ja maksud.

Ka Mart Eensalu näeb just kultuuris olulist tugipunkti, mille kaudu jõud ühendada. „Tegelikult natuke on isegi kurb näiteks see, et lisaelarvest on kultuur täiesti välja jäetud. Kui mõelda, mida me oleme Ukraina heaks teinud või kust on tulnud ind, et eestlased nii palju Ukrainat toetavad, siis see, et 30 000 inimest läks ühel päeval Vabaduse väljakule, tekitas mingisuguse ühtsustunde. See on väike osa suurest pildist, aga sellised asjad sütitavad emotsiooni, mille toel hakkab keegi tegutsema ja tema järel järgmine.“ arvab ta ja usub, et kultuur on oluline nähtus, millega ühis-

Kui tavategevuse puhul peab sõltuma toetustest, ei ole see enam ettevõtlus, vaid juba midagi muud, sõnab Elena Natale.

konnas teravaid nurki maha lihvida. „Kui seisame kontserdil, ölg öla kõrval, siis me ju ei kirjuta üksteise kohta internetis selliseid kommentaare, nagu kohati kirjutatakse.“

Üks, mis viimaste aastate kriisirulest kaasa võtta, on see, et kultuuri pead nii kergelt vee alla ei vajuta ning uppudes tõttab see appi teistelegi. Selleks et ise aga taas kaldale ujuda, ei piisa ainult korraldajate pingutustest – oma käe peavad ulatama nii riik, omavalitsus kui ka kultuuritarbijad.

¹ Ideon, A.; Vahter, T. 2008. Richard Florida: loovsektor on majanduskasvu mootor. – Eesti Ekspress, 22.02.

² Florida, R. 2002. The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life.

³ Florida, R. 2005. Cities and the creative class.

⁴ Eesti loomemajanduse uuring ja kaardistus.

– Eesti Konjunktuuriinstituut, 2022.

⁵ Muusikaturu andmed. – Music Estonia.

⁶ Kriisibi kultuuri- ja spordivaldkonnas. – Kultuuri-ministeerium, 2022.

Gert Rasmus Rannamets alias **notthebestye-butworkingonit** on graafiline disainer, DJ ja ürituste korraldaja.

TÕMBA KOOMALE! EHK RAHA RUUM

lgasuguses ehitatud ruumis peegeldub paratamatult ka raha. Ühelt poolt on igal betooniühikul või asfaltitükil hinnasilt, teisalt on suur ja põhimõtteline vahe, kas avalik ruum sunnib inimesi ruumikasutuse kontekstis raha kulutama või laseb neil niisama olla.

Foto: Ants Leppaja

Kirjutas **Elo Kiivet**

Raha paneb rattad käima, teab vanarahvas. Kuigi vana-sõnalim on täis jaburaid, tõestamata ja väärarusaami taolooivaid ütelsid ning väärisk seetõttu omaette käsitlemist, vaatleme hoopis raha ruumi. Selle võib jagada laias laastus heaks ja halvaks ehk targa ja rumala rahaga looduks. Viimastest on lihtsam ja ka lõbusam näiteid tuua – ühelt poolt ilmselt veidi ka kadeduse pärast, aga teisalt on raske õigustada idiootsuseni luksulikke losse ja villasid, tarastatud kinnisvarakülasid, kõrgusrekordeid püüvaid „maamärke“, põhjendamatu raiskamise esindajaid. Siin raha mitte ei räägi, vaid lausa karjub: „Vaata-vaata-vaata mind!“ (Loe: olen sinust parem.) Aga huvitavam on otsida hea või suisa nähtamatu raha ruumi.

VÄÄRTUSED

Rumala raha ruumi kirjeldab priiskamine või koonerdamine, korruptsioon, eksperteid mittekuulamine, spetsialistideta ehitus, kallutus, eputamine, suletus. See võtab enamasti suured mõõtmed, laiutab ja lärmab, kuigi vahel püüab ehtida end võõraste sulgedega ja targem näida. Seetõttu saab see ka ilmselt rohkem tähelepanu, samas kui head kiputakse võtma enesest-mõistetavalt ja seda ei märgata nii tihti. Kui keskkond on mugav, häiringutevaba ja mõnus, selles on lihtne liikuda ja orienteeruda, see arvestab eri vajadusi ja võimeid, siis me ei pane seda tihti tähele. Hea raha märksõnadeks on metseenlus, aga ka põhjalik ettevalmistus ja läbimõeldus, kvaliteetne töö ja materjal, avatus, see ei püstita piire, keelde ega peleta eemale nn sobimatuid.

Demokraatlikkus ongi ehk see eristaja, mis näitab, kas keskkond tekitab ja võimendab hierarhiaid või hoopis vähendab ebavõrdsust ja suurendab mitmekesisust. Headust ei näita hind ehk kallidus või kulutatud raha hulk, vaid need palju kirutud pehmed väärtused, kuigi alati jääb küsimus, kes ja kuidas neid hinnanguid, nähtavaid ja nähtamatuid hinnasiltide kehtestab või muudab.

Ilmselgelt on kiirem ja vähem ressurssi (sh aega ja energiat) nõudev Exceli tabeli rahanumbrite väärtusel põhinev arvustusüsteem, kuhu tõlgitakse ka abstraktsem heaolu (ökosüsteemiteenused!). Sellest ja üldse lõputu majanduskasvu võimatust mantrast vabanemine aitaks meid välja ka lõksust, kus avalikus ruumis tundub, et ainult raha räägib ja loeb ning ruumiotsused põhinevad lihtsustavatel võrranditel, kus eri ruumikasutajatele kehtib eri hind, mis siis, et seda otsesõnu välja ei öelda.

HINNASILID

Avalikus ruumis ringi vaadates võib näha, mis on ühiskonnas enam hinnatud ja kõrgemal positsioonil ning mis tõrjutud ja millest vaadatakse mööda. Eesti tänavaruum on täis riigi majandusnäitajaid arvestades ootamatult kalleid autosid ja jalakäijaid ahistavat toruporot. See annab märku, et ehk on tõesti õigus Tallinna

linnapeal, kes usub, et meil on auto staatuse sümbol (vastand tarbeesemele?) ja seega ei saagi me iial auto-kasutust vähendada. Nii on autod justkui ratasatel era-ruumid, mille teenindamise nimel saab jalakäijat ehk vaesemat rahvast tarastada, sunnata ja pidurdada. Autodele täiskäik edasi, inimesed tõmmaku koomale! Väsimata kordamast, et selline vastandus on täiesti jabur, sest me oleme kõik inimesed ja kõik on jalakäijad (lihtsalt eri mõõtkavas), peab tunnistama, et nii kõneleb meie avalikus ruumis raha äärmiselt diskrimineerivalt ja ebademokraatlikult. Suurema väärtusega ruumikasutajad on kallima masina omanikud ja alaväärseks muutuvad tasuta kondimootoriga liikujad, eelarvest kulutatakse teede ehitusele ja korrashoiule eba-proportsionaalselt palju raha ja tulemuseks on ruum, mis pole ei inimsõbralik ega ka tervislik, vaid kesk-konnavaenulik.

Suhtumist näitavad ja taolist hierarhiat kinnitavad ka kõnniteedel parkivad sõidukid, mis arvavad, et on „viisakad“ ja jätvavad sõiduteele masinatele rohkem ruumi, tänavate läbilaskvust, seda transpordi- ja linnaplaneerimise põha lehma, ohtu ei seata, aga see, mis saab jalakäijatest, ei huvita ei sõidukijuhte ega ka mupot. Jalakäija saab ju koomale tõmmata, oma trajektoori korrigeerida, ehk isegi vajaduse korral oodata takis-

da ja kindlasti ka rahakotti, aga tasuta see siiski pole. Tarbimisvaba ehk rahata olemist võimaldava ruumi vähenemisest on olnud palju juttu ning sarnaseid tendentse on ka Eestis kaardistatud (Noblessneri mere-äärseid terrassid, Tallinna raekoja plats), kuid seda siiski veel leidub. Pargid, väljakud ja tänavad peaksid olema kõigile kodanikele vabalt kättesaadavad ja ligipäätavad. Rahavaba ei pea olema avaliku ruumi loomine, küll aga selle kasutus.

Üks asi on ruumi kasutamiseks piletit lunastamine, olgu see peidetud kohviku terrassil joogi ostmise varju või (ajutiselt) sissepääsutasu teenuse vastu vahetamine, teine aga reeglite maailm, mida tuleb järgida ja millega nõustud justkui automaatselt avaliku ruumi kasutamist alustades. Need võivad olla väikeses kirjas tahvlikesed parklate sissesõidu juures, koduvalikud pargimurul külitamist või väljakul rulutamist keelavad sildid, vaba jalakäiguteed takistavad torupiirded ja betoonplönnid, pikutamist mitteväimaldavad pingid. Isegi kirjutamata reeglid ei pruugi tähendada tegutsemisvabadust, sest ruum näib, mis tegevused on siin lubatud ehk hinnatud, kes ja mis keelatud ja tõrjutud.

Aga kes otsustab ja valib, mida ühiskonnas hinnatakse? Kes paneb külge hinnasildid ja kas need saab ka mingil hetkel ära võtta või neid muuta? Kuidas saaks sellest

avalik ja läbipaistev protsess? Palju on tehtud katseid mõõta väärtust rahavälises süsteemis. Üks lähimaid näiteid on Paide kogukonna oma raha (P.A.I.) käibelevõtmise püüe 2010. aastal! Kohalik maksevahend kehtib vaid kokkuleppes osalejatele ning üks eesmärk on ka kohaliku toodangu ja teenuste toetamine. P.A.I.-de Pank annab teada, et nende raha väljaandmise peamiseks aluseks on kogukonna heaks tehtud vabatahtlik töö, s.t tegevus, millega ei ole panustatud erahuvidesse, vaid kohalikesse avalikesse huvidesse, ning mille eest ei saada tasu (talgud, vabatahtlik töö vabaühendustes või ka lihtsalt kogukonna liikmete toetuseks tehtud heateod). Ilmselgelt muudab selline vaade ka avalikku ruumi ja nihutab väärtuste raskuskeset

inimilikkuma poole, raputab põhjalikult senist hindamissüsteemi.

Raha asemel peaks arvestama ruumi hindamisel hoopis kvaliteeti – avaliku ruumi mitmekesisust, sõbralikkust, ligipääsetavust või ruumiloome kulutatud aega ja empaatiat. Ehk ongi kõige kallim ehitusmaterjal hoopis aeg? Kui võtta (kulutada!) ettevalmistusele rohkem aega, siis on ka tulemus parem. Ja seda kõigile – nii omanikule, loojale kui ka kasutajale. Nii võiks avalikus ruumis näha, et keskkond ei teeni ainult ühe kitsa ühiskonnarühma huvisid, vaid see on hierarhiavaba ja kutsuv ka neile, kel on vähem, ja vaba tegevusteks, mis ei teeni rahas mõõdetavat tulu. Raha ruum ei pea olema see, kus nõrgem tõmbab koomale.

¹ Eidemiller, R. 2012. P.A.I. – Paide ja Järvamaa oma raha. – Koosolek, juuni.

SISUTURUNDUS

Balti visuaalteatri paremik Tallinnas

Koostöös Läti ja Leedu kolleegidega toimub 27.–29. mail Tallinnas ühine Balti visuaalteatri esitlusfestival, mille eesmärk on avada siinsetele tegijatele üks rahvusvaheliste lavadele. Sealjuures saab meie kohalik publik tutvuda Baltimaade visuaalteatriga ning rahvusvaheliste festivalide korraldajad näha Eesti, Läti ja Leedu visuaalteatrite taset.

Festivalile on koondatud peamiselt nukuteatri taustaga teatrite lavastused, kuid programmis on ka teisi põnevaid otsinguid visuaalteatrimaastikelt. Kahe päeva jooksul tuleb mängimisele kolmteist lavastust peamiselt Eesti Noorsooteatri lavadel, aga ka Kanuti Gildi SAALis, Sakala 3 teatrimajas ja Vene Teatris.

Mida pakutakse?

Tänapäeva sõnateater laenab üha enam vahendeid visuaalteatrit, kuid festivali kavas olevad lavastused annavad aimu, kuidas on võimalik rääkida lugu visuaalteatri keeles, raputada vaatajat ja panna teda mõtlema. Suur osa lavastustest on sõnadeta, teiste puhul pakutakse tõlgendusi või inglise keelde. Eesti Noorsooteatri kolmest festivalilavastusest kahte – „Tagurpidi“ (lav. Leino Rei, vanusele 7+) ja „ÜLT“ (lav. Renate Keerd, noortele ja täiskasvanutele) – mängitakse inglise keeles. Kolmandana kavas olev „Tulipunane vihmavari“ (lav. Karl Sakrits, vanusele 3+) on sõnadeta.

Lätlased võtavad külastajaks kaasa neli lavastust, neist „Puised rajad“ noortele (16+) ja täiskasvanutele, kuid „Väikemees“, „Kajakate kuninganna“ ja „Tuhnik, üks ja ainus“ väikelastele 4.–5. eluaastast – nemad on mõistagi oodatud koos vanematega.

Leedukate lavastustest on „Väikesed maailmad“ tööpoolest kõige väiksematele vaatajatele vanuses 10 kuud kuni kaks aastat, „Suur Pauk“ aga vanusele 5+. „Siberi haikut“ oodatakse vaatama üle kümne aasta vanuseid ning „Dorian Gray portreed“ noori ja täiskasvanuid.

Eestist on lisaks Noorsooteatri lavastustele esindatud Kellerteatri „Emilie Sagée“ (lav. Kersti Heinloo) noortele (14+) ja täiskasvanutele ning Vene Teatri „Vasjake“ (lav. Daniil Zandberg), samuti noortele (16+) ja täiskasvanutele.

Kohtumiseni festivali!

Lähem info lavastuste ja mängukava kohta on saadaval festivali kodulehel eestinoorsooteater.ee/showcase.

Üleval „Siberi haiku“. Foto: Laura Vansveciene

Keskel „ÜLT“. Foto: Siim Vahur

All „Dorian Gray portree“. Foto: press

UUED MAGISTRI- KAVAD:

TALLINNA ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste
instituut

- NÜÜDISKULTUUR
- VÕRDLEV FILOSOOFIA
- LINNAKORRALDUS

Õppe kestus: 2 aastat
Õppekeel: eesti keel
Õppevorm: sessioonõpe

VT LÄHEMALT:
tlu.ee/ht/nuudiskultuur
tlu.ee/ht/vordlev-filosoofia
tlu.ee/linnakorraldus

KOLUMN

Kui asüülitaotluse põhjuseks on sõja asemel üleujutus, põud või maastikupõleng, võib taotlus rahuldamata jääda, sest iga hädaolukord ei taga seaduse silmis sugugi rahvusvahelist kaitset. Keskkonnapagulased kogevad süsteemset diskrimineerimist paraku nii piiripunktis kui ka kodumaal.

KES PAKUKS KAITSET KAPITALISMI JA KOLONIALISMI OHVRITELE?

Sõda on Ukraina põgenikke veebruarist saati mööda ilma laiali paisanud. Globaalne välispagulaste arv on kasvanud sellega umbes 4,5 miljoni võrra, jõudes 90 miljoni kanti. Nii kaadrid surmast ja hävingust, vaevu püsti seisvatest majadest ja koostest kui ka oht, mida jätkuv vägivald endast kujutab, loovad tingimused, mille puhul aitamine on enesestmõistetav. Aitamisvalmidus on levinud laialt isegi riikides, mis vaid seitsme aasta – ja mõnel pool paari kuugi – eest püstitasid oma piiridele surmavaid lõiketraate. Loodetavasti on hoolivuse taga valdavalt ühene arusaam pooleliolevast konfliktist kui põhjendamatust agressioonist.

Kirjutas **Aet Annist**, illustreeris **Stella Salumaa**

Sarnane ühemõttelisus abi andmisel peaks siiski iseloomustama iga olukorda, kus tegemist on kodudest ilma jäänud, mastaapse kataklüsmi haardesse sattunud inimestega. Nii see paraku ei ole – headust torpedeerivad nii rassism kui ka ksenofoobia, aga ka seadusandlus, mis ei defineeri kõiki hädaolukordi sugugi sama selgelt ja ainuvõimalikult. Üks näide segasest seadusandlusest ja ükskõiksusest kannatuste suhtes on keskkonnapõgenike olukord. Ametlikult ei ole suudetud seda veel ühemõtteliselt määratleda ja seda ei tajuta ka põhjusena, mis tekitaks kõikehõlmavat kaastunnet.

EBAVÕRDSUSI PÕLSTAVAD KATASTROOFID
Paljud konfliktidki on kasvanud välja sellisest pinnasest, kliimaatilise mullistuse ja geopolitilise rahutuse kombinatsioonist. Ent kui konfliktidele jalgu jäänud inimesed saavad pagulasteks sunnituuna vähemalt viidata konkreetsele vägivalle, mis neid ohustab, siis kliimapaguluse puhul on vägivald sõnastamiseks liiga kaudne. Kuidas kirjutada asüülitaotluse vägivalla allikana globaalne kolonialism ja kapitalism? Keskkonna hävitamine on paljude tootjate puhul sageli täiesti teadlik valik, pealegi selline, mida varjatakse; mille kohta ajatakse reaalsust moonutatavat udu, mis ei erine isegi eriti sellest, mida kuuleme praegu Vene propagandaeetrist. Selle tagajärjedest vallanduvat võib olla raskem vägivallaks, tagakiusamiseks või konfliktiks tunnistada. Ohu eest pagejate ja ohvrite seisukohalt on see siiski üsna tühi semantiline probleem.

Asüüli puhul on eelduseks riigipiiri ületamine. Enamik keskkonnapõgenikke on aga sisemigrandid. Kui 2017. aastal hävitas viienda kategooria orkaan Irma üle 90% Barbuda saare infrastruktuuri ja taimestikust, evakueeriti kogu elanikkond Antiguale, väikese Kariibi mere riigi Antigua ja Barbuda suuremale, vähem räsida

pääsu maadele, mida nad olid kasutanud seni jahipidamiseks ja karjakasvatuseks².

INIMLIKKUSEST ILMA JÄETUD KLIIMA-PÕGENIKUD

Teemat on käsitatud põhjalikumalt seoses orkaan Katrinaaga. See erakordset hävingut külvanud 2005. aasta maru tabas eriti rängalt New Orleansi, Louisiana osariigi suurimat linna. Tormi järel jäi teadmata kadunuks tuhandeid, hukkus ligi 2000; vähemalt veerand miljonit elanikku jäi koduta. Ehkki sündmuste vallandajaks oli orkaan, muutis just ühiskondlik mõõde – hoolimatus ja ebavõrdsus – õnnetuse eriti hukutavaks ja pikaajaliseks. Esiteks põhjustas suure osa kahjust ja hukkudest asjaolu, et vastu ei suutnud pidada USA armee inseneride ehitatud tammid – kriitilise hinnangul üle jala ellu viidud töö³. Teiseks puudus föderaalvalitsusel igasugune huvi toetada kodudest ilma jäänud vaesemat elanikkonda tagasipöördumisel. Katrina järel, nagu osutab Naomi Klein, sõlmis riik lepingud erafirmadega, mis pidid võtma üle seni riigi pakutud teenused. Tulemuseks oli erasektori huvide edendamise ja avaliku sektori lammutamine. Vaesem elanikkond tõrjuti piirkonnast minema ja kogukondade tegelikud katastroofijärgsed vajadused muudeti nähtamatuks. Selle tulemuseks on kaotatud elud, pered, kogukonnad. Õnnetuse järel aastateks vagunelamusesse elama pandud inimeste eluolu võib vaevalt kuidagi normaalseks pidada, ent kui niisugusesse olukorda sattunud on mööda riiki laiali valgunud, pole nende probleemi ühine algiate enam nähtav. Kuidas seda veel nimetada kui mitte tagakiusamiseks ja sisuliselt ka kaudseks vägivallaks omaenda riigi käe läbi, mis peaks pakkuma kannatajatele õigust pagulastatusele?

Ja mida teha siis, kui terve riik on keskkonnakatastroofi tagajärjel põlvili ega suuda kaitsta kedagi, kes on hädas? Kui oma riigi territoorium on lainete alla mattumas? Paljude Vaikse ookeani saarte elanikud on sunnitud ahenemale kuivale maale üha tihedamalt elama mahtuma, samal ajal täidab nende kaeve soolvesi ja surnud uhutakse kalmistutelt merre. Ent ka neid ei võta näiteks rikas naaber Austraalia avasüüli ja osavõtlikult vastu.

2020. aastal sõnastas ÜRO viimaks kliimamuutusega seotud kaitse vajaduse: inimesi ei tohi saata tagasi riikidesse, kus nende elu võib olla ohus kliimakriisi tõttu. See, kas otsuse tagajärjel midagi ka tegelikult muutub või kui tähendusriikas see võiks olla olukorras, kus näiteks kliimapagulaste arv mitmekordistub, on üsna ebaselge. Pigem võib kahtlustada, et seni, kuni puudub arukas ja hooliv viis probleemiga tegelemiseks, on tõenäoline, et lahendused on karistavad. Või lausa vägivaldsed, sedamööda, kuidas rullitakse lahiti uued lõiketraadid ning seletatakse olematuks kliima- ja keskkonnapõgenike inimlikkuse.

¹ Klein, N. 2007. *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*.

² Boger, R.; Perdikaris, S. 2019. *After Irma, disaster capitalism threatens cultural heritage in Barbuda*. – NACLA, 12.02.

³ Grunwald, M. 2007. *The threatening storm*. – Time, 02.08.

Kummatigi jäetakse näiteks loodustulekahjudes hävinud kodud sageli maha igaveseks; piirkonnad, kus uputus ja neist põhjustatud maalihked on infrastruktuuri purustanud, pole tihti enam elatavad, eriti kui tegemist on vaesemate regioonidega.

Ukrainalgi on väga valulik kogemus inimesi lõplikult kodudest lahkuma sundinud keskkonnakriisiga ajast, kui Tšornobõli tuumajaama plahvatus tagajärjel pidi elamiskõlbmatuks muutunud piirkonnast pagema üle 100 000 elaniku. Toonane katastroof oli muidugi otseselt inimese teo tagajärg. Keskkonnakatastroofid üle ilma, eriti piirkondades, mis jäävad meist kaugele, tunduvad olevat liiga kaudselt meie eluviisi ja tegevusega seotud, et nende eest vastutust võtta. Ometi on üha sagedasemad ja suureneva intensiivsusega tormid, üleujutused, põuad ja tulekahjud ammu ennustatud ning negatiivsemaidki prognoose lõõnud tagajärg, mis on tingitud temperatuuri globaalsest tõusust.

Aet Annist on antropoloog, kes on uurinud, kuidas peegelduvad ühiskondlikud vastuolud noorte käitumises ning otsinud kogukonda keskküladest ja sotsialismijärgsusest ning põhjuseid selle puudumisele. Praegu tegeleb ta esmajärjekorras keskkonna- ja kliimaaktivismi ning selle uurimisega nii Eestis kui ka Inglismaal.

Valitud tantsulavastused Eestist, Lätist ja Leedust

balticdance.org

Balti
Tantsu
Platvorm

stl.ee

Baltic Dance Platform

Tallinn
19.—21.05.2022

STL Sõltumatu
Tantsu Lava

LDIC

LITHUANIAN DANCE
INFORMATION CENTRE

NORDIC-BALTIC MOBILITY PROGRAMME

BDF
BALTI KULTUURIFOND

EESTI KULTUURIKAPITAL

KULTUURIMINISTEERIUM

KES ON 21. SAJANDI KANGELASED?

Prima Vista kirjandusfestivalil esitletakse peagi raamatut „The Repeater Book of Heroism”, mille koostaja ja kaasautoriga võtsime põgusalt jutuks tänapäevased visioonid kangelaslikkusest. Superkangelasfrantsiide kõrval leidub ju küllalt ka argielulisi (päris) kangelasi. Mil määral mõjutab siin aga maailmavaade ja kuidas ajastu-spetsiifiline tegelikkus?

Vestlus **Tariq Goddardi** ja **Carl Neville**’iga. Küsis **Berk Vaher**

Carl Neville: „Rahvuslastest parempopulistid kasutavad paljuski ära pingeid kultuuriliselt konservatiivses, ent majanduslikult „progressiivses” tööliisklassis.”

Repeater Books on Briti ühiskonnakriitiline kirjastus, mille asutasid 2014. aastal Tariq Goddard ja 2017. aastal lahkunud kultuuriiteoreetik **Mark Fisher**. Nende lühimanifest ütleb: „Repeater Books on pühendunud uue reaalsuse loomisele. 21. sajandi kunsti ja kirjasaatjana maastik on lüüdnud ja tuim, marastatud trendikast küünilisusest, egoistlikust enesekohasusest ja lähimeneviku nostalgias. Repeater on lisamas oma häält neile liikumistele, mis soovivad astuda ajalukku ja asuda suunama selle voole, kogudes hajunud ja eraldunud hääled kokku nendega, mis on oluline elus ja me pole nõus.” Paljuski kehtib see ju ka Mürilehe kohta.

Prima Vista kirjandusfestivali koostöö Repeater Booksiiga sai alguse 2020. aastal, kui **Tõnis Kahu** küsis Tariq Goddardi ja **Matt Colquhouni** Mark Fisheri pärandi teemadel; koroono tõttu jäi see veebikohtumiseks, millele kogunes aga mitu tuhat vaatamist, peamiselt just Suurbritanniast. Mullu tutvustasid Goddard ja **Christiana Spens** juba Tartus kirjastuse okultismikogumikku, vestluskaaslasteks oli **Mart Kalvet**. Tänavusel Prima Vistal kõnelevad Goddard ja Carl Neville 13. mail kirjastuse uuest esseevalimikust „The Repeater Book of Heroism”, mille kaasautorid üritavad tulpi must ja tühistus tulvil 21. sajandil leida uusi kangelasi nii jalgpallurite, filosoofide, pereliikmete kui ka isegi koduloomade seast. Alljärgnev ongi tulevase vestluse soojenduseks.

Berk Vaher on Mürilehe torisev veteran, vehm võukide ja võuk vehmide seas. On ikka veel lummatud inimeste kangekaelsest idealismist.

mu kellelegi äratagemisest, pigem vastupidi – mulle meeldis võidust loobuda, kui nägin, et teisele läheb võit korda ja kaotus kurvastaks teda, isegi kui ma ise tõesti olin võitmas. Poliitilisel areenil ma siiski tõesti naudin teise lüüasaamist ja ka seda võib ju omamoodi mänguks nimetada, kuid seal on ka väga palju kaalul. Mu meelest on ka Repeater sel areenil mängija ja seejuures üsnagi tõhus, kuna oleme üritanud vedada kultuuri kriitilises suunas, osalt luues ja osalt kõnetades laiemat huvi selleteemaliste raamatute vastu. Mängudest või spordialadest kõige vähem meeldib mulle jalgpall, nii mängija kui ka pealtvaatajana. Minus püsib selle suhtes teatav kangekaelne ideoloogiline eelarvamus, kuna kasvasin Põhja-Ingliismaa tööstuslinnas 1970ndail ja 1980ndail, kus jalgpall oli vähe intelligentside eestkõnelejaid ja mul tuli alatasa hoiduda vutifännidelt peksasaamise eest. Samas paljud Repeateri autorid armastavad ja ülistavad seda mängu, nii et saaksime päris korraliku minijalgpallitiimi kokku.

„The Repeater Book of Heroismi” (nagu ka mitmete teiste kirjastuse raamatute) retoorika tundub endiselt tuginevat parem- ja vasakpoolse poliitika eristusele, kuigi seda on ka palju kahtluse alla seatud. Mis viisidel see eristus teile ikka päevakohane on?

T.G.: Vasaku-parema eristus võib sageli praktikas koost laguneda, kuid selle olemasolu tunnistamine on siiski kasulikum teesklemisest, et seda üldse pole, eriti kui tahad vältida kummagi suuna dogmade kriitikavaba järgimise ohte.
C.N.: Mind isiklikult huvitab majandusküsimus: kuidas korraldada majandust kõikide heaolu parandamiseks? Mul on mulje, et umbes viimase kolmekümne aasta jooksul on seda küsimust mitmel moel hāgustatud. Kuigi tundus, et neoliberalism vastas sellele mingil määral, osutus see vastus savijalgadel seisvaks, kui see sulandus kokku „kultuurisõdade” probleemistikuga: rahvuslastest parempopulistid kasutavad paljuski ära pingeid kultuuriliselt konservatiivses, ent majanduslikult „progressiivses” tööliisklassis. Minu jaoks on küsimus jõukuse loomisest ja jagamisest endiselt põhjapanev ning vasakpoolsete ja pluralistlikud lähenemised sellele endiselt keskses huviväljas.

Kuigi „The Repeater Book of Heroismi” üritab taas-käivitada kangelaste otsinguid, pole õieti ükski raamatu näidetest kangelane eepilises, üleilmilises, saavutamatus tähendus (mõned kaastööd on sellise kangelaslikkuse suhtes lausa avalikult kriitilised või distantseerivad end sellest). Enamjaolt pühitsevad need tekstid argielukangelasi ja mõjuvad paljuski enesekaamustena, pihtimustena suuremast eneseleidmisest kellegi lähedase üldinimlike väärtuste ja vouruste rõhutamise kaudu (see kehtib ka teie kummagi kangelasevaliku kohta). Kas te nõustute sellise tõlgendusega ja mida sellest laiemalt järeldada?

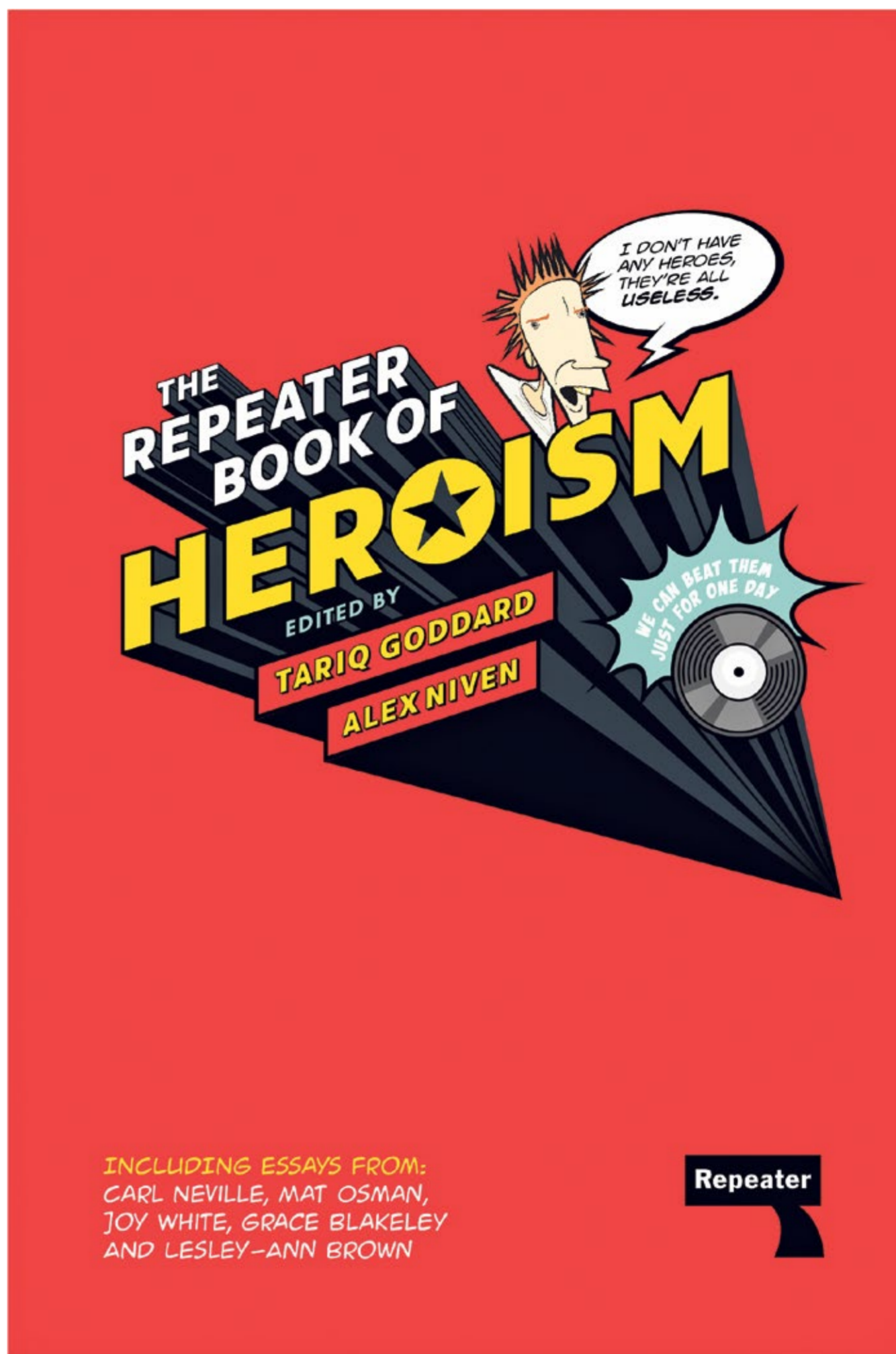
T.G.: Sul on täiesti õigus. Arvestades superkangelasfrantsiide menu ja kõikjal tuntud, peaaegu igas kangelaste nimekirjas leiduvaid ajaloolisi kujusid (Gandhi, Churchill, Mandela jne), tahtsime tõesti toonitada näiteid, mida meie kaasautorid tõid omaenda elust ja vaimustusest, mitte jälle vaid üldtuntud nimesid taaskasutada.

C.N.: Usun, et argieluline kangelaslikkus, üldinimlikkus ja viisid, kuidas ühiskondlikud mõjud ja nende koostoime meid põhjalikult mõjutavad, on iseloomulikud üldse vasakpoolsele ilmavaatele, ning mu meelest suudavad raamatu mitmed kaastööd vastata vaid osalt raamatu väljakutsele asendada monumendid, ausambad ja üleelusuurus mingit laadi uue vasakpoolse ikonograafiaga. Kindlasti elame ikonoklastilisel ajastul ja minu jaoks on küsimus selles, kas me piirdume ausammaste oppilöömisega või püstitame nende asemele uued; kas need potentsiaalsed uued sambad on laiemas tähenduses ajaloo mõjutajatele ja üldistustele (Töoline) või konkreetsetele ajaloolistele isikutele?

Kummalgi pole just hiilgav ajalugu ja (ennetades su järgmist küsimust) leian, et see raamat esitab ja julgustab vasakpoolsete teatud võtmeprobleeme ning näitab kätte selle mõtte- ja vaimulaadi praegused piirid.

Samas on viimastel aastatel kerkinud taas esile ka üleelusuurusi ja õigupoolest üsna ootamatuid rahvusvahelisi kangelaskujusid (Greta Thunberg, Volodõmõr Zelenskõi) või kangelastüüpe (pandemiaajastu meditsiinivõõrutaja). Kas see viitab, et Repeateri tõeliste kangelaste otsing on veidi hiljaks jäänud või ilmub raamat täpselt õigel ajal?

T.G.: Eks iga kirjastaja loodab ju ajastu vaimu tabada ja poliitilisel jõupositsioonil olevate kangelaskujude nappust arvestades oli välistatud, et uue põlvkonna nimed olid meile üllatuseks (ja küllap neile endilegi); neid kangelaskujusid ei valitud isehakanud „kõvameeste” globaalse eliidi seast.
C.N.: Küllap pole kangelaskuju avaramast kultuuriruumist kuhugi kadunudki (praegu on ka Jordan Peterson paljudele kangelane), see on vaid vasakpoolsete seas kiduma jäänud, tingituna nii võrduspõhisema eluvaate mõjul epüüst kui ka mõistetavast piredusest kõiksugu liikumiste tasalülitamise suhtes; vasakpoolsetes ringkondades on peamine maine kogumise viis ju laiema kultuuri kangelasloome dekonstruktsioon ja kahtluse alla seadmine. See on selline nii-öelda postmodernne lähenemine, mis annab tunnistust vasakpoolse laiemast võimetususest. Vähemalt minu silmis püüab see raamat küsida, kas oleme suutelised ka dekonstruktsioonist enamaks ja kas me suudame luua konsensusse teatud laadi kangelase või kangelastüübi ümber. Kas me suudame ka midagi luua, mitte ainult kogu aeg lammutada ja seejuures ise üha enam kinnistuda; kas on mingi kogum kujundeid või ikoonid või narratiive, mis meid liidavad?

INCLUDING ESSAYS FROM:
CARL NEVILLE, MAT OSMAN,
JOY WHITE, GRACE BLAKELEY
AND LESLEY-ANN BROWN

Repeater

Marcus Barnett kirjutab kogumikus Josep Almuéver Mateust, kes oli kangelane (üsna eksitavalt nimetatud) Hispaania koduõjas. Praegu on väitimatult paralleelid Venemaa sõjaga Ukrainas, kus suured lääneriigid on mõnevõrra aeglaselt reageerima. Barnett ei kõla siiski kiislikult, vaid tähistab „üht ajaloo suurimat üleilmset vennastumise demonstratsiooni”, kurtes samas selle vaimuse taandumist. Kas teie vaatepunktid on see „üleilmne vennastumine” praeguse sõja ajal Läänes taastunud või muutuvad lõhed veel sügavamaks?

T.G.: Läänel on nii ideid kui ka ajalugu, mille ümber koonduda, kuid napib nüüdisaja liidreid või eeskujusid, kes suudaksid äratada enamasti piinlikkusest või isegi tülgastusest. Sissetung Ukrainasse on selle puuduse teravalt esile toonud, panes küsima, kas meil on midagi, mille eest nii järeleandmatult võidelda, ja näidates samas kätte ühisvaimu (Ukraina rahva), kes on oma enesemääramisõigust nii tulisel kaitsnud, et see üllatab meid samavõrd kui venelasi.
C.N.: Arvan, et on veel vara öelda. Oletan, et venna-

likkus võib kasvada, kuid kindlasti ei saa see üleüldiseks. Atlantitsismi või paneuroopluse võimendumine või isegi Lääne kindlustumine ja laienemine on kindlasti tõenäoline, kuid mõned BRICSi kõige rahvarohkemate riikide vastumeelsus hukkamõistu ja sanktsioonide kehtestamise suhtes tähendab ilmselt, et tekib rohkem blokke ja mõjusfääre kui 1990ndate ja 2000ndate globaliseerumise kõrgajal.

Joe Kennedy meenutab, kuidas tema kangelane Eric Cantona läks kallale sõimavale ksenofoobsele vutifännile. Kas teie jaoks on (sõjaväliseid) olukordi, kus füüsilise vägivald ei ole ainult õigustatud, vaid kangelaslik?

T.G.: Kardan, et alati on, kangelaslikkus ilma füüsilise või moraalise vapruseta on peaaegu mõeldamatu.
C.N.: Mulle tundub, et vägivalda mõiste on viimase paarikümne aasta jooksul omajagu siirdeid ajanud. Oleme murendanud üha enam varem selgena tundunud vahet, kus ühel pool on vägivald kui (väljaspool enesekaitset) lubamatu füüsilise akt ning teisel pool ka –

Vasakult Tariq Goddard, saksa filosoof Seb Olma ja Carl Neville. Foto: erikogu

TARIQ GODDARD JA CARL NEVILLE TUTVUSTAVAD PRIMA VISTA KIRJANDUSFESTIVALIL KOGUMIKKU „THE REPEATER BOOK OF HEROISM” (KOOSTAJAD GODDARD JA ALEX NIVEN) REEDEL, 13. MAIL KELL 17 KULTUURIKLUBIS SALONG, NENDEGA VESTLEB BERK VAHER. VESTLUS ON INGLISE KEELES. TOIMUB KA VEEBIÜLEKANNE.

või ennekõike – psüühiline ja emotsionaalne akt (trauma, mida saab rängal kujul tekitada ka mittefüüsilise teoga). Seeläbi on füüsilise vägivalda staatus mõnevõrra kahanenud, on toiminud selle varem range eristuse tasalülitamine – ent küllap kaldun oma ea tõttu seda eristust ikka alal hoidma ja selle kohaselt on füüsilise vägivald äärmine vägivalda vorm ning pole mingeid asjaolusid, mille puhul see oleks õigustatud.

Kas „tõeliste kangelaste” tõus toob kaasa Instagrami ja TikToki suunamudijate kui anoomiliste aegade tühiste asendus-kangelaste languse?
T.G.: Loodan küll.

C.N.: Vajadus või nõudlus glamuurseste persoonade järele ei kao ilmselt kunagi neist viisidest, kuidas inimesed ja eriti noored end määratlevad ja omaenda persona kujundavad, nii et eelistan mõelda, et nad jäävad eksisteerima uute kõrval, aga ei ole pildis valdavad nagu praegu.

Tariq Goddard: „Läänel on nii ideid kui ka ajalugu, mille ümber koonduda, kuid napib nüüdisaja liidreid või eeskujusid, kes suudaksid äratada enamasti piinlikkusest või isegi tülgastusest.”

Lõpetuseks: millised raamatu kaastööd üllatasid teid kõige rohkem?

T.G.: Kõik kaastööd olid samavõrd autobiograafiad kui hagioografiad, nii et selle võrra, kui need avasid autorite elusid, olid need kõik mu jaoks meeldivaks üllatuseks.
C.N.: Ilmselt Alex Niveni „Jennifer Aniston”. Valik oli nii üllatav, et algul tundus see raamatu kliimagnetlikuna, kuid nagu ta kirjutatu alati, osutus seegi üllatavaks, huvitavaks ja liigutavaks kajastuseks millestki täiesti ootamatust.

Aitäh, jätkame vestlust Prima Vistal!

KES ANNAB ABI? LUULEPÄEVIK

Sellest, milline on luule roll kriisiaegadel – praeguses või kunagises sõjas. Lisaks muule on luule ju ka võimas ajamasin. (Luule)päevaraamatus paigutatakse ajamasinasse Marie Underi „Päälekaebamine“.

Joosep Susi ja Jaak Tomberg

11. VEEBRUAR. REEDE

Jälle magamata! Ärkasin 5.52 lapse röökimise peale. Ei tea, kas hakkavad hambad tulema või milles asi, aga viimased päevad pole üldse magada saanud. Ootasin natukene – ehk jääb veel uuesti magama ja laseb veel pisut tukkuda, aga tühi lootus. Ikka tahab emme juurde, ikka tahab süüa. Lähen appi, aga poiss röögib muudkui edasi. Kohe kogu hingest, täie jõuga! Sedasi kuidagi rütmiliselt, korrapäraselt kööksudes, nagu hää-lutaks roometjakapilikult mõnd religiooset stroofi. Täitsa kummaline kohe, milline elujõud väikses harras kehas! Aga ega ta teistmoodi kui täie jõuga, kogu hingest praegu veel tunda ega olemas olla oskagi. Jälgisin tema hüsteerilist nuttu, vaatasin tema näojooni ja meenus **Underi** luuletus. Kes annab abi? Praegu, kohe, nüüd! Selline underlik jonnipunn meil siis... Noh, kes siis ikka abi annab? Eks ikka issi! Aga kohe selgub, et issi ju ei kõlba. Nii et ikkagi emme! Peaks võrevoodilt paar pulka ära võtma, ehk leiab edaspidi ise tee emme juurde.

13. VEEBRUAR. PÜHAPÄEV

Kurat küll, ikka laisk olen. Laps ärkas jälle suure nutuga, tahtis voodist välja saada. Jälle on tunne, et tsiteerib Underit. Ei tea, kas nõnda jääbki, aga lapse pisara ja ühe värsirea piirjooned

muutuvad üha hapramaks. Otsisin luuletuse välja ja lugesin üle. Selgub, et oli valesti meeles. Õige on ikka: „Kes annab abi? Kohe, praegu, nüüd!“ Rütm ju hoopis teise. Oleks pidanud poisi nuttu tähelepanelikumalt kuulama! Kusjuures kohe järgmises stroofis ongi „väeti lapse nutt“. Võib-olla meenus luuletus hoopis selle motiivi teadvustamatul tõukel, mitte värsirea enda tõttu?

13. VEEBRUAR. PÜHAPÄEVA ÕHTU

Under tuleb isegi saunalavale kaasa. Hämmastav, kuidas 80 aastat pärast kirjutamist võib üks tekst mõjuda. Selline tunne, et luuletus ei üritagi kirjeldada eesti rahva kannatusi, vaid kehtestada neid minus, lugejas. See teispoolsusse karjatav hääli ei saa olla keegi teine kui mina: siit saunalavalt ma hüüan kogu eesti rahva suud! Luule on võimas ajamasin, ühe tekstiga võib suulduda teise ilmasõja keerisesse ja füüsiliselt läbi tunnetada seda, mis toona toimus. Ajatu, lõputult peatatud heet, mis igal lugemisel taas ellu kutsutakse. Olnu on ikka veel täna. Umbes nagu foto, mis minevikuhetke ajas kaasas kannab. Ainus vahe, et Underi luuletusse võib leili visates sisse hüpata. Ja kärtsti, olengi aastas 1943. Siin ei ole üldse hea olla: ümberringi ühishaud, ahistav olevik. Naaber annab naabri üles, sugulane sugulase. Luuletus on palve, igast olevikust kostuv karje. Nüüd, kohe ja praegu. Palav on.

21. VEEBRUAR. ESMASPÄEV

Läksin pesumasinat ostma, aga komis-tasin luuleülevuse otsa. Mõtlesin nalja teha ja küsisin teenindajalt: „Kes annab abi, praegu, kohe, nüüd?“ Tuli välja, et teenindaja ise on varmas abistaja. Pärast mõtlesin, et ei tea, kas sellise luuletusega võib ikka nalja teha. Jäi kriipima. Kuidagi liiga traagiline. Aga jah, eks see kipugi nõnda olema, et üksikuid värsid talletuvad mällu, ei lase lahti, kumisevad lakkamatult peas, võtavad uusi vorme, saavad hoopis uusi tähendusi. Me hoiame nõnda ühte... Minu erakond on... Naljakas, sest tegelikult ei ole mõtet luuletusest tükkka välja kiskuda. Miks ma otsin üksikuid tabavaid

värsse, selmet vaadata tervikut? Mida see tervik endast kujutab? Õelduse ainuvõimalikkust: see on radikaalselt in-tiimne isiklikkus, mis teeb nähtavaks minu kui ainulise lugeja olemuse sügavamaid kihistusi, ja samal ajal nii üldine kui võimalik, tehes nähtavaks üksikisiku positsiooni globaalsele tragöödi-

te kontekstis. Pesumasinat ei saanud. Jube väsimus on peal – pole just kõige proosalisem päev.

25. VEEBRUAR. REEDE

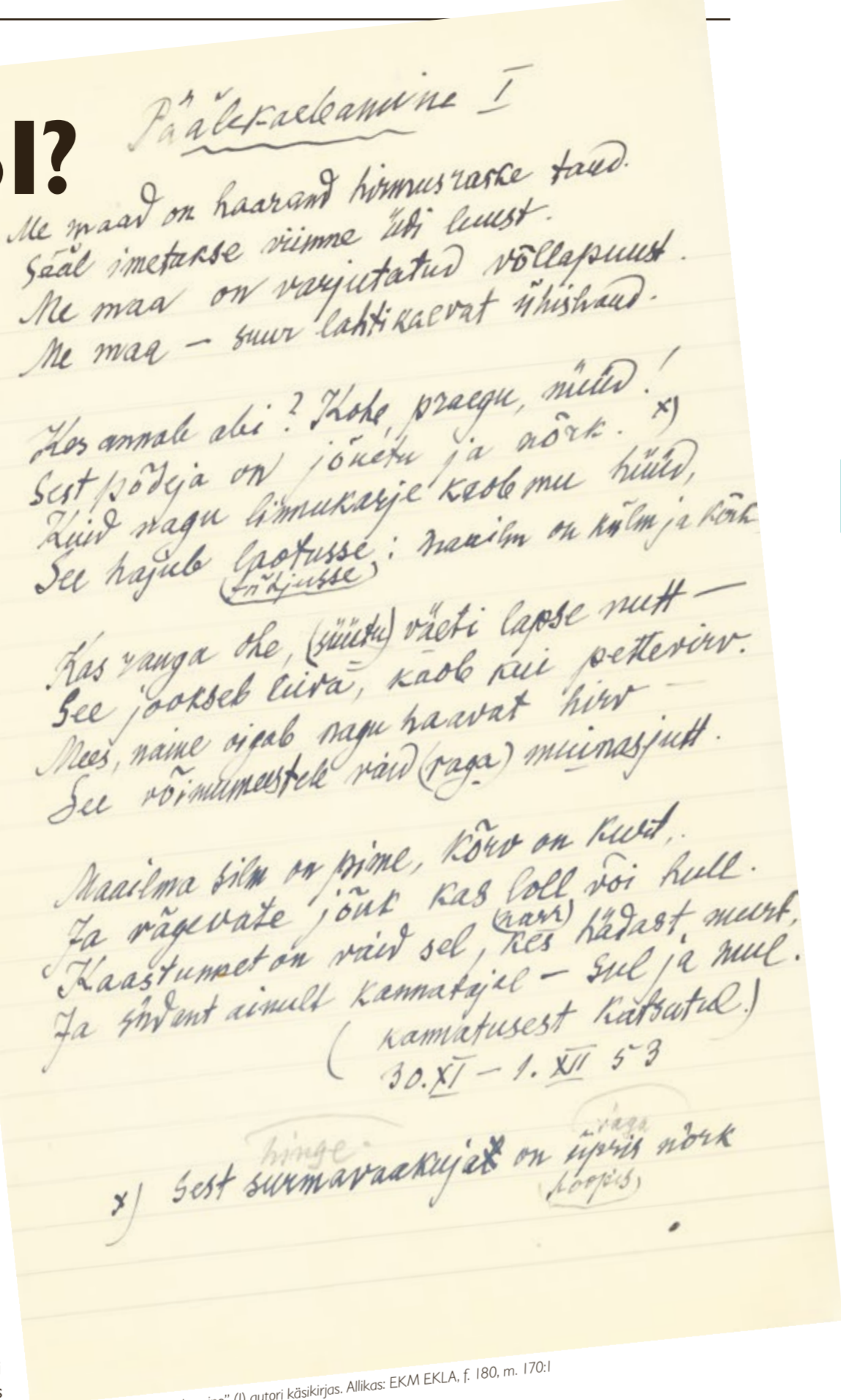
Terve päev on vallanud üksainus mõte: kuidas ta küll seda kõike teadis? Olen pool päeva „Päälekaebamist“ lugenud ja ainus järeldus: Under on prohvet. Kõik read kõlavad ühtäkki nii kuradi aktuaalselt. 80 aastat on möödas... Mõtlesin vahepeal luuletust niisama, sõjast lahus lugeda, aga täiesti lootusetu. Nüüd on eriti piinlik selle elektroonikapoe nalja pärast. Umbes nagu oleksin sõda ennast naeruvääristanud. Iga kord, kui laps nutma hakkab, meenub tahtmatult mõni kaader sõjast. Ei anna rahu. Kuidas ta seda teadis? Nüüd pole see luuletus enam mingi ajamasin, nüüd ei saa see öelda enam midagi üldist. Nüüd Under kirjutabki aastas 2022.

7. MÄRTS. ESMASPÄEV

Meenus, et **Õnnepalu** kirjutas paar päeva pärast Gruusia sõja algust luuletuse:

10. AUGUST. PÜHAPÄEV

Peaaegu samasugune päev: mustad pilved ringi üitamas nagu tohutud kaarnad. Jõuetu tulpimus ja hirm

Marie Underi „Päälekaebamine“ (I) autori käsikirjas. Allikas: EKM EKLA, f. 180, m. 170:1

Joosep Susi on kirjandus-teadlane ja -kriitik.

Jaak Tomberg on kirjandus-teadlane ja -kriitik.

nii elu kui paraku surma ees Rahvusvaheline olukord... Loen, vahepeal tukkudes, raamatut 1939. aasta augusti viimastest päevadest.

Huvitav (aga mitte üllatav), kuidas ka **Õnnepalu** loob oma luuletuse sees aegadevahelise silla. Ning kõige rabavam/tabavam rida on siin kõige ebapoetilisem, nagu loobutaks keset luuletust luuletamisest: „Rahvusvaheline olukord...“

Kuidagi on tunne, et **Õnnepalu** luuletus mõjub praegu veel võimsamalt kui viisiteist aastat tagasi. Aga kui keegi kirjutaks Underi „Päälekaebamist“ hoopis täna, mitte kaheksakümne aasta eest, siis kas see mõjaks nii jõuliselt? Ei oska kuidagi näppu peale panna, aga tundub, et ainult kaugeks oluks saanu suudab tungida nähtuse olemusse, nüüdislule võimuses on vaid kirjeldada ja väita. Huvitav, kuidas Under oleks 1943. aastal mõjunud? Ühesõnaga, me kuidagi tahame tunda, et luule suudab väljendada midagi ajatut, küünitada inimolemuse süva kihtideni. Lugesin **Leelo Tungla** Ukraina luuletust – siingi mõjub traditsiooniline vorm, klassikalised kujundid. Minus manifesteeruv prosoodia on praegu ainuvõimalik. Facebooki kubiseb luuleklassikast – inimesed otsivad lepitust.

18. MÄRTS. REEDE

Zelenskõi esineb iga päev videoläkitustega. Nüüd hüüab tema kogu oma rahva suust terve maailma ees: „Kes annab abi? Kohe, praegu, nüüd!“ Aga kes annab? „Maailma silm on pime, kõrv on kurt / ja vägevate jõuk kas loll või hull.“

Nüüd pole see luuletus enam mingi ajamasin, nüüd ei saa see öelda enam midagi üldist. Nüüd Under kirjutabki aastast 2022.

19. MÄRTS. LAUPÄEV

Obama olevat „Päälekaebamist“ Eestis käies tsiteerinud. Obama uskus, et Underi retoorilisele hüütusele on lihtne vastus: NATO! Poiss arvab ikka: emme! Luule(tõde) on muidugi keerukam: Underi küsimusele polegi võimalik vastata, kogu maailma väljapääsutas on juba küsimuses endas.

5. APRILL. TEISIPÄEV

Inimesed nutavad, ei saa magada. Mina niisamuti. Vaatan Butšast pilte ja videoid. See ongi lahtikaevat ühishaud. Siit tuleb kuritöö ärevat kiirust. Kas Under suudab siin midagi lepitada? Seda ärevust kuidagi maandada? Raske öelda. Ühelt poolt tiksub kuklas küsimus, et kui juba Under nii kirjutas ja see ka praeguses samavõrra mõjub, siis kas see ongi kõik paratamatu, alati korduv, inimesele omane? Kas see jääbki juhtuma, ajas üha tagasi tulema? Aga teisalt on vankumatu tunne, et ilma Underita oleks veel palju-palju hullem. Õieti ma arvan, et me ei oskagi ette kujutada, kuidas see ilma temata, ilma luule kui niisuguseta oleks. See oleks traumaruumi pidetu ja pulseeriv igavik, mida ükski tavaline sõna ei kirjelda ega katkesta. Kas teha siit järeldus, et pärast teist ilmasõda on luule hoopis ainuvõimalik? Peaks sel teemal ühe avaliku kõnekoosoleku kokku kutsuma.

18. APRILL. ESMASPÄEV

Jälle magamata! Saagisin voodilt jumlat pulgad maha ja poiss tulebki ise meie voodisse. Küllap tulevad tal varsti uued nutud, mis see et inimkonna omad on samaks jäänud. Hakkasin öösel vanu sissekandeid lugema. Tundub, et olen mitu kuud ühes luuletuses veetnud. Üks mõte annab selle kõige juures kindlust: kui Underi luuletus lepitab praegu, kaheksakümmend aastat pärast kirjutamisega, siis võib vist kindel olla, et see lepitab veel omakorda kaheksakümne aasta pärast, tulevikus. Siis, kui poiss on juba raugaeas. See tähendaks omakorda äraspidiselt, et ka tulevikus on, mida lepitada. Või et on üldse mingi tulevik, mida lepitada. Et on tulevane kui niisugune.

Laupäeval, 14. mail kell 16 toimub kirjandusfestivali *Prima Vista* osana Tartu Ülikooli raamatukogu ees etenduslik ühismõtisklus „Avalik kohtumine lüürilise minaga“, mis käsitleb luule olemasolemise viise kultuuris, meid ümbritsevas tegelikkuses ja ennekõike iga inimese südames. Idee autorid: Joosep Susi, Jaak Tomberg. Lavastaja: Elise Metsanurk. Sõna võtavad: Viivi Luik, Rein Veidemann, Sveta Grigorjeva, Tiit Hennoste, Hasso Krull, Roomet Jakapi jt. Sündmus on ka 2024. aasta kirjandusfestivali *Prima Vista* „Paremad ja halvemad tulevikud“ eelüritus. „Paremad ja halvemad tulevikud“ kuulub Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 põhiprogrammi.

UUS EESTI DISAIN

SIIM KARRO

Küsis **Mariliis Möttus** ■ Disainer Siim Karro on tegelenud viimased kuus aastat seente tundmaõppimisega. Ettevõttes Myceen arendab ta koos partneritega seentest ja mütselist kesk-konnasäästlikke materjale, et toota neist omakorda mööblit ja sisustuselemente ning tulevikus ka ehitusmaterjale.

Kõikvõimalikud tulevikumaterjalid on olnud juba mitu aastat kuum teema. Ühtaegu keskkonna seisukohalt, teisalt üha areneva tehnoloogia võimaluste tõttu. Miks olete valinud Myceeniga just seened ja mütseli? Mis on selle eelised?

Minu jaoks kujunes seente kasutamine välja samm-samult. Kõigepealt esimesed katsetused, kui veel koolis olin, millele järgnesid väiksemad tellimused sõpradele, kuni lõime ettevõtte, kes olemegi keskendunud ainult seenematerjalidele. Eeliseks on põhimõtteliselt materjali omaduste lõpmatud variatsioonid, kui mõelda eri jääkmaterjalide ja seeneliikide peale, mida omavahel kombineerida. Saame toota süsinikuneutraalseid ja komposteeruvaid tooteid, vääriindades teiste tööstuste jääke. Me ei pea kasutama kemikaale või keerulisi protsesse, sest teeme koostööd intelligentsete organisatsioonidega, kes teevad osa tööst ise ära.

Praegu olete keskendunud mööblile, lampidele ja akustilistele paneelidele. Kui kaugele seente potentsiaal tegelikult ulatub ja mis suunas te Myceeniga veel plaanite areneda?

Sel aastal oleme võtnud tugevama uurimislüki suuna ka ehitusmaterjalide väljatöötamiseks. Esmaste katsete tulemused on näidanud, et seenematerjali saaks kasutada näiteks soojustusena. Seente tegelik potentsiaal ületab kindlasti meie kujutusvõime piire, sest miljonite aastatega on nad üht-teist ära õppinud. Näiteks võib „tark maja“ saada täiesti uue tähenduse, kui

Valgusti B-Wise. Foto: Kristjan Mõru

kasutada hoonega integreeritud seeneniidistikku orgaanilise andurite võrgustikuna. Niidistik saaks koguda taevast ja hoonet keskkonnamitingimuste muutumisest informeerida.

Kust teie kasutatavad seened pärit on ja mis tingimusi need kasvamiseks vajavad?

Seenekultuurid, mida põhiliselt kasutame, tulevad ühest Euroopa seenelaborist, kuna Eesti metsadest neid ei leia. Kasvatamiseks on vajalik piisav niiskus ja umbes 25-kraadine temperatuur. Võib-olla kõige olulisem on isegi kogemus, mis ei teki üleöö. Olen viimased kuus aastat seentega tegelenud ja iga päev õpin midagi uut selle kohta, kuidas kasvuprotsesse paremini juhtida.

Kasutate toolide valmistamisel mütseli, sidudes selle orgaaniliste jääkidega, nagu saepuru, riidejäätmed jne. Mida seen nende materjalidega teeb?

Seene põhiline ülesanne on nende materjalide lagundamine paljunemise eesmärgil. Esmalt üritab seen saavutada täieliku kontrolli selle materjali üle, mida ta lagundama hakkab. Seeneniidistik moodustab tiheda võrgustiku, sidudes kasutatava materjali osakesed tihedalt kokku. Seda tehes piiritleb ta territooriumi, et kaitsa oma toitu konkureerivate organismide eest. Selle tulemusena saab anda näiteks hunnikule pudedale saepurule ükskõik millise kuuju.

Seentest valmistatud esemed on üsna kindla, pisut rustikaalse väljanägemisega. Kui palju pakub seente kasutamine üldse esteetilisi võimalusi?

Foto: Kertin Vasser

Võimalusi on sisuliselt lõpmatult – saame mängida nii seeneliikide kui ka kasvutingimustega, tänu millele on võimalik kasvatada väga erineva tooni ja pinnatekstuuriiga materjali. Esimeste toodete puhul on vorm olnud pigem tagaplaanil, et esile tuleks materjali enda esteetika. Samas tundub, et selline esteetika on tänapäeva maailmas väga vajalik, kuna uusaarenduste puhul on sile ja elutu ruum pigem inimvõõras.

Milline on teaduslikum pool, mis on kaasnend sinu jaoks seente tundmaõppimisega?

Põhiliselt ikkagi kõik see, mis puudutab seente kasvatamist. Laboratoorse töö steriilsus, sobivate kasvutingimuste loomine, seeneliikide sobivuse hindamine, aga ka materjalidega seonduv katsetamine, et testida nende omadusi. Inimesed tahavad kindlad olla, et seenematerjalid ei kasva nende kodus edasi ega põhjusta allergiaid. Meie oleme materjalide ohutuses ja võimekuses üsna kindlad, aga nüüd peame selle teadmise ehitusstandarditega pärismaailma tõlkima. Selle jaoks teeme tihedat koostööd TalTechi teadlastega.

Kasutate oma toodete puhul olulusringi hindamise meetodit. Mida see näitab?

Olulusringi hindamine (ingl *Life Cycle Assessment*) näitab toote, teenuse või protsessi mõju keskkonnale, võttes arvesse kõiki selle eluetappe. Arvutatakse kõikidele nendele etappidele kuluvat energiat, materjalide ja muuga seotud CO₂-heitmete kogus, et tekiks võrreldavus. Lühidalt öeldes annab see üheselt mõistetavad mõõdikud keskkonnamõju hindamiseks. Näiteks kui keskmise mööblieseme tootmiseks kulub umbes 40 kg CO₂, siis meie toodete puhul on see näitaja nullilähedane, kuna kasutame toormaterjalina jääke ja kogu meie tootmine on väga väikese jalajäljega. Seeneniidistik lukustab saepuru sisalduva süsiniku. Pikas plaanis see muidugi vabaneb, kui toode kunagi komposteerub, aga vähemalt pikemas ajavahemikus jääb eluga ja vähendasime uute ressurside kasutuselevõttu.

Milline on eestlaste huvi seenemööbli vastu või leitakse teid üles pigem välismaal?

Ühelt poolt on näha, et seentel on ligiõmbav jõud ja need tekitavad suurt huvi – tegu on uude lähenemisega, mis on ka keskkonna seisukohalt väga vajalik. Teisalt peab tegelema ühiskonnas seente suhtes valitsevate stigmadega. Kodu ja seentega seostatakse praegu pigem majavammki kui meie mööblit. Õnneks on progressiivsemad suunanäitajad, kes on meie tooted omaks võtnud. Näiteks Maidla uus loodusvilla, kuhu kasvatasime mööbliplokid, ja Wise'i kontor, kus ripuvad meie valgustid. Uudsusest tulenevalt näeme, et peamegi tegelema väga palju turu harimisega.

Ka väljaspool on meid üles leitud ja üks plaan ongi olnud võimalikult kiiresti välisriikidele liikuda. Mai keskel oleme oma toodetega Berliini disaininädalal. Esimesed tellimused on tulnud nii Euroopast, Aasiast kui ka Lähis-Idast.

Meie juured on aga jätkuvalt Eestis, kus saame tutvustada lähemalt oma tooteid ja üldist seenemaailma. Seega võib meiega julgelt ühendust võtta, kui on soov viia ellu huvitavaid projekte või sisustada oma kodu ja kontorit millegi põnevaga!

KUI TRIBAL ON UUS TRADITIONAL EHK EESTI TATTOO-SKEENEST AASTAL 2022

Tätoveeringuid tahavad tänapäeval peaaegu kõik pereemadest punkariteni. Stiilid tulevad ja lähevad, aga kunstnikud jäävad. Sõna saab tänapäeva Eesti tätoveerijate koorekiht, et arutada trende, töö igapäeva ja diletantide järelt koristamist.

Johanna Taiger

Kas sinul on tätoveering? Aga kellelgi, keda sa tead? Tõenäoliselt on vähemalt üks neist vastustest „jah”. Tätoveeringute populaarsus ja sellest tulenevalt ka tätoveerijate arv on viimaste aastate jooksul plahvatuslikult kasvanud. Enam ei ole tätoveeringud kaugelki ainult mõne hämara subkultuuri pärusmaa, vaid neid võib näha linnapildis kõigil pereemadest punkariteni. Vanaemad hirm on tõeks saanud: noorema generatsiooni nahk on raisus.

Tegelikult ei tasuks muidugi tätoveeringuid ainult vangide või pättidega seostada, kuid nahka kaunistava tindi demoniseerimine on vaid üks lugematutest näidetest selle kohta, kui lühike on inimeste mälu. Sinu naha heaolu pärast muretsevale vanaemale võib lohutuseks öelda, et tema silmatera on suursuguses seltskonnas: allika-te sõnul olid tätoveeringud näiteks nii **Sir Winston Churchillil** ja tema emal, kuningas **George V-I** kui ka **Thomas Edisonil**.

JUBA KIVIAJAL TÄTOVERITID

Sukeldume hetkeks ajalukku. Sõna „tätoveering” pärineb polüneesia sõnast „tatau” ja jõudis läänemaailma 18. sajandi lõpus tänu briti maadeavastajale kapten **James Cookile**.² Ent ajaloolased arvavad, et tätoveeringute ajalugu ulatub lausa 10 000 aasta taha. Ühed vanimad dokumenteeritud tätoveeringud kaunistavad 1991. aastal Alpidest leitud kivija inimese jäämees **Ötzi** keha, mis on ligikaudu 5300 aastat vana, ent tõenäoliselt oli pigmentide naha alla viimise praktika olemas juba ammu enne seda. Lähemast ajaloost leiame ka näiteid sellest, kuidas tätoveeringuid on kasutatud kaunistamise asemel hoopis identifitseerimisevahendina. Holokausti ajal tätoveerisid natsid juutide käsivartele numbrid, et neid dehumaniseerida ja hiljem surmukehasid tuvastada. 20. sajandi vanglakultuuris juurdus samuti enda identifitseerimine tätoveeringute abiga ja kasutatud motiividel oli kindel tähendus, mille kaudu anti teistele vangidele teada,

Marta Liisa Koit:
„Sotsiaalmeedia vahendusel suhtlemine on väga oluline osa enda nähtavaks tegemisest klientidele. Arvan, et Facebook ja Instagram on toonud mulle vähemalt 90% klientidest.”

mis põhjusel on keegi trellide taha sattunud. Vange ja kurjategijaid eristati tätoveeringutega juba Vana-Roomaski.

Ometi on moodne maailm edasi liikunud – või ringiga tagasi jõudnud? – ja enam ei saa öelda, et tätoveeringud kannavad vaid mingit kurjakuuluvat tähendust. Tätoveerimisest on saanud taas eneseväljenduse ja keha kaunistamise vorm, mille populaarsus ei näi raugevat. Vastupidi, aina vabamaks muutuv ühiskond soosib nahale tehtavate tinditrikandite laiemat levikut. Samuti ei saa öelda, et tätoveeringuid laseb endale teha ainult noorem põlvkond. Aina rohkem satub nõela alla inimesi, kes on juba küpsemas eas, ent julgevad alles nüüd oma soovidega tätoveerija juurde pöörduda, kuna kartsid varem ühiskonna halvaks panu. Nii võib mõne aja pärast juhtuda, et vanaema käest ei saa nahutada mitte põhjusel, et oled oma naha täis sodida lasknud, vaid sellepärast, et sul veel ei ole tätoveeringut...

SIDE KUNSTNIKUGA TEKIB SOTSIAALMEEDIA KAUDU

Kindlasti ei saa tänapäeva *tattoo*-skeenest rääkides üle ega ümber sotsiaalmeediast (ja meediast laiemalt), mis on mänginud väga olulist rolli tätoveerimis- kunsti peavoolu toomisel ja stiilide leviku mõjutamisel. Internet on saanud nii kliendi kui ka tätoveerija esmaseks tööriistaks. Kõik kunstnikud, keda usutlesin³, rõhutasid sotsiaalmeedia olulisust enda tööde tutvustamisel. **Ants Rauba** Backbone Tattoo'st arvab, et avalikult nähtavad tööd äratavad usaldust ning sunnivad kunstnikku ajaga kaasas käima, edasi arenema ja enda tööde taset tõstma. **Marta Liisa Koit** rõhutab interneti mõju klientide leidmisel: „Sotsiaalmeedia vahendusel suhtlemine on väga oluline osa enda nähtavaks tegemisest klientidele. Arvan, et Facebook ja Instagram on toonud mulle vähemalt 90% klientidest.” Samas aga manitseb ta, et tuntuks sotsiaal-

Populaarses punkitamise tehnikas loodud töö on osa Johanna Taigeri (@taiger_art) enda loomingust

meedias ei tähenda tingimata tööde kõrgemat kvaliteeti: „Mulle tundub, et sotsiaalmeedias on kaks varianti, kuidas saada tuntuks. Kas on tõesti väga-väga head tööd või on keskpärased tööd, aga kunstnik ise on nii huvitatav või ilus, et saab lihtsalt palju tähelepanu.” Siiski koorub välja, et teatud kunstnikud ei pane nii palju rõhku sotsiaalmeedia suhtlusele, vaid eelistavad neti teel projektide kokkuleppimisele pigem näost näkku toimuvat konsultatsiooni. Backbone Tattoo kunstnikud vannuvad, et konsultatsioon on enne seansile tulekut hädavajalik. Niisiis võib sotsiaalmeedia olla esmane kanal, mille kaudu klient ja tätoveerija ühenduse loovad ning üldist laadi infot vahetavad, et kuskile ei ole kadunud ka soov või lausa vajadus silmast silma kohtumise järele, mille käigus luuakse sügavam side ja põhjalikum arusaam eesisevast projektist. Koos projekti arutades võib juhtuda, et tätoveerija veenab klienti algsest ideest loobuma või enda soovi paremini läbi mõtlema ja hiljem tagasi tulema. Stuudiosse kohale tulemine loob usaldusväärse töökeskkonna.

KUI TÄTOVEERITAKSE PÕLVE OTSAS

Parem nähtavus ja kättesaadavus on mõjutanud kahtlemata ka tintide ja teiste tätoveerimisvahendite tootearendust ning tätoveerijate teadmisi. Tätoveerijad tõdeavad, et tätoveerimine on muutunud palju ohutumaks, sest kvaliteetsed vahendid on laialdaselt kättesaadavad. Ometi on sellel ka oma varjukülj: interneti levikuga on alanud ka diletantide võidukäik ehk tänapäeval võib tätoveerijaks hakata peaaegu igaüks. Kuna iga inimene saab endale vahendeid tellida, olgu need siis kvaliteetsed tooted või suvaline AliExpressi rämps, ei ole tätoveerija enam tingimata professionaalne kunstnik. Nii on läinud laialdaselt moodi „sodimine” ehk kodukootud tätoveeringud. „Kui ilusaga ei löö, siis brutaalsusega ikka,” sõnab **Edmar Sulaoja**. Samas viskub õhku mõte, et ilusasti tehtud kolelaid tätoveeringud võivad olla olematset kunstist. Oluline on, et tehniliselt õleks sooritus korrektnete: jooned sirged ja selged, varjutus ühtlane. **Egert Roos** aga arvab, et *trash*-tätoveeringud on masendavad olenemata sellest, kas need on tehniliselt hästi tehtud või mitte, ja nende puhul on juba ette teada, et soolas on *cover-up*-projekt. Kunstnikud loodavad, et turg siiski reguleerib olukorda ja soss-seppadele ei jätku kliente, mistõttu nad kaovad varem või hiljem areenilt.

UUED TUULED EESTI TATTOO-MAASTIKUL

Egert Roos toob välja, et tema arvates on olnud Eestis seni kombeks, et *tattoo*-kunstnik peab vähemal või rohkemal määral oskama eri stiile, sest meie turg lihtsalt pole spetsialiseerumiseks piisavalt suur, aga mida aeg edasi, seda rohkem on hakanud ka eesti kunstnikud mõnele kindlale suunale keskenduma. Ants Rauba arvab samuti, et turg killustub aina enam, ja peab tõenäoliseks, et tulevikus võivad kliendid leida iga niši jaoks oma tätoveerija. Kui rääkida konkreetsetest stiilidest, puhuvad tegijate sõnul Eestigi *tattoo*-maastikul uued tuuled. **Rainer Pleeri** hinnangul oli Eestis tükki aega katmata suurte värvikirevate realistlike tööde nišš, mille on nüüd hõivanud Studio Malm. Viimaste aastate jooksul on hakanud levima ka graafilisem stiil, eriti *dotwork*, kus varjutamiseks kasutatakse punktitamise tehnikat. Mitmed kunstnikud mainivad värske tülijatena ka *blackwork*'i – suuri musti pindu – ja abstraktsust. Ants Rauba sõnul on see teatud mõttes justkui taandareng. Tätoveeringud läksid vahendite ja tehnikate arenedes aina keerulisemaks, ent nüüd oleme jõudmas tagasi lihtsuse juurde. Samuti näivad

põrkuvat kaks hoopis vastupidist lähenemist. Ühelt poolt on pead tõstmas *full body suit*'ide tegemine, mille puhul kaetakse terve keha ühe katkematu pildiga, ja samas on väga populaarsed ka minitätoveeringud, mis koosnevad tihti vaid peentest joontest.

AJATU KLASSIKA

Ent lisaks uutele suundadele on motive ja tehnikaid, mis on ajahambale vastu pidanud ega näita hääbumise märke. Peaaegu kõik kunstnikud, kellega rääkisin, toovad Eestis populaarseimate stiilidena jätkuvalt välja mustvalge realismi, teksti ja muustrid. Realistlikud tööd keskenduvad tihti inimekujuvade või loodusloomadega. Tekstis kipub domineerima inglise keel ja palju lastakse enda peale tikkida laste nimesid, samuti motiveerivad või sügavamõttelisi lauseid, mis mõjuvad kandjale mantrana. Muustrite ampluaa on küll aastatega laienenud ning tehakse rohkem etno-

motiive, mandalaid ja polüneesia-maori stiilis töid. Jõudsalt trügib peale ka geometria.

Ants Rauba on täheldanud teatud tätoveeringute tsüklist populaarsust. Ta ütleb, et tõusuperioodil võib näha mingit motiivi või stiili iga nurga peal, mõõna perioodil aga võib eeldada, et neid tätoveeringuid hakatakse innukalt katma millegi uue ja moekamaga. Kogenu-

nud kunstnike sõnul on eestlaste seas domineerinud juba aastaid naisenäod, metsasiluetid, roosid, pealuud, loomad (eriti hundid ja lõvid), kroonid, suled ning linnud, mis lainetena üha esile kerkiivad. Kuna korduvate motiivide tätoveerimine võib lõpuks tüütaks muutuda, on üks võimalus asja huvitavamaks teha samade motiivide eri stiilis lahendamine või ka stiilide miksimine. Mõned motiivid, mis on moodsa tätoveerimiskunsti algusaegadest saati populaarsed olnud, näiteks roosid ja pealuud, on saanud ajatuks klassikaks.

Justkui pikslistest koosnevad etnomustrid on mõnda aega populaarsust kogunud. Fotol kujutatud töö autor Mico Goldobin (@micogoldobin) tätoveerib Tartus

Johanna Taiger jõudis pärast aastatepikkust vaimutöö tegemist lõpuks järeldusele, et lisaks klaviatuuril klõbistamisele on vaja hingerahu saavutamiseks ja joonistamis-kire rahuldamiseks haarata ka tätoveerimismasina järele, sest tema arvates on nahk parim lõuend.

< eelneb

RING SAAB TÄIS

Nii mõnigi stiil on ka üllatusliku comeback'i teinud. Egert Roosi sõnul tundub olevat taas moodi läinud traditsiooniline stiil – *traditional* ja *neotraditional*, mille puhul domineerivad tugevad jooned ja värvid ning klassikalised motiivid, mis viivad tagasi moodsa tätoveerimiskunsti juurte juurde. Samuti tuleb jõudsalt tagasi vahepeal põlu all olnud *tribal* – võib-olla veidi teises võtmes kui kakskümmend aastat tagasi, aga linna-pildis on seda taas rohkem näha. Nagu ütleb Edmar Sulaoja: „*Tribal* on nüüd juba vana kool.” **Liisa Addi** nendib samuti, et pole midagi uut siin ilmas: „Olin kunagi see, kes mingite *tribal*'ite ja rooside peale silmi pööratas. Et oh kui õudne ja maitselane. Aga nagu iga asi, tulevad need ringiga tagasi moodi ja nüüd on need *vintage*. Ja isegi kui mingi tätoveering on moost väljas, siis loeb ju selle saamise lugu. Ma vaatan neid töid nüüd hoopis teise pilguga. Pole vaja ajalugu katta, see on äge.”

KAS TÄTOVEERING VAJAB SÜGAVAT TAGAMÖTET?

Kui uurida, kas on ka selliseid motive või tehnikaid, mida käsi tõrgub tegemast, siis selgub, et teatud juhtudel on mõnele tööle tõesti lihtsam „ei” öelda. Edmar Sulaoja ütleb, et tema ei tahaks tätoveerida meie kultuuri jaoks võõraid mustreid, millel on kindel tähendus, aga mida inimesed tihti peale ei tea – näiteks maori mustreid. Samas aga töödeb Ants Rauba, et tätoveeringute populaarsuse kasvades on tähendus muutunud vähem oluliseks ja rohkem loeb visuaal, nii et ka mustreid võib teha nii, et need ei tähenda midagi, vaid näevad lihtsalt ägedad välja.

Kas inimesed on tõesti muutunud niivõrd pealiskaudseks, et igaveseks nahale jääval tätoveeringul ei peagi olema sügavat tagamõtet? Diskussiooni tulemusel jõuame järeldusele, et nii tähendus kui ka visuaal on mõlemad olulised. Rainer Pleer toob välja, et teatud tätoveerimisstiilidega – näiteks Jaapani stiiliga – käib kaasas lugude jutustamise traditsioon. Lugu tuleb Pleeri sõnul kasuks: kui klient on läbi mõelnud, miks ta mingit tätoveeringut tahab, siis võib olla väiksem tõenäosus, et ta pärast kahetseb. **Vitaly Makurin** leiab samuti, et on hea, kui inimene teab, mida ta tahab. Kui klient tuleb näidispiltidega ja ütleb lihtsalt, et ta tahab midagi taolist, kuna see on „ilus”, aga samas ikka mitte päris samasugust, siis on kunstnikul raskem projektiga suhestuda. Samas võivad ka juba olemasolevale tätoveeringule tagantjärele lood juurde tekkida, sest inimene kasvab koos pildiga ja õpib seda ajapikku mõestama. Üldiselt levib kunstnike seas arvamus, et esimese pildiga käib suurema tõenäosusega kaasas sügavam tähendus või kindel lugu. Veteranid, kes kehal lihtsalt tühe kohti täidavad, võivad ka tahta lihtsalt midagi, mis on „äge”, või valivad hoopistükkis kunstniku, mitte konkreetse pildi järgi.

Palju lastakse enda peale tikkida laste nimesid, samuti motiveerivad või sügavamõttelisi lauseid, mis mõjuvad kandjale mantrana.

RITUAALSE KOGEMUSE VÕI PELGALT TOOTE MÜÜMINE

Aga kuidas siis sellega tänapäeval ikkagi on, kas tätoveerimine on pigem rituaal või toode? **Sander Virki** on väga pragmaatiline ja leiab, et tätoveering on sisuliselt

Vasakul: Moona Saul (@scratchymoontattoos) kirjeldab enda tätoveeringute esteetikat sõnaga „ignoranstyle”
All: Emma Leeloo Dillon (@placenta_tat) teeb cyber tribal'i stiilis töid

On kliente, kes soovivad selles valus kohal olla, sest ka läbi valu võib kogeda katarsist.

lihtsalt toode. Samas aga arvab osa kunstnikest, et tätoveerimisel on ka teatud rituaalne aspekt. Ehk on tätoveerimine ise rituaal? See võib olla meditatiivne tegevus nii kliendi kui ka tätoveerija jaoks. Mingis mõttes võib see olla kliendile ka kehaväline kogemus, sest tekib soov valu unustada ja enda kehast kaugemale triivida, jõuda teise teadvoleleku seisundisse. Aga on ka neid, kes soovivad just selles valus kohal olla, sest ka läbi valu võib kogeda katarsist. Kui paluda tätoveeritud inimesel seda valuaistingut kirjeldada, ütlevad paljud, et tegemist on millegi omamõeldisega, mida ei ole päriselt võimalik ühegi teise valuga samastada. Mõni nimetab seda pigem surinaks, mõni kassi kraapimiseks, mõni tugevaks sügamiseks. Mõni ütleb, et pärast mitmetunnist tööd muutub keha juba tuimaks ja valu kaob hoopis, teine jälle arvab, et mida aeg edasi, seda hullemaks läheb. Tihti kuulab tätoveerija esimesele seansile tulnud kliendilt, et valu pole üldse selline, nagu ta ette kujutas. Tätoveerijad lähevad samuti tööd tehes oma mulli – sisse harjunud liigutuste sooritamine teatud rütmis, masina surin, kehale tekkivad jooned ja varjudid loovad suurepärase pinnase sügavaks keskendumiseks. Mõnel juhul algavad rituaalid juba enne tätoveerimise asumist. **Ave** ehk Blackgoat's Daughter räägib, et tema jaoks on kavandi loomine samuti rituaalne ja veidi nõudlik protsess, mille käigus ta kuulab muusikat, mis viib ta kindlasse olekusse, kus joonistamine ei tundu enam nagu töö, vaid mõjub lõõgastavalt. Samuti nendib ta: „Iga tätoveering on väga individuaalne ja protsessi käigus toimub energiate vahetus. Oluline on, et klient ei saaks meelde jäävat ja positiivset elamust ainult pildist, vaid ka ümbritsevast keskkonnast ja „vaibist”.”

Andekate eesti tätoveerijatega vestlemine aitas mul endalgi seda eriala uutmoodi mõtestada. Arutelu tõi värskeid energiat, pani avatud silmadega ringi vaatama ja tuletas mulle meelde seda innukat kunstilembest teismelist, kes kunagi ühe esimese naistätoveerijana staari staatusesse tõusnud **Kat von D-d** vaadates õhkas, et suureks saades tahan olla nagu tema. Tolla ei tundunud see võimalik, ent tänu tätoveerimiskultuuri põranda alt peavoolu kolimisele ja killukesele õnnele on mul aastaid hiljem olnud lõpuks võimalus Jo von T karjääriga algust teha. Ootame koos kolleegidega huvi ja entusiasmiga, kuhu tattoo-maailma tulevik tüürib.

Jablonski, N. 2006. *Skin: A Natural History*.
DeMello, M. 2014. *Inked: Tattoos and Body Art around the World*.
Suur tänu kolleegidele, kes võtsid vaevaks minu küsimustele vastata: Egert Roos (@ekutatattoo); Ants Rauba, Edmar Sulaoja, Rainer Pleer ja Vitaly Makurin Backbone Tattoo'st (@backbonetattoo); Liisa Addi (@addidraws); Marta Liisa Koit Studio Malmist (@martaliisa.tats); Sander Virki (@tindi.plekki); Ave ehk Blackgoat's Daughter Saar Cultist (@blackgoatsdaughter).

ÜHTEGI TEIST KOHTA POLE

Vaatas **Piret Karro** Mu lemmikosa Von Krahli „Melanhooliast” oli see minutine vaikus pimeduses, millesse publik pärast lõppu tardus. Ja Edith Karlsoni lavakujundus. Kui Lars von Trieri 2011. aasta film „Melanhoolia” lõppes sellega, et kaks öde ja poeg ronisid tokkidest ehitatud maagilisse koopasse, et koos kiirelt lähenevat surma vastu võtta, siis Karlsoni linnukorjusega tapeeditud ja sõrmedega kraabitud jälgis täis klaustrofoobne ruum justkui oligi see koobas. Ent filmi hapra, vihjelise, nomaadliku jurta asemel toimus lavastus pommivarjendlikus õõnsuses, kust polnud väljapääsu. Seal siis alles algas pulm.

Hindaksin lavastust hea meelega eraldiseisva kunstiteosena ega asetaks seda tingimata võrdlusesse filmiga, aga võrdlused sunnivad end peale. Tundub, et lavastaja Juhan Ulfsak on teinud põhimõttelisi valikuid, mis eristavad lavastust selle aluseks olnud filmist. Nii karakterivaliku, seltskonna meeleolu kui ka võtme-steenide poolest. Paar sündmust, mis toimusid filmis privaatselt, teiste silme alt eemal, justkui freudliku *id*'i väljendusena, seati laval ette ja keskele, karakterite silme alla, kes tegevusele kohe ka reageerisid. Lavastuse tegelased on heatahtlikumad kui neurootikud filmis, naeratavad, kui pruutpaar saabub kolm tundi hiljem omaenda pulma. Naeratuste taga peaksid turritama samuti neurooside katkised hambad, aga seda pinget lavastus välja ei kannata.

Filmis Justine'i ja lavastuses Tiina (Katriina Tamm) karakter kehastab estetiseeritud kujul seda, kuidas on elada depressiooniga. Vajad pausi isegi omaenda pulmast. Tiina irdumised sündmustest, kus inimesed on tavaliselt intensiivselt kohal (nt seks kallimaga), viisid mind kaasa sellele tühja pearuumi, kuhu paistab ainult Melanhoolia külm kuma.

Katariina Tamm Tiina intensiivsus kannab lavastust, osale teistest karakteritest aga nii tugevaid jooni andnud ei ole. Ühest küljest tundus, et pruut ja peiu on omavahel täiesti võõrad inimesed ning mingit keemiat nende vahel pole. Lavastus mulle nendevahelise suhte võit kätte ei annagi – peiu (Jörgen Liik) kaob teiste sekka ära. Alles filmi abiga sain aru selle põhjusest, et depressioonis pruudile ongi ka oma mees lõpuks võõras. Mari Abel äratas õe Kleeri elule oma signatuur-karakteriga, kelles segunevad õrn naiselikkus ja õõnes kõhedus. Kaljujärve õemes on kõvasti toredam kui filmi John. Torikiva ema toetus tütrele paistab välja siis, kui ta soovib Justine'i lihtsalt oma pulmast lahkuda, kuna ta on silmanähtavalt õnnetu. Lavastuses oli toetav ema, kes soovitas võsas keppida. Anne Törnpu jõud paistis nende pragude vahelt, mis mõrandasid tema

Foto: Anni Jõnn

Piret Karro tänab teatris-käigu ja mõttevahetuse eest Ave Taavetit.

Foto: Kristina Praks

„**MELANHOOLIA**”, VON KRAHLI TEATER. LAVASTAJA JUHAN ULFSAK, LAVASTUSDRAMATURG EERO EPNER, TÕLKIJAJA KATRIN HAMMER. OSADES ANNE TÜRNP, MARI ABEL, KATARIINA TAMM, ERKI LAUR, RASMUS KALJUJÄRV, JÖRGEN LIIK, MARKUS TRUUP. KUNSTNIK EDITH KARLSON, HELILOOJA JAKOB JUHKAM, HELITEHNIK JÜRGEN REISMAA, KOSTÜÜMIKUNSTNIK KÄRT OJAVEE, REKVISIITOR JA KOSTÜMEERIJAKRISTINA PRAKS, VALGUSKUNSTNIKUD OLIVER KULPSOO, MIHHAIL MAKOSHIN.

ja mõelda. Von Krahli lavastus on seevastu rütmistatud muusikapalade järgi – ettekäändel, et pulmas lauldakse karaoket, mis tekitab veidi ühest suitsupaist teise hüppamise tunnet. Laulu- ja tantsustseenide püüdlus näis sarnanevat kaosele alistumisega, kuhu Juhan Ulfsaki karakter unustab ennast „Sügisballis”.

Katariina Tamm Tiina intensiivsus kannab lavastust, osale teistest karakteritest aga nii tugevaid jooni andnud ei ole. Ühest küljest tundus, et pruut ja peiu on omavahel täiesti võõrad inimesed ning mingit keemiat nende vahel pole. Lavastus mulle nendevahelise suhte võit kätte ei annagi – peiu (Jörgen Liik) kaob teiste sekka ära. Alles filmi abiga sain aru selle põhjusest, et depressioonis pruudile ongi ka oma mees lõpuks võõras. Mari Abel äratas õe Kleeri elule oma signatuur-karakteriga, kelles segunevad õrn naiselikkus ja õõnes kõhedus. Kaljujärve õemes on kõvasti toredam kui filmi John. Torikiva ema toetus tütrele paistab välja siis, kui ta soovib Justine'i lihtsalt oma pulmast lahkuda, kuna ta on silmanähtavalt õnnetu. Lavastuses oli toetav ema, kes soovitas võsas keppida. Anne Törnpu jõud paistis nende pragude vahelt, mis mõrandasid tema

naeratava ja tumma karakteri kesta. Karaokes laulis ta Jefferson Airplane'i „White Rabbit”, tuues psühedeelse vindiga kohale sarnase vabadusetaotluse ja soovitusel hüljata patriiarhaalsed kohustused.

Filmis paistab Justine esialgu nõrga, murtud naisena, kes otsib kontakti, aga ei suuda seda hojda. Ning alles lõpus, kui juhtub see, mida kardeti – Maaga pörkab kokku planeet Melanhoolia –, on Justine tänu oma lähedasele suhtele melanhooliaga ainus, kes on valmistunud lõpule rahulikult vastu minema ning aitab sinna ka oma õe ja õepoja. Filmi II osa, mis pööras pilgu Justine'i siseilma Claire'i omale, kehastas justkui seda, kuidas on elada ärevushäirega. Claire'i teeb närviliseks lähenev planeet, tal on raske usaldada oma abikaasa ekslikke lohutusi, et kokkupõrget kindlasti ei tule. Lavastuses oli see teine osa ära seeditud ja lõputseenidesse koondatud. Habras ja tugev alasti naine istub hobusel, vaatav vastu järjest helenevale valgusele ja ütleb, et tema teab, et ühtegi teist kohta pole. Ent õdedevaheline intiimsus on kohal, eriti viimasel hetkel, kui Tiina paneb kae õe silmade ette kaitseks selle läheneva valguse eest.

AKADEEMIA
N^o400
PIDULIKU NUMBRIGA
PIDULIK PAKKUMINE:
AASTATELLIMUS
MAIKUU JOOKSUL
-40%

TELLI:
www.tellimine.ee/akadeemia

UUS EESTI BIIT

SIEMENS NOKIA

Värske *underground*-supergrupp Siemens Nokia sai kokku ja salvestas albumi „Jippii!”, mis peaks tegema südame soojaks neil, kel on eriline side 2000ndate algusaja mälestuste, popkultuuri ja esteetikaga.

Alustuseks tutvustav voor: kuidas on jaotunud Siemens Nokias töörollid? Mis on teemad, millest te individuaalselt vaimustute ja millega muusikas se panustate?

Timo Tiivas: Töörollid on meil jagunenud üsna loogiliselt ja igaüks panustab sellega, millega oskab, tahab või viitsib. Harlist sai näiteks solist, sest tal on alati mikrisse midagi vaimukat öelda ja tõenäoliselt on ta meist kolmest ka kõige parema lavaolekuga. Mina olen võtnud enda rolliks tuua primitiivsete bassikäikudega sisse pungliikku tunnetust. Mõnes loos tinistan ka elektrikitarri. Ja samal ajal kui meie Harliga tinistame ja mõlisme, on kogu muusika selgrooks ikkagi biidivõlvur Sanel. Tema on see, kellel biit läpakas juba ammu käib, kui meie Harliga proovikasse jõuame, ning ka see, kes pärast kitarride ja vokaalide salvestamist ülejäänud vileid ja tuled külge keevitab. Muidugi on juhtunud ka seda, et mõne loo puhul on teinud biidi hoopis Harli, basskitarri mänginud Sanel ja vokaaliga panustanud mina.

Harli Jaanimägi: Minust sai solist, sest ma ei oska ühtegi pilli mängida ja olen üldse muusikaalselt kõige pehmem liige. Ma olen rohkem vaibi jaoks. Meil ei toimu mitmenädalast kirjutamist, miksimist ja failide edasi-tagasi pörgatamist ning tundub, et tänu sellele kajastub prooviruumi vahetu *goofy* tuju ka albumil. Vahel on vaja mingi värsis kodus lõpuni kirjutada või järgmisel seansil uuesti salvestada, aga üldiselt on kõik ikka üsna siin-ja-kohe-mentaliteediga. Arvan, et laename päris palju väikesteid vahvaid elemente Beastie Boysi taolistelt grupeeringutelt.

Foto: Marii Kiisk

Küsis **Mariliis Mõttus**

Pane kärv peale: siemensnokia.bandcamp.com

„Jippii!” kannab Bandcampis tag'i #pohuiwave. Mis häälestust pohuiwave'i tegemine nõuab?

T.T.: Põhiline on avatus eri ideedele. Kui muidu *chill*'i muusikat tegevale tüübile sumpatiseerib mõte sellest, et keegi tuleb ja hakkab *distorted* kidraga ta loo peale raiuma, siis ongi sündinud *pohuiwave*. **Sanel Mittal:** Pohui. **H.J.:** Enesekindlust, mis tekib siis, kui sind ei huvita, kas see, mida sa teed, võiks olla kellegi arvates piinlik või mitte. Või pohui samas.

Siemens Nokia loomingu jäädav eriti kummitama pildid igapäevalmest: Balti jaamas hängivad teismelised, jalgpall, liiklusliin, koolidiskod, „Reisile sinuga”. Nagu olekski ajas tagasi Siemensi ja Nokia hiilgeaegadesse jõudnud. Kuidas te selle olme peale satute ja kuidas teie heli just selliseks sai?

S.M.: Ma arvan, et Siemens Nokia saund, ideed ja visuaalne kuvand peegeldab meie teismeiga, 2000ndate algusaega, kui kassetitl kõlav muss oli värske ja *kõva*, telku ekraanil helendas „Tony Hawk's Pro Skateri” logo ja limpa limonaad mekkis oi kui hästi.

H.J.: Võsa-Pets, väikelinnade melu, MC Realju ja sõnumiga tellitavad polüfoonilised helinad kõik koos sõbralikult alternatiivsel ajajoonel eksisteerimas. Sõnades kajastuvad tihti ütlused pealt kuuludud või omaenda stereotüüpsetest vestlustest, mida üks suvaline nokk

õllesemudega pidada võiks. Või kõik, mida oleme kunagi internetis näinud. Kui isiklikus loomes on tekstide ja sõnumi väljamõtlemine kõige tüütum ja ebameeldivam osa, siis bändiruumi sisenedes on kogu protsess tuginenud hoopis bändikaaslaste reaktsioonidele. Kui bassimees hakkab sõnade peale muigama, siis võib kirja panna.

Kohati tundub, et te ei tahtnud eriti tõsiseltvõetavat albumit teha, aga välja tuli plaat, mis on kõigi kõrvad heas mõttes sügelema pannud. Mis ambitsioonidega Siemens Nokia üldse loodud sai?

T.T.: Mina ja Sanel tegime veel enda sooloprojektidest kokku pandud duot nimega GOGDOG x OUMEEN, kui Harli meile 2021. aasta suvel kirjutas, et kas tahaksime kolmekesi Tartus Stina Leegi avatud Ajuokse Avangaris *live jam*'i teha. Kutsusime Harli bändikasse, tegime mõned proovid ja sõitsime Tartusse. Samal ajal saime Saneliga aru, et võiksime edaspidi veel tooremat ja vähem ülemõeldud mussi teha. Tahtsime, et oleks vähem stressamist ja endal lõbusam. Harlike see mõte sobis ja sellest hetkest saati oleme kolmekesi olnud. Ta oli justkui väga õige tüüp väga õigel ajal väga õiges kohas.

S.M.: Me kõik kipume oma sooloprojektide puhul pisidetallidesse toppama jääma. Mõlesime, et davi, katsume nüüd Siemens Nokiana selle ülemõlemise tagaplaanile jätta ja teha lihtsalt lihtsast muusikat.

H.J.: Tegime enne *live jam*'i tegelikult ainult ühe proovi ja nimi sai välja mõeldud ainult selleks, et seal laivil meid kuidagi mugavam kutsuda oleks. Kokku saades me küll bändi loomise mõtteid kohe ei mõlgutanud. Kuna kõigil kolmel on veidi erinev muusikaline taust ja maitse, tekkis soov oma lemmikasju üksteisega kokku sulatada. Liiga lõbus hakkas. Otsustasime, et teeme iga proovika seansiga ühe loo ja nii nagu ta purki saab, nii jääb.

Mis saab edasi?

T.T.: Teeme uut musa.

H.J.: Jääme ikka sõpradeks, ma lootan.

„Tõukejõud” on rubriik, mis tutvustab inimesi, kes tegutsevad muusikaga seotud eluvaladel, kuid ise lavalaudadele ei satu. Seekord räägib Shesaid.so Estonia esindaja Britt Randma selle globaalse naiste ja vähemuste eest seisva võrgustiku tegevusest ja eesmärkidest.

TÕUKEJÕUD

BRITT RANDMA

Foto: Tiia Suvi

Mida Shesaid.so platvorm endast täpselt kujutab?

Shesaid.so on rahvusvaheline organisatsioon, mille eesmärk on ühendada ja võimendada vähe esindatud kogukondi, toetades oma tegevustega õiglasemat ja võrdsemat muusikatoöstust. Shesaid.so Estonia on Eestis toimetav Shesaid.so allharu, mis keskendub kohalikule turule ning korraldab paneele, aruteluringe ja (kogukonna)üritusi. Meie eesmärk on tõmmata tähelepanu muusikatööstuses toimetavatele naistele ja aalesindatud rühmadele.

Kuidas olete Eestis seni Shesaid.so põhimõtteid praktikas rakendanud ja mida teinud? Kui palju teete koostööd näiteks Shesaid.so teiste harudega mujal maailmas?

Oleme teinud kogukonnale suunatud üritusi, nagu Abletoni töötuba, naistele mõeldud laulu-

kirjutamise laager, naisproduktentide laager, ebaõnnestumiste õhtu, kogukonna *brunch*'id ja temaatilised Tallinn Music Weeki paneelid, mida oleme kureerinud. Hiljuti korraldasime paneeldiskussiooni ja peo briti DJ Cassyga, kus ka kogu ülejäänud *lineup* koosnes Eesti nais-DJde kahurväest.

Mis on eeldused Shesaid.so võrgustikuga liitumiseks ja kuidas aktiivselt selle tegevusse panustada?

Eelduseks on tegutsemine muusikavaldkonnas, kas tööstuse või loomingu poolel. Meil on oma Facebooki kogukond, millega kõik on oodatud liituma, ja soovime võtta meiega ühendust meili teel või sotsiaalmeedia kaudu. Igasugused mõtted, ideed ja proaktiivsus on teretulnud. Pigem vajamegi eri tegevusteks eri oskustega inimesi, kes saavad enda teadmiste ja kogemustega meid täiendada.

Mida on organisatsiooniga liitumine sulle isiklikult õpetanud ja andnud?

Shesaid.so haakub väga hästi ka minu personaalsete väärtustega. Tunnen, et olen õiges kohas ja teen õiget asja, mis toob endaga muutusi, mida soovin selles valdkonnas näha. Olen leidnud endale selle liikumise kaudu vanu ja uusi mõttekaaslasi, kellega koos maailma muuta. Üheskoos jõuame kaugemale!

Äsja käis teil külas Cassy. Mis on järgmised plaanid?

Meie suurim soov ja väljakutse on kogukonna loomine ja kaasamine. Tahame kindlasti jätkata selliste ürituste korraldamisega, kohe kaasaame naisi ja erineva seksuaalse ja soolise identiteediga inimesi. Oluline on ka koguda valdkonnasist statistikat ja sisendit, et mõista, mis on murekohad ning mida saab teha nende lahendamiseks või edendamiseks.

■ Küsis **Mariliis Mõttus**

Laura Kristina. Foto: Elnor Justla

VIHJE

13. mail startib ULMas (Manufaktuuri 5, Tallinn) uus ürituste sari Club Rats, mis panustab võrdsemate võimaluste öökultuuri.

Esimese peo külalisesinejaks on soome DJ Laura Kristina, kelle selektsiooni vundamendi moodustavad *trance*, *techno* ja muu kiiremateks sammudeks sobituv muusika. Lisaks veab ta kodumaal Genesis Nordicu nimelist kunsti- ja muusikaplatvormi, mis tegutseb heategevuslikel eesmärkidel. Kohalikku tuge pakuvad Rii, noa, CT Venom ja Alexandra. Vaata lisaks:

facebook.com/clubrats

■■■■□

Kuulas Kaspar Viilup

ANDREAS – BROKEN EP

(Warner Music Live, 2022)

Kui otsida viimaste aastate eesti popmuusikast mingeid tendentse, siis üks olulisimaid ja muusikaajaloo mõttes märgilisimaid on ilmselt see, kuidas paljud alustavad tegijad on satunud kiirelt suurte plaadifirmade tiiva alla. Universali ridades on näiteks Fenki, Villemdrille, Heleza ja Maian, Sonys Margiela, Pluuto ja Eleryn Tiit ning Warner esindab nii Karl Killingut kui ka värskest lühialbumi avaldanud Andreast. Noor kodumaine popmuusik saab seega alustada oma karjääri igati professionaalselt hüppelaualt, polegi vaja enam saatesse „Eesti otsib superstaari” minna, et plaadilepingut saada, piisab ka lihtsalt sellest, kui oled äge karakter!

Andreas lühialbumi puhul on see kontekst äärmiselt oluline, sest kui rahvusvahelises plaanis võib „Broken” tunduda tavaline ja tuttavlik, siis täisvõimelisest eesti popmuusikast oli just selline energia ja esteetika puudu. Mõneti esindab And-

reas seda, mida teevad suurteil areenidel Ed Sheeran ja kohati ka Justin Bieber: kõikehõlmav ja vaat et äärmuslik siirus, kuulaja ees kistake end näiliselt alasti, aga me ei saa lõpuni vastust, kas näeme päriselt inimest selle muusika taga või esitletakse meile lihtsalt mingit karakterit. Aga siin peitubki ilmselt artistlik tuum, kuulaja keeratakse ümber sõrme, meelitatakse võlu maailma, mida ei pruugigi olemas olla.

Võimalik, et suurte plaadifirmade võidukäik Eesti popmuusikaturul kasvatab lõhet sõltumatute artistide ja etableerunud tegijate vahel, aga raadiokuulaja jaoks lõpuks vahet ei ole. Tõsiasi on see, et „Broken” kõlab veatult, see on milligrammi täpsusega paika säätitud raadiopopp, millega luuakse väga tugev vundament ühe alustava artisti karjäärile. Kuuleme Andreast veel täna, homme ja ülehomme, see on kindel.

LUUM – THE GUIDE

(2022)

■■■■□

Kuulas Vootele Ruusmaa

kissose sisemonoloogiks – sillerdavad klaverikäigud loovad kujutluspilte veepinnast ja -peegeldustest („We Have Found Water”, „Secret Creek”), mis naelutavad vaatama. See, mis toimub vee all, on juba julguse või aususe küsimus iseenda vastu. Ilu võib päästa ilma, kuid ei tohi unustada, et sama tähtsus on selle eest ka vastutada ja mitte võtta seda iseenesest mõistetavalt – muidu võib ta enese vastu pöörduda. Siinkohal tuleb täpsustada, et Muul pole võtnud endale Narkissose karakterit, enesearmastust siit ei õhku, vaid ta suhtub apaklikult kuulajasse. Samal ajal sulanduvad kaasinterpreetide täpsus ja dünaamilisus küll üheks helipildiks, kuid igaühel on võimalus solearimisega esile tulla.

„The Guide'i” pingestatus hoiab heas mõttes lõa otsas ega paku võimalust ütama minna. Kes juba konksu otsa kinni on jäänud, see lahti ei pääse.

PUNKENTSEFALIIT – NALI ON LÄBI

(2022)

■■■■■

Kuulas Kaisa Ling

Keset kema kevadet muutus selle albumi raskuskeskmeks veidral kombal jõululaul „Kinke on tore saada”, kus täiesti tavalised Eesti inimesed, kes võiksid olla näiteks mu sõbrad või naabrid, saavad kingituseks nii väikest kui ka suuremat, nii head kui ka pettumust valmistavat, peaaegjalikult küll mingit olmelist mudru. Või ehk hoopis täpselt seda, mis neil puudu on? Kellel oli vaja uusi põlvikuid, augega alukaide, prille või lakkidega parukat, kes ihkas aga hoopis poega. Üks mees ei saanud midagi, a näe, teine sai pardipraadi, nagu see kipub olema.

Punkentsefaliit on *anti-establishment*, see on fakt. Mida aeg edasi, seda vähem peavad nad aga selleks, et punk olla, raiskama aega kehaliste funktsioonide üksikasjalike kirjeldustele või põhjendamatule ropendamisele (lisaks on nad vanad ka juba, kesse jaksab!). Poet Paasil on oma suvalise silbiarvuga värsiridadesse tarvis vaid sobitada veidi totakaid ja

VERA VICE – FORGET ME NOT

(2022)

■■■■□

Kuulas Valner Valme

Mulle meeldivad lühikesed albumid. Aga asi pole muidugi formaadis, vaid selles, kuidas muusika formaadiga käitub. „Forget Me Not” on album, mitte EP – terviklik sõlmitusena konkreetne sisuline üksus, ja selleks ei pea 50 minutit täis tiksuma, piisab 25-st.

Ambient on meie aja märksõna, kogu enese- ja moeteadlik muusika liigub *ambient*'i poole – popist jazz'ini, au sees on *ambient* house ja *techno*. Vajame muusikas kihti, kuhu pageda, kust leida salapäraselt alternatiivse liiga ilmsele, kust leida rahu. *Ambient*'i-kalduvusega popduo Vera Vice'i esimesel albumil „Vera Versa” kõrva jäänud umelised sidinad ja sädinad on asendunud „Forget Me Notil” selgemate, kalbematel käikudega, süntidest on lirtsuv vesi välja nõrutatud. Leebe tiks, napilt pröksuv rütm on endiselt viisakas, tsk, tsk, vabandage,

kas tohib muusikasse siseneda. Unistavad meloodiad ei kanna liiga jõuliselt, vaid on lähivaatlusel fragmenteeritud – kuulajat ei alahinnata. „Forget Me Not” on portaal, kust piiluvad teiste seas läbi David Sylvian ja Mark Hollis (võib-olla ka plaadi miksjaja Mart Avi?), aga ei tule tuppa päris sisse. Sinne muusika tahaks justkui pörandapragude vahele pugeda või valguda õhuakna kaudu õhe, aga puhas ja proff produktioon hoiab sümpaatse, salapärase introvertsuse päevavalgel. Korrektnete, kaalutletud vokaal viib enamiku stihiast, mis peitus duo esimesel plaadil, ja mis ridade vahele on kirjutatud uuelegi. Plaadil leidub uusi plusse: Ghost Boxi leibelit meenutav hüpnootiseerivad peegeldusi paralleelmaailmast vaatavast vastu eelkõige nimiloost ja palast „Eyes Closed” ning albumi kõlapildis on värve, mis voolavad otse ajju.

SÜRREAALSE MAAILMA VÄÄRILINE BIENNAAL

Kolmeaastase pausi järel avatud Veneetsia biennaal püüab nihutada pildile nägemisviiside paljusust ja tuleb sellega suurepäraselt toime.

Aleksander Tsapov

Iga kahe aasta tagant tuleb rahvusvaheline kunstnik-kond oma tööde, unistuste, asjaajamiste ja mõistagi ka kohvrite, puhevate kuubede ja Balenciaga tossudega kokku Veneetsiasse, et võtta mingil moel osa maailma vanimast kunstibiennaalist. Nõnda juba 127 aastat jutti. See rituaal on katkenud varem vaid maailmasõdade aegu ja katkes korra ka COVID-19 tulekuga, millest tingituna lükkus 2021. aasta biennaal aasta võrra edasi. Nüüd, aprilli viimastel nädalatel avati viimaks kolmeaastase vaheaja järel nii mõnegi demonstratiivselt põlatud ja teiste palavalt armastatud kunstipummelungi väravad. Kriisist kriisi marssiva maailma osakesed leidsid taas põhjust natukene sinirohelise laguuni keskel tähistada, 2000 kilomeetri kaugusel Ukraina idarindel käimas paralleelselt sõda.

raamatust „The Milk of Dreams”, mis alles üsna hiljuti ingliskeelsena välja anti.

NAISSÜRREALISTIDE PÜHITSEMIN

Nii uskumatu kui see ka ei tundu, on muidu New Yorgis elav ja töötav Cecilia Alemani biennaali ajaloo esimene itaallasest naiskuraator. Selle asjaolu ajaloolisele absurdususele on ta ka ise mitmes intervjuus osutanud ning biennaali kataloogi sissejuhatavas usutluses **Marta Papiniga** tõi ta välja ka teisi soolise representatsiooni kuristikule osutavaid fakte. Näiteks selle, et esimest korda 127 aasta jooksul moodustavad biennaalil enamus – ehk umbkaudu 90 protsenti esindatud kunstnik

ja planeedi suhe. Peakuraatori sõnul võiks tema ettepanekuid käsitleda kui optimistlikku vaadet, mis pühitseb kunsti võimet luua alternatiivseid kosmoloogiasid ja olemasolu tingimusi. Näituse sisse on lülitatud teemaatilised ajakapslid, millega tuuakse esile ajalooliselt meeste varju jäänud naisürrrealiste, luues sel moel transajaloolise silla nüüdiskunstnikega.

ULMADE PIIM

Sattusin biennaalil mõned korrad rääkima nii lähemalt kui ka kaugemalt tulnud kunstirahvaga ja nagu ikka, sai muljetatud ka stiilis „noh, kuidas meeldis kah?”. Üllatuslikult öeldi mitmel korral nii otse kui ka kolmandatele isikutele viidates, et näitus äratas teatavaid nurinaid. Justkui käsitöölisi tehnikaid, sisellmasid, mütolooogiaid, rituaalstilik-maagilist ja muudel viisidel teisendatud seisundeid pühitsev biennaal poleks praegusel ajal õige asi. Üks tuntud Skandinaavia kuraator ütles mulle, et *there's no urgency, no humor*, teised jälle heitsid ette, et pole piisavalt poliitiline, ning igatseid taga loosungeid ja üleskutseid. Mulle, vastupidi, näib, et poliitilisest afišeerimisest kurnatud maailm just vajabki kohtumisi peanäitusel esitletud kunstiga, mis ei püüa vaid reageerida mõnele kriisile või kehastada sotsiaalset aktivismi kunstipakendis. Seda vähem või rohkem didaktilist kapitalismi-, rõhumis- ja tehnoloogiakriitilist kunsti saab nii või naa vaadata igal pool ja kogu aeg. Suurte žestide, üleelusuuruse ja iseenast fookusesse kirjutada püüdvä kunsti kõrval on sümboolne näha Haiti *voodoo*-vaipasid, kasutatud tekstiilidest kokku õmmeldud tontlikke olendeid, deformeerunud kehavorme või posthumanistlikke naisi.

Eriskummalised skulptuurid, Mesoameerika savinõud või sealtamast Veneetsia laguunist leitud objektidest kokku traageldatud installatsioonid jutustavad vaatajale vähemalt mingit laadi autonoomsest kujutusvõimest, mis suudab astuda väljapoole igapäevaelu utilitaarset terrorit, optimeeritud planeerimist ja alandlikku normatiivsust. Seal, kus mõni näeb selgakeeravat eskapismi, märkab teine alternatiivi keskkonnale, kus päeva tähtsaim sündmus on **Elon Muski** säuts või mõne meespoliitiku *macho*-etendus. Ses suhtes on biennaali pealkiri „Ulmade piim” tore, et selle saab eestindada kui unistuste või unede piima või ka kui igasuguse kujutuse ja kujutluspildite piima. Jumal tänatud, et vahelduseks ei tule see piim isasest pakist, seda liisunud vedelikku on alustasillil juba mõru näoga lakatud küll.

AGA UKRAINA PIIN?

Vaid poolteist kuud enne biennaali avamist alanud Venemaa hävitussõda Ukraina vastu ei jäänud loomulikult ka Veneetsias resoneerumata. Sellised kunstisündmused ja eriti veel Veneetsia biennaal oma rahvuspaaviljonidega on ju teatud mõttes geopolitiitika katseklaasis. Vene paviljon jäi tänava loomuliku tühjaks, kogu kunstiline tiim eesotsas leedu kuraatori **Raimundas Malašauskasega** astus pärast sõja algust tagasi. Seda, kui sügavalt on Venemaa eliit ja lõppematu raha seotud rahvusvahelise kunstimaailmaga, tõestab ka fakt, et Venemaa paviljoni eest vastutava organisatsiooni Smart Art juhid **Jekaterina Vinokurova**

Kiirkorras loodud Ukraina väljak Giardini pargis. Foto: Marco Cappelletti / La Biennale di Venezia

ja **Anastasia Karnejeva** on ise peresidemete kaudu seotud kõrgeimate võimustruktuuridega. Vinokurova isa on Venemaa välisminister **Sergei Lavrov** ning Karnejeva isa endine FSBlane ja praegu sõjatööstusettevõttega Rostec seotud **Nikolai Volobujev**.

Peale selle, et siin-seal linnas lehvivad rõdudel Ukraina lipud, avalikes punktides koguti ravimeid ja kuulsin ka purjus noorukeid püüdlikut „Slava Ukraini!” hüüdmä, jõudsid kunstilised reaktioonid sõjale ka eri formaatides biennaalile. Ei maksa unustada, et ukraina naised on sadades tuhandetes juba ammu Itaalias kodu- ja hooldusabilistena tööl. Tasub meenutada tänava teist korda Eestit Veneetsia biennaalil esindanud **Kristina Normani** 2019. aasta performatiivset videolavastust „Lighter Than a Woman”, mis käsitleb ukraina naiste mitte sugugi roolist tööd Itaalias, kus nad elavad kui kaaluta olekus kosmoses, ilma lähedaste ja ilma koduta. Norman kõrvutas nende elu oma poeetilisest töös esimese ja ainsa itaallasest naiskosmonaudi **Samantha Cristoforetti** pikaaajalise viibimisega Maa orbiidil. Ühesõnaga, need kaks riiki pole sugugi nii võõrad, kui meile tunduda võib. Kunagisest AC Milani ukrainlasest palluri **Andri Ševtšenko** ebajumalastaatusest pole vaja ses jalkahullus riigis rääkida. Ševtšenko, kes valdab vabalt itaalia keelt, tegi märtsi alguses Itaalia riiklikus televisioonis RAI ka avaliku pöördumise itaallaste poole ukrainlaste abistamiseks ja vastuvõtmiseks.

KUNSTIGA SÕJA VASTU

Biennaal n-ö füüsilises keskses Giardini pargis avati kiirkorras Ukraina väljak, mille projekteeerijaks oli ukraina arhitekt **Dana Kosmina** ning kuraatoriteks ka Ukraina ametliku paviljoni kureerinud **Borõs Filonenko**, **Lizaveta German** ja **Maria Lanko**. Väljak koosnes põletatud puidust sammastest ja katusega paviljonist, multšiga kaetud alast, suurest liivakottidest tornist, mis pidi kujutama kultuuriväärtuste kaitset sõja ajal, ning ukraina kunstnike sõja ajal loodud piltide reprodrest. Puidule kleebitud reproplakatid uuenevad ajas, s.t nii kuis tuleb uusi töid, kleebitakse need vanade peale. Ukraina väljak on tegelikult mitme algatuse – Ukraina erakorralise kunstifondi ja sõjaeagse kunstiarhiivi – koostöö füüsiline pikendus. Kuraatorid ütlevad ise, et ehkki enamik kunstnike on pidanud töö oma stuudiotes lõpetama, minema rindele, vabatahtlikuks või põgenema, töötavad paljud edasi. Sõjaeagne kunst on muutunud koheseks, olgu tegemist foto, teksti või maaliga. Pärast töö valmimist laaditakse see sotsiaalmeediasse üles ja lastakse ringluse – see on osa vastupanu arhitektuurist.

Ukraina paviljonis Arsenales ehitati aga üles kunstnik **Pavlo Makovi** installatsioon „Fountain of Exhaustion”

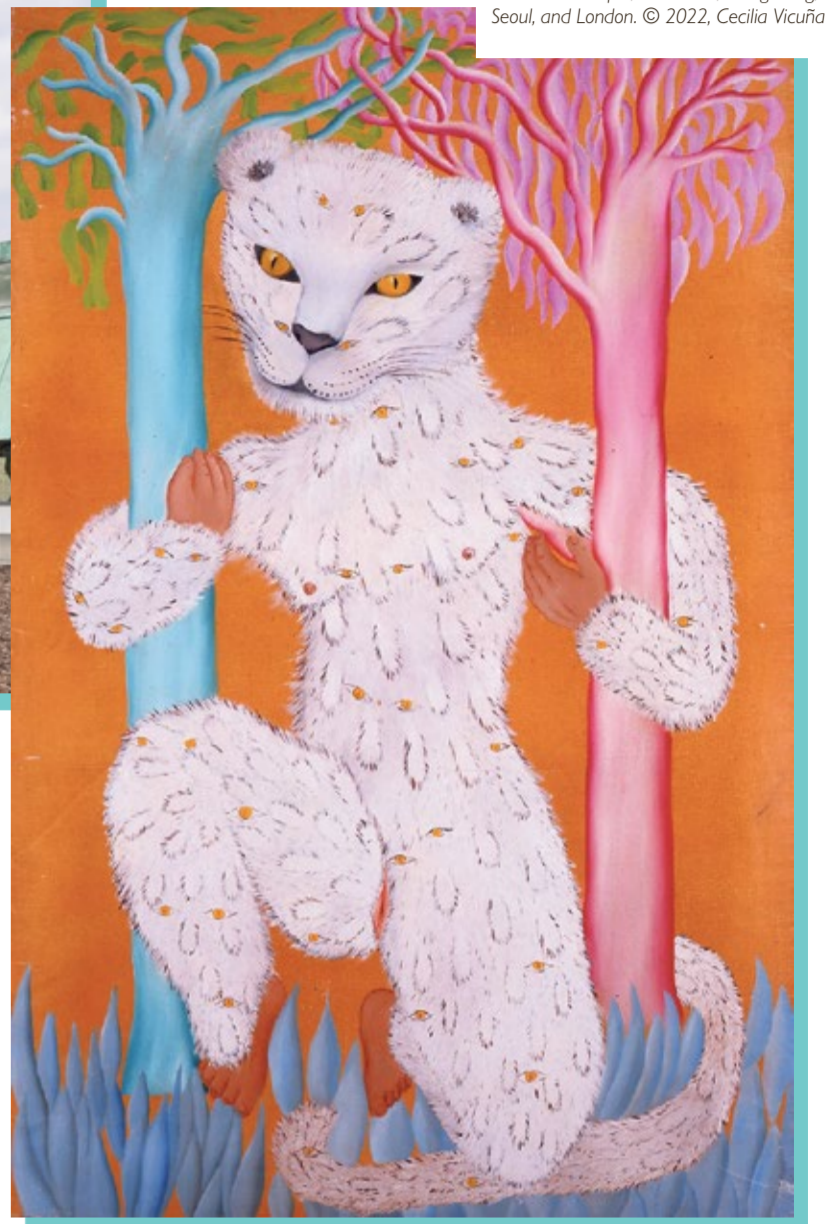
(„Kurnatuse purskkaev”), mis on praeguses humanitaarkriisist ka ootamatult asjakohane. Juba enam kui kolmkümmend aastat Harkivis elanud ja töötanud kunstniku 78 lehrtrist koosnev installatsioon jõudis üldse kohale tänu sellele, et sõja puhkedes istus kuraator Maria Lanko autosse, pakkis mõned isiklikud asjad ja installatsiooni osad pagasiruumi ning asus lääne poole teele. Makovi teosest võib mõelda mitmeti. Ühelt poolt on see originaalis sündinud 90ndate postsõvetlikus Harkivis, kus oli pidevaid probleeme veevarustusega, teisalt sümboliseerib tema installatsioon ka kõiki teisi kurnamise viise, olgu need majanduslikud või ökoloogilised. Kui ülimest lehrtrist tuleb korralikult vett, siis püramiidi alumistes osadesse jõuab kasin veenire. *Trickle down economics*, kui soovite.

Kolmanda suurema Ukraina plokina avati Veneetsias Scuola Grande della Misericordia muuseumis ukraina miljaräri ja kunstide patrooni **Viktor Pintšuki** Pinchuk Foundationi eestvedamisel projekt „This is Ukraine: Defending our Freedom”, mille avamisel esi-

Ehkki enamik ukraina kunstnikke on pidanud töö oma stuudiotes lõpetama, minema rindele, vabatahtlikuks või põgenema, töötavad paljud edasi.

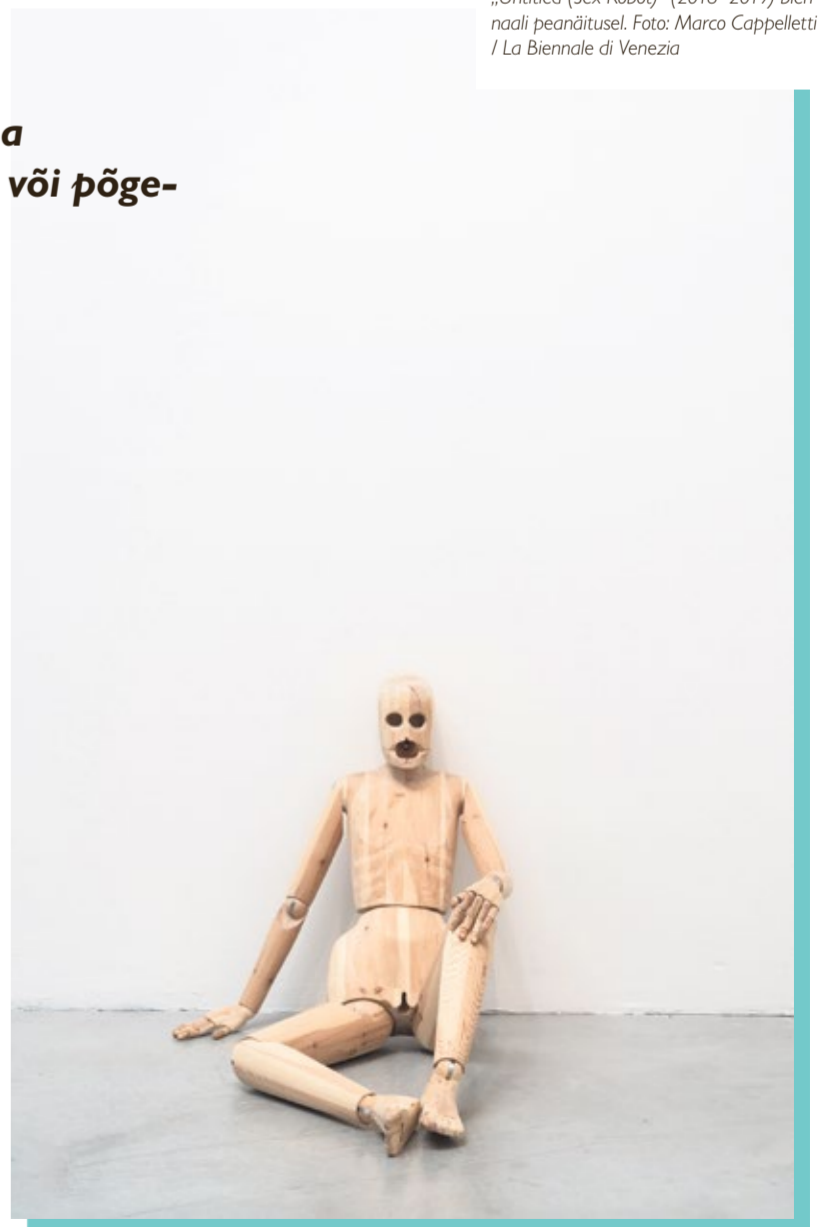
nes videosilla teel kõnega ka Ukraina president **Volodõmõr Zelenskõi**. Näitusele on pandud kokku tööd eri ajastutest. Seal saab näha nii juba klassikuid, nagu **Maria Prõmatšenko** (kelle mitukümmend tööd hävis praeguses sõjas lvanikivi pommitamise käigus), kui ka nüüdisaegseid töid, nagu **Nikita Kadani** Donbassi sõjast sündinud ning praeguses sõjas uuenenud „Difficulties of Profanation II” („Rüvetamise raskused II”, 2015–2022), installatsioon, kus näeb nii puruks lastud maanteemärke, ajaloolisi fotosid Donbassi linnadest 60–70ndatel kui ka nõukogudeaegset antifäšistlikku propagandat, mis mõjub kõhedalt tänapäevase. Ukrainast lahkumiseks eriloo saanud Kadan abiellus Veneetsias ka oma partneri kunstniku **AntiGonnaga**. Mida muud siin kokkuvõttes öeldagi: kunst ja armastus päästavad selle sürrreaalse maailma.

Ja leib! „Miks leib?” küsite nihelevat. Sest leivast kui vastupanust sündis minu üks biennaali kõrvalprogrammi lemmiknäitus, nimelt **Žanna Kadõrova** „Палаяніця”. Sõja eest Karpaatidesse paku läinud ja seal endale pelgupaiga leidnud Kadõrova konseptsoon oli ilus ja lihtne: ta korjas mägiõdega ümmargusi munakive, lihvis, töötles ja lõikas neid, kuni tulemuseks olid Ukrainale tüüpilisi leibaisid imiteerivad skulptuurid. Lisaks sellele lugesin saatetektstist, et leib on ka leidlik vastupanutehnoloogia, kuna Vene sõdurid ja diversandid ei oskavat sõna „палаяніця” korrektsetl hääldada. Siin tulebki leib appi, kui on vaja selgeks teha, kas tegu on vaenlase või sõbraga.

Veneetsia biennaali elutöö Kuldõvi päivinus tšili kunstniku Cecilia Vicuña maal „Leoparda de Ojitos”, 1977. Collection Beth Rudin DeWoody, Courtesy of the Artist; Lehmann Maupin, New York, Hong Kong, Seoul, and London. © 2022, Cecilia Vicuña

Sidest Meineche Hanseni puuskuulptuur „Untitled (Sex Robot)” (2018–2019) biennaali peanäitusel. Foto: Marco Cappelletti / La Biennale di Venezia

Esimest korda 127 aasta jooksul moodustavad biennaalil enamuse – ehk umbkaudu 90 protsenti esindatud kunstnikest – nais- ja mittebinaarsed kunstnikud.

Intensiivselt muutuv ja seetõttu küllap ka ärevust tekitavas maailmas elamine näib suruvat peale teatavat eetilist kasinust, kus elujaatav ja hedooniline hoiak peaks justkui primaarsete vajaduste, korrastavate tegevuste ja heaolu tagamise surve ees taganema. Kaks aastat pandeemiaelu ja kaks kuud kestnud lähisõda on tekitanud ka siinkirjutajas kohati tundeid seoses esteet-

protsendini. See, mida mõni nimetab küüniliselt „poliitiliselt korrektseks” valikuks, ei ole ju tegelikult midagi muud kui täielikult õigustatud kunstiline otsus, mida võib nimetada heas mõttes ka ajalooliseks reparatsiooniks. Sealjuures on Alemani ise näituse otsesõnu feministlikuks nimetamise suhtes pigem kõhklev, kuna feminism võtab rahvusest ja kultuurilisest kontekstist tulenevalt eri varjundeid. Samuti on näitusel kunstnikke, kes tõrjuvad „naiskunstniku” silti, kujutledes pigem teisi radikaalse subjektiivsuse vorme.

Enam kui 200 kunstnikku ja 1400 teost koondav peanäitus (kus töödega on väljas ka **Anu Pöder**) on ometigi teatud mõttes sündinud oma ajast. Alemani lootis, et näitusega saab ehk tähistada pandeemia lõppu, aga nii see mõistagi ei läinud. 2020. aasta jaanuarist kuni 2021. aasta detsembrini veetis kuraator enamiku ettevalmistavast ajast oma raamatuvirnadest lookas töötoas New Yorgis, mida täitsid lõputud virtuaalsed stuudioviisidid ja Zoomi kõned. Tavapärased füüsilised külastused ja kokkusaamised asendusid sadade vestlustega, mis muutusid tihti peale omavahelisteks intiimseteks pihitumusteks. Ühendava niidina kerkisid pandeemilises ebamäärasuses pinnale sellised teemad nagu inimese kui liigi ellujäämine ja tema muutumine. Alemani sõnul tõs-

tatus ühe peamise küsimusena see, milline on meie vastutus teiste inimeste, organismide ja planeedi ees ajal, kui meie endi kehade haprus on saanud möödapääsmatult selgeks. Seetõttu keerlebki näitus kolme põhiteema ümber: kehade representatsioon ja metamorfoosid, inimese ja tehnoloogia suhe ning kehade

Poliitilisest afišeerimisest kurnatud maailm just vajabki kohtumisi peanäitusel esitletud kunstiga, mis ei püüa vaid reageerida mõnele kriisile või kehastada sotsiaalset aktivismi kunstipakendis.

Veneetsia biennaal oma rahvuspaaviljonidega on ju teatud mõttes geopolitiitika katseklaasis.

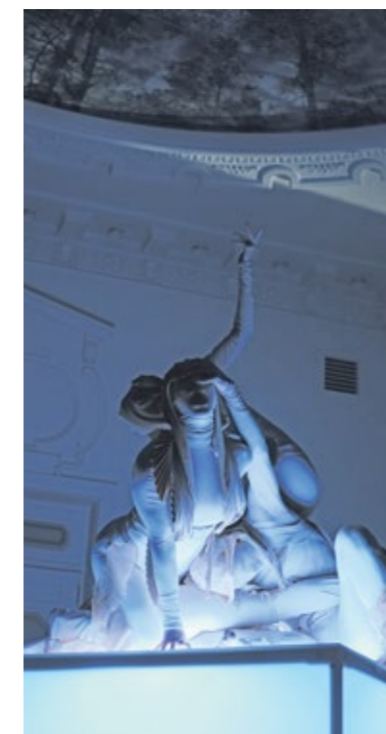
naal, eriti **Cecilia Alemani** kureeritud peanäitus „Il latte dei sogni” („Ulmade piim”), on just see õige arstim, et leida sürrre tunnetusviise sürrris maailmas hakkamasamiseks. Näituse pealkiri on laenatud briti päritolu, kuid valdava osa oma elust Mehhiikos veetnud kunstniku ja kirjaniku **Leonora Carringtoni** (1917–2011) laste-

PÜHA SÕPRUS

KIIRUS

MAIS

- 1.05 **FORD V FERRARI** (2019)
- 8.05 **SENA** (2010)
- 15.05 **DAYS OF THUNDER** (1990)
- 22.05 **GRAND PRIX** (1966)

06.05.

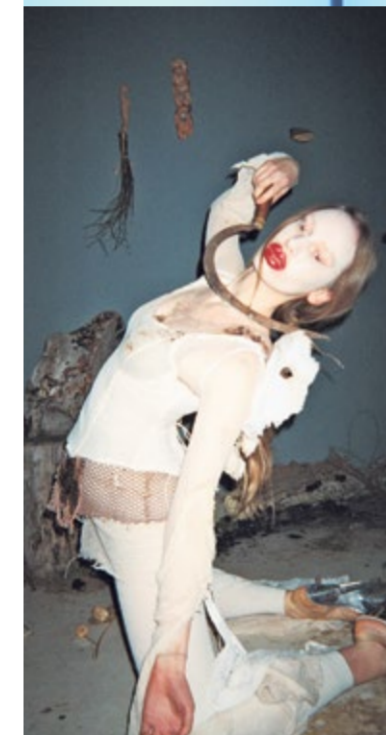
CLUBBING HERITAGE MEETS HALL

6. mail kell 16–17 toimub Tallinn-Narva Music Weeki osana Nordic Hotel Forumis HALLi ja eri riikide elektroonilise muusika platvormi ühendava Scene Clubbing Heritage'i koostöös sündinud vestluspaneel, milles keskendutakse ööelu ja loominguga seotud teemadele. Öhtul saab kuulud edasi arutada HALLis toimival klubiõhtul, kus astuvad üles eesti, itaalia ja läti DJd ja produtsendid, sh Nina Elektrichka, Claudio PRC, Mihkel Maripuu, Katja Adrikova jpt. Uuri: facebook.com/scenecclubbingheritage

09.–14.05.

MÄNGU PIIRID TARTUS

Kirjandusfestival Prima Vista vallutab Tartu taas 9.–14. mail. Festivali patrooniks on sedakorda Urmas Vadi ja teemaks „Mängu piirid“. Ka publikut kutsutakse üles mõtlema selle üle, kus on mängu piirid ja millal muutub mäng tõelisuseks. Äkki on ka kirjandus lõppkokkuvõttes lihtsalt üks mäng? Nädala jooksul saab, nagu ikka, kohtuda kohalike ja kaugemalt tulnud autoritega, seirata kunsti, vaadata kirjandusfilme, jalutada kirjanduslikke kilomeetreid, panna end proovile viktoriinil, soetada mõne raamatugi. Uuri lähemalt: kirjandusfestival.tartu.ee

9./20./21.05.

CANCEL CULTURE

Mis seob Veljo Tormist ja Massive Attacki? Tühistatud inimesed? Tühistatud kultuurid? Segakoor Rõõmsõõm, Vanemuise sümfooniaorkestri keelpillikvartett, Tanel Ruben, Jaagup Jürgel, Henri Käarik, Martin-Eero Kõressaar ja Ed Labetski (visuaalid) esitlevad kontserti „Cancel culture“. Nii pannakse eri linnades ja saalides kolmel õhtul – 9., 20. ja 21. mail – helipildis kokku Massive Attacki ja Veljo Tormise looming ning loimitakse üheks kangaks arhailine ja tänapäevane. Info ja piletid: facebook.com/roomusoom

12.05.

HEA ELU ÜLIKOOIS?

12. mail kell 18–19.30 avatakse TÜHI jututoos Tallinna Ülikooli rektori Tõnu Viigi ja moderaatori Ivo Rulli juhatusel teemad (küsimust?) „Ülikoolist ja heast elust“. TÜHI jututuba on Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi vestlusõhtute sari humanitaaria populaarseerimiseks. Sündmus toimub Astra hoone (Narva mnt 29) Teadlaste Foorumis. Lähemalt: tlu.ee

12.–14.05.

MÄLETAMISEST PAIDES

12., 13. ja 14. mai õhtul saab Paide Muusika- ja Teatri- ja Paide Teatri ja Läti teatri Gertrüdes ielas teatris koostööprojekti, milleks on Barbara Lehtna kummaline lavastus „Ja kes mind siis lõpuks mäletab?“. Lehtna uurib siin mälu kultuuri, identiteediloomet ja (jagatud) vastutust, otsides samas vastust küsimusele, kes ja mis tingimustel tahaksid mäletada elu lõpuni isikut nimega Barbara Lehtna... Dramaturg Linda Krumina (LV), laval Maria Paiste. Teave: paideteater.ee

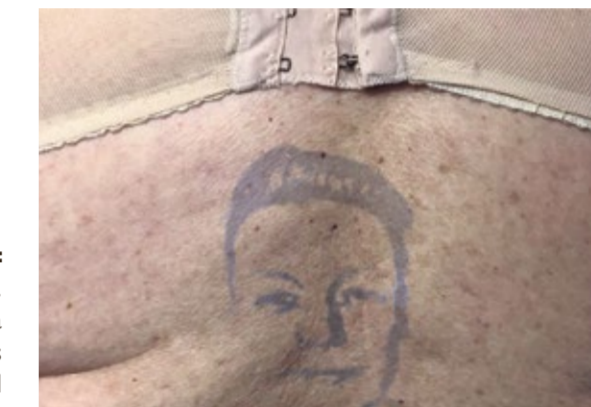

Foto: Kate Gečviča

18.05.

JAGAB JA VALITSEB

Ebatavaline töötab tulla ka Jarmo Reha „DIVIDE ET IMPERA“ JAGA JA VALITSE“, mida saab näha alates 18. maist (kell 19) endises Kopli rahvamajas aadressil Kopli 93 (Tallinn). Tegemist võib olla koosoleku, koosviibimise, teatritenduse, kongressi ja/või salongi-õhtuga. „Võtke kaasa vaid endid, lahkute midagi saamata.“ hoiatatakse küll ette. Idee autor ja lavastaja Jarmo Reha, laval Jarmo Reha ja Aare Põlv, videos Päär Oja, projekt Ekspeditsioon + Kanuti Gildi SAAL. Uuri: ekspeditsioon.com, saal.ee

25.–29.05.

VANAHEA HEADREAD

Kirjandusfestival HeadRead toob 25.–29. maini Tallinna südalinnas eri paigus publiku ette üle 40 kodus- ja välismaise kirjaniku ja sõnameistri, kusuures esindatud on ka pea kõik kirjandusžanrid. Nii kohtume arvukate krimikirjanikega Põhjamaadest ja mujalt, (musikaalsete) poeetidega, haaravate jutuvestjatega lähemalt ja kaugemalt, aga ikka ka kodumaiste staaridega. Lisaks klassikaliselt suurejooneline luulemissa, põhjalik lasteprogramm, filmid Sõpruses ja kogu melu! Uuri asja: headread.ee

27.–29.05.

BALTI VISUAALTEATRI FESTIVAL

27.–29. maini toimub Tallinna eri saalides Balti visuaalteatri esitlusfestival, mille jooksul saab näha 13 lavastust Eestist, Lätist ja Leedust. Etenduste sihtgrupiks on nii (väike)lapsed ja noored kui ka täiskasvanud vaatajad. On klassikalise nukuteatri ja põnevaid ot-singuid visuaalteatrimaastikelt, detektiivilugusid ja tsirkust, ohjeldamatut elurõõmu ja ajakajalisi rännakuid. Enamik lavastustest on ilma tekstita, ülejäänud on varustatud subtiitritega eesti ja inglise keeles. Vaata: eestinoorsooteater.ee

TANTS

ROSENBERGI LOOMAAED

Mai alguses esietendus Kanuti Gildi SAALis Johhan Rosenbergi „traps“. Lavastus tekib eri tegevuste koosmõjul, mille järel keelelised elemendid lohistavad (mille kiuste või tõttu ei ole keel lavastuse kogemisel ka takistuseks). Läbivaks kujundiks on hüpnootiline loomaaed, mis meelkitab vaataja oma lõksu. Kasutades tundmatust kompositsioonilise teabe allikana – milles tekstid, kehad ja kooslused moonduvad –, kujuneb kollektiivne mänguruum. Aga see ei ole mäng, see on varjatud manifesti (ilmselge) vaatamine. Koreograaf ja esitaja Johhan Rosenberg. Etendused ja piletid: saal.ee

KINO

SÕPRUS NOBLESSNERIS

Kuuskümmend seitse aastat vanalinnas tegutsenud Kino Sõprus laienes aprilli lõpus ja avas oma väikese saali ka Kai kunstikeskuses Noblessneris. Praegu on Kai saali kavas filmid nii uuemast kui ka vanemast ajast, nii väärtfilme kui ka kergemat kraami. Samuti jätkab Kai saal lastehommikutega, mis tutvustavad kinokultuuri kõige nooremale ja nõudlikumale publikule. Pilk peale: kinosoprus.ee

KUNST

LEMBIT SARAPUU MÜTOLOOGIAD

Kumus on avatud Lembit Sarapuu mahukas isikunäitus „Tegelikkus ja tõelisus“. Näituse ajal 92-aastaseks saava Sarapuu omanäoliselt ja väljendusriikast maalimislaadi seostatud tema 60 aasta pikkuse kunstnikutee jooksul nii naivismi, transavangardi kui ka postmodernismiga, tema loominguliseks kõrghetkeks võib aga pidada Eesti taasiseseisvumise perioodi, kui tema mütooloogilistel ainetel loodud teosed ja eriti „Kalevi-poja“ motiividega maalid kōnetasid iseäranis laia publikut. Kuraator ja kujundaja Anders Härm. Täpsem teave: kumu.ekm.ee

Lembit Sarapuu „Läänemere sünni“, 1993, õli. Tartu Kunstimuuseum

KUNST

AUTODEL ON AKNAD

Fotokunstnik Sten Eltermaa näitus „Pimenurgad“ on avatud Võrus galeriis Kanal, jutustab meile näiteks... garaazidest. Garaazidest rääkides ei saa midugi eriti hästi üle ega ümber ka autodest. Autodel samas on aknad. Ja akendest avanevad vaated! Kuna galerii Kanal on ise aga vana garaazikanal, on kõik lõppeks kõigegega konseptuaalselt veelgi enam seotud, kui esmapilgul võis näida. Info: liivaate.ee/kanalgalerii

MÄNGU PICCARIO

9.-14. MAI
TARTU RAHVUSVAHELINE
KIRJANDUSFESTIVAL

www.kirjandusfestival.tartu.ee

Esmaspäev 9. mai

11.00-20.30 Lotmani päev

15.00 „Akadeemia – varsti 400!” aktsioon Jaan Tõnissoni platsil

17.30 Kohtumisõhtu saksa kirjaniku Timur Vermesega Tartu Linnaraamatukogu saalis

19.00 Salongi kirjandusviktoriini mänguline õhtu

Teisipäev 10.mai

16.00 Prima Vista 2022 avamine TÜ raamatukogu konverentsisaalis

18.00 Kirjanduslik teisipäev Tartu Kirjanduse Majas: soome kirjanik Juha Hurme

19.30 Faerhstein / Siltšenko / Kotjuh – „Ticket to Ride” TÜ raamatukogu konverentsisaalis

20.00 Kontsert „Ruhnu lood ja laulud” Tartu Kirjanduse Maja kultuuriklubi Salong suveaias, vihma korral Salongis

Kolmapäev 11.mai

13.00–17.00 Kirjanike tenniseturniir Tartu Akadeemilises Tenniseklubis

17.00 Mika Keräneni „Minu Karjala” esitlus Tartu kaubamaja Apollos

17.00 Alexander Genise loomingu õhtu TÜ raamatukogu konverentsisaalis

18.00 Leedu kirjaniku Birutė Jonuškaitė autoriõhtu Tartu Linnaraamatukogu saalis

18.30 Patrooni õhtu Tartu Kirjanduse Maja kultuuriklubis Salong

Neljapäev 12. mai

11.00–19.00 Prima Vista raamatulaat raekoja platsil

11.00 Tartu Linnaraamatukogu lasteprogramm raamatulaadal

12.00–18.00 Konverents „„Õelda kõike ja igal viisil”. Tartu eksperimentaalsus 1988–2010” Tartu Ülikooli vanas anatoomikumis.

16.00 Rootsi kirjanik Agneta Pleijel Tartu Linnaraamatukogu saalis

16.30 Ühistants Prima Vista raamatulaadal: muusikapalad „Vihurimäe” ja „Teadagi”

18.00 „Mänglev tõsidus” – kohtumine norra kirjaniku Nina Lykkega Tartu Linnaraamatukogu saalis

18.00 Noorte autorite õhtu „Särtsuga kirjandus” Tartu Kirjanduse Maja kultuuriklubis Salong

18.00 Tartu vene autorite kirjandusõhtu "Mängiv inimene - mõtlev inimene" TÜ raamatukogus

20.00 Kontsert „Kirjanikud muusikas” Tartu Kirjanduse Maja kultuuriklubis Salong

Reede 13. mai

10.00 Elav raamatukogu gümnasistidele Tartu Linnaraamatukogu Tammelinna, Annelinna ja Ilmatsalu harukogus

14.00 Ekskursioon Paavo Matsini „Lenini valsi” radadel, kogunemine raudteejaama juures

17.00 Carl Neville ja Tariq Goddard – kogumiku The Repeater Book of Heroism tutvustus kultuuriklubis Salong

18.00 Läti kirjaniku Rasa Bugavičute-Pēce autoriõhtu Tartu Ülikooli raamatukogu muusikaosakonnas

20.00 Tarslämmi finaali Vildes ja Vines

Laupäev 14. mai

15.00 Kõige imelikuma luuletuse võistluse parimate autasustamine TÜ raamatukogu fuajees

16.00 Avalik kohtumine lüürilise minaga TÜ raamatukogu ees

19.00 Luulepidu lüürilise minaga Tartu Kirjanduse Maja kultuuriklubi Salong suveaias ja ruumides
Avalik kohtumine ja Luulepidu lüürilise minaga on Euroopa Kultuuripealinn Tartu 2024 raames toimuva Prima Vista kirjandusfestivali „Paremad ja halvemad tulevikud” eelüritus